

ІНСТИТУТ ТРАНСФОРМАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА

ВСТУП ДО НАТО – СТРАТЕГІЧНИЙ ВИБІР УКРАЇНИ

Київ 2008

УДК 327(477)
ББК 66.4(0)(4Укр)
В858

Науково-методологічне видання

Вступ до НАТО – стратегічний вибір України / За загальною ред. О. І. Соскіна. –
К.: Вид-во «Інститут трансформації суспільства», 2008. – 192 с.

ISBN 978-966-8534-08-9

Науково-методологічне видання «Вступ до НАТО – стратегічний вибір України», видане у формі колективної монографії, покликано забезпечити науково-методичне та методологічне сприяння підвищенню свідомої підтримки суспільством, насамперед регіональною громадськістю, вступу України до НАТО через інформування громадян з питань євроатлантичної інтеграції, вироблення засад створення і діяльності регіональних центрів євроатлантичної інтеграції в Україні з активним залученням до їх роботи органів місцевої влади, вищих та загальноосвітніх навчальних закладів, громадських організацій.

Книга складається із чотирьох розділів: Вступ до НАТО – гарантія національної безпеки та незалежності держави (I); Переваги приєднання України до Північноатлантичного альянсу (II); Система інформування громадян з питань євроатлантичної інтеграції України (III); Новий підхід до вивчення громадської думки з питань євроатлантичної інтеграції України на основі досвіду посткомуністичних країн – членів НАТО (IV). Авторами колективної монографії є провідні українські та іноземні вчені, державні й громадські діячі, викладачі, дипломати.

У науково-методологічному виданні вміщено «Модель створення і діяльності центрів євроатлантичної інтеграції в регіонах України» та «Модель вивчення і формування громадської думки з питань євроатлантичної інтеграції України», розроблені Інститутом трансформації суспільства.

Книга має наукове, методологічне і практичне значення. Вона дозволяє об'єднати потенціал місцевої влади, науковців, освітян, громадських діячів для проведення в регіонах України інформаційно-просвітницьких заходів з метою просування ідеї євроатлантичної інтеграції та збільшення кількості її прихильників.

Видано в рамках науково-технічної розробки «Науково-методологічні та реалізаційні засади вирішення питання щодо регіонального та місцевого рівня підтримки євроатлантичної спрямованості держави», здійсненої Інститутом трансформації суспільства відповідно до Наказу Міністерства освіти і науки України від 03 липня 2008 року № 604 за бюджетною програмою 2201540 «Виконання загальнодержавних організаційних, інформаційно-аналітичних та науково-методологічних заходів Цільового плану Україна – НАТО».

УДК 327(477)
ББК 66.4(0)(4Укр)

ISBN 978-966-8534-08-9

© Інститут трансформації суспільства, 2008

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА (В. Горбулін).....	5
------------------------------	---

Розділ I

ВСТУП ДО НАТО – ГАРАНТІЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ТА НЕЗАЛЕЖНОСТІ ДЕРЖАВИ	9
1.1 Зовнішнє середовище України: реалії, виклики, перспективи (О. Соскін).....	9
1.2 Геополітичне майбутнє України: російський та євроатлантичний впливи (О. Соскін)	17
1.3 Вступ України до НАТО – забезпечення національної цілісності та безпеки країни (О. Соскін)	22
1.4 Модель економічної безпеки держави: сучасні особливості формування та впровадження (О. Соскін).....	26
1.5 Взаємини України з НАТО в контексті захисту державних інтересів та національної безпеки (В. Бондаренко)	36
1.6 Членство в НАТО – наріжний камінь норвезької політики безпеки: уроки для України (О. Берстад).....	40
1.7 Зовнішня безпека та просування реформ – здобутки Словаччини як члена НАТО і можливості для України (Я. Качмар).....	48

Розділ II

ПЕРЕВАГИ ПРИЄДНАННЯ УКРАЇНИ ДО ПІВНІЧНОАТЛАНТИЧНОГО АЛЬЯНСУ	53
2.1 Входження до НАТО – логічний крок України як складової євроатлантичної цивілізації (О. Соскін).....	53
2.2 Україна – НАТО: взаємовигідність співпраці та відповідність критеріям членства (О. Соскін)	64
2.3 Подолання хибних стереотипів щодо НАТО – важливе завдання України на шляху до євроатлантичної спільноти (О. Соскін)	68
2.4 Переваги членства в НАТО для українського суспільства (О. Соскін).....	77
2.5 Євроатлантична інтеграція – визначальна віха цивілізаційного вибору України (В. Парохонський).....	82

Розділ III

СИСТЕМА ІНФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯН З ПИТАНЬ ЄВРОАТЛАНТИЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ	86
3.1 Від інформаційної політики – до практики інформування суспільства (О. Семіков).....	86
3.2 Особливості інформування громадськості щодо євроатлантичного курсу України на сучасному етапі її інтеграції до НАТО (В. Фурашев)	95

3.3	Організація інформаційно-просвітницької діяльності з питань євроатлантичної інтеграції в регіонах України (С. Джердж).....	110
3.4	Модель створення і діяльності центрів євроатлантичної інтеграції в регіонах України (О. Соскін).....	113
3.5	Житомирський, Волинський, Сумський, Полтавський центри євроатлантичної інтеграції: регіони України просувають ідею вступу в НАТО (Підготовлено Інститутом трансформації суспільства).....	122
3.6	Поширення ідеї євроатлантичної інтеграції України серед молоді Південного регіону: досвід Миколаївського навчально-наукового Центру з європейської та євроатлантичної інтеграції України (М. Багмет).....	142
3.7	Формування євроатлантичної орієнтації студентської молоді Східного регіону України: досвід Донецького науково-інформаційного Центру міжнародної безпеки та євроатлантичної співпраці (О. Кранівін).....	145

Розділ IV

НОВИЙ ПІДХІД ДО ВИВЧЕННЯ ГРОМАДСЬКОЇ ДУМКИ З ПИТАНЬ ЄВРОАТЛАНТИЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ НА ОСНОВІ ДОСВІДУ ПОСТКОМУНІСТИЧНИХ КРАЇН – ЧЛЕНІВ НАТО149

4.1	Вивчення громадської думки як елемент інформаційної політики України щодо НАТО (М. Оснач).....	149
4.2	Соціологічні дослідження в реалізації державних програм інформування громадськості з питань євроатлантичної інтеграції (І. Жовта).....	151
4.3	Вплив результатів соціологічних досліджень на формування позицій громадян щодо вступу України в НАТО (С. Джердж).....	153
4.4	Особливості методології проведення соціологічних опитувань стосовно зовнішньої політики України (А. Горбачик).....	156
4.5	Основні чинники, що впливають на формування та можливість зміни ставлення українців до НАТО: виявити і врахувати (О. Кокошинський).....	160
4.6	Досвід Словенії з проведення опитувань громадської думки щодо НАТО (Н. Прах).....	165
4.7	Суспільна думка щодо євроатлантичної інтеграції в Литві (В. Гайдіс).....	167
4.8	НАТО в громадській думці Латвії (А. Фрейманіс).....	170
4.9	Як одержати достовірні результати соціологічних досліджень з питань НАТО: досвід Естонії (М. Мікко).....	174
4.10	Нові підходи до формування та вивчення громадської думки з питань євроатлантичної інтеграції України (О. Соскін).....	176
4.11	Змістовні висновки і загальні рекомендації щодо вивчення та формування громадської думки з питань євроатлантичної інтеграції України. Методичні рекомендації щодо технології проведення в Україні соціологічних досліджень з євроатлантичної тематики (Підготовлено Інститутом трансформації суспільства).....	180

АВТОРСЬКИЙ КОЛЕКТИВ.....	190
--------------------------	-----

ПЕРЕДМОВА

Вступ до НАТО став нині чи не найобговорюванішою темою не лише в українському політикумі, а й у суспільстві в цілому. Проте увага зосереджена здебільшого на, так би мовити, зовнішніх, або пропагандистських, аспектах. Часто йдеться про такі далеко не безсумнівні чи непрямі позитиви, як зростання інвестицій. Водночас, бракує обговорення проблем НАТО в контексті національної безпеки, удосконалити управління якою, зрештою, і покликаний вступ до Північноатлантичного альянсу.

В Україні протягом сімнадцяти років незалежності сформовано потужну правову базу політики національної безпеки. Це, насамперед, 17 стаття Конституції країни, яку не пропонується змінювати у жодному з конституційних проєктів. Конституційні приписи розвинула Концепція національної безпеки 1997 року і прийнятий їй на заміну Закон України «Про основи національної безпеки України» 2003 року, який визначив суб'єкти політики національної безпеки, національні інтереси, основні загрози тощо. Законами України «Про Раду національної безпеки і оборони України», «Про оборону України», «Про Службу безпеки України», «Про розвідувальні органи», «Про Службу зовнішньої розвідки України» та іншими внормовано функціонування сектору безпеки. Низка законів регулює окремі напрями діяльності у сфері національної безпеки.

Президент України ухвалив у січні 2007 року «Стратегію національної безпеки України», ввів у дію протягом 12 років понад 100 рішень РНБОУ та прийняв величезну кількість актів, які врегульовують певні моменти, зокрема щодо призначення керівництва військових формувань. Немало рішень ухвалив і Уряд. Ці документи охоплюють дуже широку проблематику, в якій виокремлюють вісім основних сфер. Безумовно, очевидна важливість екологічних, соціальних, економічних, гуманітарних проблем,

але на цьому тлі подеколи губляться проблеми зовнішньої та внутрішньої політичної і воєнної безпеки.

Говорячи про європейську та євроатлантичну інтеграцію України, ми маємо на увазі, *по-перше*, досягнення відповідності сектору безпеки і оборони світовим стандартам, взаємосумісність Збройних Сил України з арміями європейських країн та спроможність виконувати завдання в рамках внеску нашої держави в діяльність трансатлантичних структур безпеки. Аналогічні стандарти притаманні й іншим сферам, зокрема політиці, економіці, фінансам та ін. Але, окрім того, інтеграція – це ще підстава для зміни поглядів на національну безпеку загалом, переоцінка державою принципів свого суверенітету та незалежності, самоідентифікація українського суспільства як самодостатнього і повноправного члена європейської спільноти.

Національна безпека – це не абстрактне поняття, яке стосується віртуальних державних інституцій, а безпека кожного громадянина, захист його основних прав і свобод. З другого боку, розмірковуючи про євроатлантичні перспективи України, вкрай важливо усвідомлювати, що членство нашої держави в основних європейських і євроатлантичних інституціях не є панацеєю від усіх існуючих загроз – військових, політичних, економічних тощо. Ми розуміємо, що євроатлантична інтеграція – це лише певний «каталізатор» внутрішніх процесів. Тому необхідна їх активізація та створення поясу безпеки на той період часу, коли вони триватимуть. У цьому контексті входження до Північноатлантичного альянсу варто розглядати не як ціль державної політики, а як інструмент політики національної безпеки, що може поліпшити умови для вирішення внутрішньополітичних проблем.

Членство в НАТО як воєнно-політичному союзі сприятиме виходу України із постімперського простору та збереженню свободи дій на майбутнє. І водночас, приєднання до Альянсу демократій може прискорити процес реформ усередині країни. Йдеться, насамперед, про засвоєння демократичних цінностей, такий собі допінг для демократичного суспільства і середнього класу.

По-друге, Україна в НАТО – це зміцнення державних інститутів, і передусім у сфері безпеки. Практично всі науковці згодні з тим, що держава починається із судів, поліції та армії. Їх посилення дозволить суттєво пришвидшити розвиток України. До речі, зміцнення державних інститутів є нагальним завданням і умовою поступу економіки.

По-третє, вступ України до Організації Північноатлантичного договору – це принципове зростання ваги країни у глобалізованому світі, її участь у механізмах і процедурах прийняття глобальних політичних рішень.

Не складно передбачити, що євроатлантична інтеграція України супроводжуватиметься погіршенням відносин із Росією. І річ тут не в НАТО, США чи ЄС, а в тому, що із приєднанням до НАТО наша держава може вийти із сфери постімперського впливу Росії, а також продемонструвати ефект успішної демократичної країни для російського суспільства. Нині відсутня ефективна система взаємовідносин між двома сусідніми і, безумовно, дружніми, але незалежними країнами. Проте рано чи пізно проблему налагодження моделі рівноправної взаємодії з РФ слід вирішувати Києву, інакше її вирішать без нас.

Чи існують альтернативи політиці євроатлантичної інтеграції? Власне, сьогодні можна назвати три таких альтернативи. *Перша* – це активно обговорювана європейська політика безпеки. Безпекова політика Європейського Союзу нині цілком компліментарна до НАТО і фактично доповнює зусилля останнього у сфері «м'якої сили», формування інститутів, постконфліктної реконструкції тощо. Навіть при визначенні завдань цієї політики ЄС поки що не йдеться про загрози воєнного характеру. Таким чином, європейську політику безпеки не можна розглядати як альтернативу входження в НАТО.

Друга альтернатива – вступ до Організації Договору про колективну безпеку (ОДКБ). Аналізуючи таку можливість для України, слід зрозуміти, що приєднання до слабшого в політичному, економічному і воєнному вимірах союзу з безумовним домінуванням РФ – це повернення туди, звідки Україна вийшла 17 років тому, і, що не менш важливо, це також рецепція цінностей, але зовсім інших за своїм змістом.

І третя альтернатива, яка наразі активно обговорюється, – це нейтралітет. Деякі експерти стверджують, що Україна і сьогодні є нейтральною та позаблоковою. А отже, її світле нейтральне майбутнє маємо можливість спостерігати вже тут і тепер. І відсутні жодні підстави сподіватися на щось інше, ніж нинішній невизначений стан. Обговорюючи питання збройного нейтралітету для України, не слід забувати про матеріально-фінансовий бік питання. За попередніми оцінками, ідеться про необхідність утримання армії чисельністю 400–450 тис. осіб, із сучасним озброєнням, та формування потужної системи спецслужб і поліції. Тож фактично та-

ким чином утворюється поліційна держава, яка мусить витримати облогу з усіх боків, маючи певну строкатість і потенційні регіональні проблеми.

Останні події на Кавказі вказують на те, що нейтралітет (позаблоковість) навряд чи на користь національній безпеці України, її спроможності протистояти сучасним загрозам. Водночас прагнення приєднатися до Сил реагування НАТО є свідченням того, що наша держава, реформуючи свій сектор безпеки, орієнтується на процеси, які нині відбуваються в Північно-атлантичному альянсі. Ми використовуємо досвід трансформації збройних сил країн Східної Європи на шляху до європейської системи колективної безпеки і оборони, особливо приведення вітчизняної законодавчої бази в галузі безпеки та оборони у відповідність до вимог Альянсу.

І наостанок: НАТО – це не є відповідь на всі наші питання і проблеми. Вступ до Альянсу лише створить поле для позитивних можливостей, використати які мусить Україна. І досвід взаємодії з Організацією Північно-атлантичного договору, набутий нами, зокрема, при здійсненні оборонного огляду та комплексного огляду сектору безпеки, виконанні Цільових планів Україна – НАТО, переконливо доводить: ми можемо скористатися цим шансом для прискорення реформ і гарантування демократичного суспільного поступу України.

Володимир Горбулін,

*Голова Національного центру з питань
євроатлантичної інтеграції України*

ВСТУП ДО НАТО – ГАРАНТІЯ БЕЗПЕКИ ТА НЕЗАЛЕЖНОСТІ ДЕРЖАВИ

1.1 ЗОВНІШНЄ СЕРЕДОВИЩЕ УКРАЇНИ: РЕАЛІЇ, ВИКЛИКИ, ПЕРСПЕКТИВИ

Реалії розвитку світової спільноти початку третього тисячоліття засвідчують, що геополітичне та гео економічне середовище, яке оточує Україну, стає дедалі динамічнішим, швидкоплинним, зазнає значних якісних змін. Тож зрозуміло, що майбутній розвиток нашої держави відбуватиметься в умовах формування нової системи координат у геополітичному та гео економічному просторі, і зокрема на Євразійському континенті. Її становлення здійснюється під впливом трансформацій, які набули світового значення.

По-перше, сучасний цивілізаційний розвиток характеризується посиленням конкуренції між різними геополітичними та гео економічними системами, у яку втягнуті всі країни.

По-друге, в результаті інтернаціоналізації господарського життя, новітньою формою якого стала глобалізація, дедалі більше втрачають свою закритість національні економіки. Вони виявляють здатність ефективно функціонувати тільки тоді, коли займають чільне місце в міжнародному поділі праці.

По-третє, у 1991 р. відбувся розпад російсько-радянської імперії, яка останні 350 років існувала на Євразійському континенті. Відтак у цьому просторі постала низка нових незалежних держав, у тому числі Україна, якій вдалося мирним шляхом здобути, а вірніше, відновити свою незалежність.

Зовнішнє для України геополітичне та гео економічне середовище має два глобальні вектори розвитку. Перший – *західний* (на захід від Балто-Чорноморської осі), для якого сьогодні характерний активний процес створення об'єднаної Європи, представленої єдиними міжнародними організаціями різних аспектів діяльності. В економічному вимірі це Європейський

Союз, члени якого орієнтовані на створення єдиного європейського ринку, єдиної європейської валюти та інших інструментів спільного розвитку, у військовому – НАТО і військові інтегральні європейські сили швидко реагування, у політичному – Європарламент, Рада Європи, ОБСЄ та ін. Отже, можна стверджувати, що основні інтегральні процеси зі створення об'єднаної Європи невдовзі будуть завершені. Водночас низка нових країн увійде до ЄС. До цього слід додати, що сьогодні (і надалі) в ролі світового гаранту миру й розвитку демократії виступають США, які відіграють величезну роль у поширенні інтеграційних процесів у європейському просторі. Тож, на нашу думку, саме орієнтування на Захід – єдиний реально можливий сценарій розвитку, яким мали б керуватися керівники української влади, формуючи зовнішню і внутрішню політику нашої країни.

Другий вектор геополітичної та гео економічної реальності – *східний* (на схід від Балто-Чорноморської осі), що передбачає посилення впливів на Євразійському континенті. Центральне місце тут займає конгломерація під назвою Російська Федерація. І від того, який варіант розвитку обере ця країна, багато в чому залежатиме майбутнє як країн регіону, і зокрема України, так і світового порядку загалом.

Перший імовірний варіант – це закріплення агресивно спрямованих тенденцій, формування Російської імперії, яка весь економічний, військовий і політичний потенціал підпорядковуватиме меті одноосібного панування на Євразійському континенті та розв'язання всіх проблем за допомогою рішучих, жорстоких, а подекуди навіть брутальних дій із використанням інструментів шантажу. До речі, у прийнятій Росією новій концепції національної безпеки істотно знижено поріг щодо використання ядерної зброї, планується збільшення витрат державного бюджету на військові потреби.

Чи існують сьогодні теоретичні та практичні передумови для такого варіанту розвитку Росії? Відповідь, на жаль, буде ствердною. Останнім красномовним прикладом, який підтверджує наш висновок, є російсько-грузинська війна, що спалахнула у серпні 2008 року. Росія скинула з себе маску миротворця й показала свою істинну природу як імперська великодержавна країна. Увесь світ побачив, що Росія за своєю суттю є імперією, яка в будь-який момент готова до експансії, агресії, військового нападу та захоплення чужих територій. Вторгнення російських військ у Грузію засвідчило, що:

по-перше, з Росією неможливо будувати взаємні відносини на рівноправних партнерських засадах;

по-друге, метою Кремля є знищення незалежної, непідконтрольної йому влади в Грузії;

по-третє, Росії вдалося відрізати два ласих шматка від території Грузії – Абхазію та Південну Осетію, встановивши на їх територіях своє правління;

по-четверте, російський блицкриг був не випадковістю, а завчасно підготовленою багатоплановою операцією. Зокрема про це свідчить той факт, що мешканці Південної Осетії, які виявили бажання, отримали громадянство РФ. Це дало змогу Росії обґрунтувати своє вторгнення в Грузію. Подібна ситуація спостерігається і в Абхазії, де Росія сформувала з місцевого населення ядро збройних сил. Саме за допомогою абхазьких військових формувань Росія захопила Кодорську ущелину, завдавши таким чином суттєвого удару територіальній цілісності Грузії;

по-п'яте, Росія проводить політику подвійних стандартів. З одного боку, вже понад 10 років вона здійснює геноцид стосовно народу Ічкерії (Чечні), внаслідок чого загинули десятки тисяч людей. Як відомо, цей народ висловив бажання вийти зі складу Російської Федерації й будувати незалежну державу. Однак Росія не дозволила цього зробити і «вогнем та мечем» покарала Ічкерію (Чечню) за спробу відділитися від метрополії. Варто зазначити, що сепаратистські тенденції рельєфно виражені й у таких російських автономіях, як Татарстан, Якутія і Тува. Росія дуже жорстко виступає проти будь-яких проявів сепаратизму на своїй території. З другого боку, Російська Федерація не дозволяє Грузії обстоювати свою територіальну цілісність. Як відомо, ні Абхазія, ні Південна Осетія не мають правових підстав відокремлюватися від Грузії, оскільки нинішній територіальний устрій Європи закріплений по закінченні Другої світової війни. Після розпаду Радянського Союзу була підписана Біловезька угода, яка зафіксувала механізм роз'єднання і територіальні кордони кожної з колишніх радянських республік. Таким чином, розв'язання конфлікту в Абхазії та Південній Осетії – це внутрішня справа Грузії. Однак вона також не має права використовувати військові методи проти народів Абхазії та Південної Осетії.

Отже, стає очевидним, що Росія дедалі більше переходить на мілітаристські рейки розвитку. І цей зовнішній фактор, безумовно, серйозно впливає на характер українсько-російських відносин.

Другий імовірний варіант розвитку Росії – це її розпад на невеликі країни – сателіти і домініони, з яких сьогодні фактично складається росій-

ський простір. Між цими національними державами та московсько-санкт-петербурзьким центром-метрополією точиться запекла боротьба.

Необхідно зауважити, що в Державній Думі РФ сьогодні переважають проімперські сили, які наполягають на першому варіанті розвитку країни – відновленні Росії як великої імперської держави з месіанськими настроями. Це, своєю чергою, призведе до посилення територіальних претензій РФ до України, яких ніколи не приховували представники російської владної еліти (Ю. Лужков, Є. Примаков, В. Затулін, комуністичні лідери тощо). Їхня мета – приєднати частину України (або навіть всю Україну) до єдиного панслов'янського союзу чи конгломерації.

Аналізуючи геополітичну реальність на схід від України, потрібно говорити і про Білорусь, президент якої А. Лукашенко підтримує зазначені вище російські ідеї. В Білорусі проглядаються ознаки диктаторського режиму, потураються права та свободи громадян, що дестабілізує відносини з сусідніми державами. Білоруський парламент свідомо затягує ратифікацію Договору про державний кордон між Білоруссю та Україною. Об'єднання Росії і Білорусі в єдину сублімацію призведе до нарощення на їх теренах потенціалу тоталітаризму.

Окреслене геополітичне та гео економічне середовище, яке оточує Україну на сході, потребує від нас вироблення адекватної, вивіреної зовнішньополітичної стратегії, а також здійснення радикальних економічних трансформацій, аби не зазнати відчутних негативних впливів.

Сьогодні цілковито вичерпала себе так звана концепція рівно(різно) векторності зовнішньої політики України, що не суголосна корінним інтересам українського народу. Дотримуватися одночасно різних векторів розвитку неможливо, бо вони мають абсолютно різну природу та інструменти: на заході від нашої держави формується єдина Європа, серцем якої будуть НАТО і ЄС, а на сході – сублімація з нестабільною системою управління та агресивно-вибуховим потенціалом. Україна мусить враховувати ці імперативи, щоб правильно визначити власне місце в геополітичній системі координат і не перетворитися на «сіру зону», крізь яку перекочуватимуться хвилі катаклізмів, що поширюватимуться на євразійському просторі.

Якою ж має бути політика України в умовах нових геополітичних і гео економічних реалій?

По-перше, необхідно розвінчати такий псевдонауковий термін, як «позаблоковість». Це штучна категорія, відсутня в міжнародному праві,

але на неї повсякчас посилаються наші доморослі прокомуністичні правознавці та деякі міжнародники, обстоюючи доцільність такого статусу для України.

По-друге, наша країна має прискорити свою ходу шляхом євроатлантичної інтеграції. При цьому ми мусимо розглядати НАТО як міжнародну політико-військову організацію, для вступу до якої Україна як європейська держава не має жодних правових обмежень. Прикладом для нас тут може бути Польща, якій знадобилося лишень вісім років, щоб набути членство в Північноатлантичному альянсі. Україна вже пройшла більшу частину цього шляху. Ми знаходимось у кроці від отримання Плану дій щодо членства в НАТО.

Одночасно Україна повинна формувати механізми, які дадуть їй змогу згодом інтегруватися в ЄС та інші європейські структури. Насамперед необхідно виконати умови для підписання з Євросоюзом нової Угоди про співпрацю (асоціацію).

По-третє, спираючись на досвід країн ЦСЄ, першочерговим завданням України має стати декомунізація суспільства і влади, зокрема Верховної Ради, як це зробили всі європейські посткомуністичні країни й держави Балтії. Діяльність Комуністичної партії та інших прокомуністичних організацій, які гальмують радикальні соціальні, економічні й політичні реформи, становить загрозу національним інтересам України. Якщо не буде вилучено комуністичний елемент з політичного простору нашої країни, ми не зможемо реалізувати її європейську політику.

По-четверте, пріоритетним напрямом зовнішньої політики України має стати налагодження партнерських відносин із Польщею.

1. Необхідно збільшити зовнішньоторговельний оборот між Польщею і Україною. Для цього слід надати польським підприємцям режим найбільшого сприяння для роботи на українському ринку, організувати низку спільних польсько-українських та українсько-польських підприємств. Завдяки об'єднанню економічних зусиль двох країн ми зможемо випускати конкурентоспроможну продукцію, орієнтовану на ринки збуту в Європі та світі. Головна перешкода на цьому шляху – чинна податкова система в Україні, митні, ліцензійні, квотні та інші дозвільно-контрольні системи.

2. Потрібно розширити сферу фінансових відносин між Польщею і Україною. Спільне котирування злого та гривні сприятиме підвищенню ефективності товарно-економічних зв'язків між нашими державами. Це варто робити через українсько-польські фінансові структури, зокре-

ма банки, системи інвестиційного кредитування, що значно підвищить результативність спільних проєктів.

3. Слід активізувати прикордонну торгівлю шляхом формування спільних прикордонних економічних зон, консигнаційних складів, переробних підприємств, численних українсько-польських агенцій співробітництва і розвитку.

4. Варто скористатися польським досвідом проведення адміністративної реформи, з яким потрібно ознайомити якомога більше українських працівників середньої ланки управління та органів місцевого самоврядування. Це допоможе сформувати реально діючі механізми співпраці на рівні муніципальних органів влади, посилити бізнесові зв'язки між польськими й українськими підприємцями.

5. Україні та Польщі необхідно об'єднати зусилля для створення єдиної транспортної інфраструктури, наприклад розробити механізми реалізації проєктів із будівництва європейських транспортних коридорів, зокрема автомагістралі А-4 (Берлін – Вроцлав – Краків – Київ) у рамках третього транспортного коридору. Це дасть змогу значно прискорити товаропотоки між Польщею та Україною, наповнити реальним змістом стратегічне партнерство обох країн. Така транспортна система може активізувати економічні реформи в Україні, створити додаткові сприятливі умови для розвитку підприємництва, туристично-готельного бізнесу тощо. На часі формування консорціуму для побудови третього транспортного коридору в Україні й Польщі, куди ввійдуть українські, польські, німецькі банки, комерційні, інвестиційні та страхові компанії тощо. Відтак значно потужнішим може стати спільний бізнес у геополітичному трикутнику Україна – Польща – Німеччина.

6. Настав час створювати спільні прикордонні пункти, митниці, вільну зону торгівлі на польсько-українському кордоні. Зрозуміло, що поодиночі країнам не вирішити це питання. Велику роль тут зможе відіграти як Європейський Союз у цілому, так і його провідні члени, зокрема Німеччина та Франція. Упевнений, що сьогодні німецький чи французький капітал у змозі результативно працювати на теренах України, наприклад, долучившись до проєкту побудови третього транспортного коридору. Зважаючи на те, що в районі міста Жмеринка (Вінницька обл.) третій транспортний коридор перетинається з дев'ятим (у напрямку Одеси), розвиток цієї транспортної ділянки може бути надзвичайно вигідним для Німеччини, Франції і Польщі. У результаті посиляться Балто-Чорноморська транспортна

система, сформується новий напрямок транспортних потоків, що оминати- муть Росію. Цьому сприятиме й задіяння паромної залізничної переправи Одеса – Поті (Грузія), що дає змогу виходити на Грузію, Азербайджан та країни Азії.

7. Актуальною залишається і проблема подолання бюрократичних перепон на українській митниці при проходженні вантажів через українсько- польський кордон. Наприклад, на Волині досі нічого не зроблено, щоб при- скорити перетинання українсько-польського кордону кам'йонами (ве- ликовантажними машинами), хоч уряд Нідерландів виділив кошти для встановлення сканера. Є проблеми із перетинанням залізничного кордону: переведення потягів із ширшої колії на вузку відбирає багато часу та ко- штів. Одним із варіантів виходу із ситуації, що склалася, є побудова євро- пейської колії до Львова. Відтак місто стане потужним транзитним тран- спортним терміналом, через який проходитиме значна частина вантажо- та пасажиропотоків. Після здійснення відповідних прикордонних і митних процедур тут зможуть формуватися потяги прямого сполучення (власні або взяті в лізинг) із Польщею, Німеччиною, Францією. Створення тако- го транспортного терміналу сприятиме розвитку міжнародних зв'язків України, а також економіки власне Львова та Львівського регіону. За та- ких умов Львівський аеропорт із загальноукраїнського перетвориться на сучасний міжнародний, що покращить авіаційне сполучення між Польщею і Україною.

Потрібно зауважити, що багато мешканців Вроцлава та Кракова – українці за походженням, тому створення прямих авіарейсів Київ – Вроц- лав та Київ – Краків матиме як соціально-економічне, так і культурне зна- чення. Доцільно було б також розглянути можливість відкриття авіаційного рейсу Київ – Вроцлав – Лейпциг для посилення потенціалу «трикутника» Україна – Польща – Німеччина.

Отже, доходимо висновку: розвиток українсько-польських економіч- них відносин – пріоритетний для України і відповідає її стратегічним ін- тересам. Якщо на захід від нас буде сформована єдина Європа, найвірогід- нішим партнером, що допоможе реалізувати наш європейський потенціал, буде Польща, яка вже подолала хвороби, притаманні країнам, що розви- валися за моделлю державного соціалізму.

По-н'яте, Україна, що починає розбудовуватися як європейська дер- жава, має посилити свої кордони з Білоруссю і Росією, аби запобігти пото- кам наркотиків, нелегальних мігрантів, зброї та злочинних угруповань, що

просочуються від наших північно-східних сусідів. У цьому питанні Україна розраховує на підтримку й розуміння з боку Європейського Союзу, зокрема Німеччини і Франції. Польща як ключова країна Вишеградської групи також може підтримати Україну в створенні сучасного, сильного кордону з Росією та Білоруссю, оскільки це відповідає її інтересам. Якщо ми остаточно визначилися, що Україна прямує до НАТО і ЄС та орієнтована на формування союзних відносин із Польщею та іншими центральноєвропейськими державами, тоді нам конче необхідно ввести візовий режим на кордоні з Росією та Білоруссю. Зміцнити східний кордон – актуальне і важливе завдання для України, особливо з огляду на події в Грузії, про які йшлося вище. Україна має засвоїти певні уроки і зробити висновки з російсько-грузинського конфлікту. Які саме?

1. Росія не є стосовно України дружньою геополітичною та геоекономічною силою, а напад на Грузію має стати засторогою щодо можливої російської агресії і проти нашої країни. Очевидно, що Росія посилюватиме сепаратистські тенденції в таких українських регіонах, як Крим і Закарпаття.

2. Чорноморський флот РФ, що дислокується в Севастополі, становить загрозу національній безпеці нашої держави. Необхідно домагатися, щоб він якомога швидше був виведений з території України.

3. Потрібно позбавити українських громадян, які мають російські паспорти (можна висловити припущення, що це сотні тисяч людей), громадянства РФ, оскільки подвійне громадянство заборонено законодавством України.

4. Україна повинна всіляко підтримувати Грузію відповідно до підписаного між нашими державами Договору про дружбу, співробітництво і взаємодопомогу (ратифікований Постановою ВР № 4021-12 від 24.02.94 р.).

Посилення східного кордону та зазначених практичних кроків для посилення власної національної безпеки створить передумови для інтеграції України у євроатлантичну спільноту.

По-шосте, потребує впровадження проект створення Балто-Чорноморського енергетичного коридору. У районі Чорного моря після введення нафтогону Баку – Супса, річна потужність якого становить 5 млн. т (і може бути збільшена до 10 млн. т), швидко формується ринок нафти. Цілком очевидно, що нафтогін Баку – Супса, через який постачатиметься нафта для українсько-польського регіону, є дуже перспективним. Крім того, в разі зрушення з мертвої точки проекту нафтогону реверсного типу

Одеса – Броди – Адамова Застава – Плоцьк відкриється ще один канал постачання нафти на територію Польщі та України – через Балтійське море. Це завдання також є актуальним, оскільки ситуація з традиційними каналами постачання нафти та газу, зокрема російськими, дедалі ускладнюється.

Отже, нові виклики, які зумовлені тенденціями розвитку економічної й політичної площин сучасного геопростору, спонукають Україну до однозначного вибору напрямку зовнішньої політики. Проведений нами аналіз свідчить про те, що східний вектор розвитку геопростору найменш перспективний для нашої держави, оскільки містить виклики і остерогу щодо її національної безпеки. Водночас прозахідна спрямованість української зовнішньої політики зумовить якнайшвидшу появу ознак стабілізації, росту і життєстійкості національної спільноти та економіки. Відтак Україна, перетворившись на реальну європейську державу, може стати потужним бастионом-форпостом євроатлантичної цивілізації, який протистоятиме процесам ентропії і хаосу, що загрожують їй (і регіону загалом) зі Сходу. Нарешті, буде розірвано ланцюг прірви й відторгнення між Україною та Європою, і наша держава стане повноцінною складовою європейської спільноти.

1.2 ГЕОПОЛІТИЧНЕ МАЙБУТНЄ УКРАЇНИ: РОСІЙСЬКИЙ ТА ЄВРОАТЛАНТИЧНИЙ ВПЛИВИ

Сьогодні Україна опинилася в геополітичній ситуації, яку формують і на яку із різних боків впливають дві потужні сили. На заході, півночі та півдні – це Північноатлантичний альянс та Європейський Союз, а на сході – Росія. Зазначені міжнародні гравці тією чи іншою мірою долучаються до вирішення долі інших країн та розв'язання більшості світових проблем. Якщо подібні тенденції й далі розгортатимуться в зазначеному напрямі (а ймовірність такого геополітичного сценарію очевидна), то, *по-перше*, Україна дуже швидко перетвориться в зону зіткнення цих систем, а *по-друге*, в разі відсутності активних дій з нашого боку виникне загроза для країни бути розірваною цими двома силами на кілька шматків. Західна Україна (Галичина та деякі інші регіони) рухатимуться до західної цивілізації і НАТО, а східні регіони та Крим – до Росії. І тоді питання про те, чи повин-

на Україна розвиватись як європейська держава взагалі зійде з порядку денного.

Геополітична стратегія Російської Федерації стосовно України вибудовується дуже грамотно. Наразі Росії значною мірою вже підпорядковано українське інформаційне та ідеологічне середовище, а тепер ставиться завдання захопити економічний простір і церковну сферу.

Російська економічна експансія на українські ринки вже досягла відчутних успіхів. Росія майже цілковито володіє підприємствами нафтопереробного комплексу України. Дві потужні російські нафтові компанії – ТНК та ЛУКОЙЛ – контролюють нашу нафтопереробну галузь і встановлюють монопольно високі ціни на нафтопродукти, пояснюючи це подорожчанням бензину та дизпалива на світових ринках.

Наразі Росія почала підпорядковувати собі газотранспортну систему України. Було укладено угоду між двома країнами про створення спільного газотранспортного консорціуму. Але ж ця модель, як відомо, означає, що кожна сторона повинна зробити свій вагомий і якісний внесок у спільний проект. Частка України в консорціумі – це система газопроводів, газосховища, газоперекачувальні станції та, зрештою, українська земля, на якій розташовані газопроводи. Загальна вартість нашого внеску – близько \$100 млрд. Натомість російська частка є радше віртуальною, ніж реальною, хоч нам і пропонують проковтнути міф про паритетну участь двох сторін у консорціумі. Якщо ця модель буде впроваджена, то ми остаточно віддамо свою незалежність на поталу Росії. Зрозуміло, що такий варіант розвитку газотранспортної системи нас не може влаштувати за будь-яких умов.

Церковне питання є дуже важливим в українсько-російських відносинах. Ми переконані, що в Україні має право на існування Українська православна патріархія на чолі з власним патріархом. Це дасть нам змогу вирішити безліч інших питань, у тому числі й геополітичних. Однак Росія прагне зберегти та закріпити нинішню ситуацію, а саме функціонування в Україні російської православної церкви, що дозволяє впливати на свідомість і ментальність українського народу.

Унаслідок масованої експансії Росії в усі сфери нашого суспільного розвитку Україна із суб'єкта геополітичних та гео економічних відносин перетворюється на їх об'єкт. Тиск з боку Росії сьогодні настільки потужний, що дедалі частіше виникає занепокоєння, а чи зможемо ми взагалі втримати свою незалежність.

У таких непростих умовах Україна дуже потребує органічного й сильного союзника, відносини з яким дозволили б нам сформувати новий баланс сил. Очевидно, що таким союзником може й повинен стати Північноатлантичний альянс, членство в якому дасть змогу Україні підвищити свій статус і роль у сучасному геополітичному просторі. Як тільки ми припинимо кидати шари одночасно в кілька луз, а вище керівництво України проявить політичну волю й легітимізує намір безальтернативно рухатися в НАТО, наша країна стане елементом євроатлантичної системи. Розвиваючись у її рамках, Україна матиме більше можливостей для зміцнення національної безпеки держави, вияву своєї самобутності та впливу на перебіг подій у світі. Така перспектива за нашого бажання й рішучості є не тільки ймовірною, а й близькою. Її досягнення закладе підвалини для зміни геополітичного розкладу сил на Євразійському континенті.

Вступ України до НАТО не призведе до погіршення її торговельних стосунків із Росією. Нас і без членства в Альянсі постійно витісняють із російського ринку, застосовуючи різноманітні квоти, митні збори та примітивні ембарго на постачання українських товарів, які є більш конкурентоздатними, ніж російські. Сальдо українсько-російського торгового обороту є від'ємним і дорівнює \$4–5 млрд. щорічно. Треба також зрозуміти, що часи, коли ми купували в Росії газ за ціною \$45 за 1 тис. куб. м, уже безповоротно минули, і Україні за будь-яких обставин доведеться придбавати енергоносії за світовими цінами.

До того ж мільярдний російський ринок не можна порівняти з трильйонним євроатлантичним ринком. Велика ємність та можливості останнього роблять його більш привабливим для України. Вже сьогодні обсяги нашої торгівлі з країнами, що входять до НАТО, перевищують сукупний обсяг торгівлі з Росією. Тож економічно проблема вибору між російським та натовським ринками для нас не стоїть. Хоч, у принципі, краще було б вільно торгувати на обох ринках.

Вступ до НАТО не є панацеєю для України, оскільки не може вирішити всіх наших проблем. Історично так склалося, що Українська держава має унікальне геополітичне положення: вона розташована, *по-перше*, на межі двох цивілізацій – азійсько-борейської і трансатлантичної, силові вектори яких ми увесь час відчуваємо, а *по-друге*, на перетині двох осей, а саме Захід – Схід (яка вже вичерпала себе) та Північ – Південь (розвиток якої є дуже перспективним, і він на часі). Тому наше майбутнє бачиться в побудові такої моделі розвитку, яка б передбачала входження України

в євроатлантичну цивілізацію шляхом реалізації щонайменше двох-трьох пріоритетів, серед яких: активна інтеграція в Балто-Чорноморську економічну систему, вступ до НАТО, набуття в майбутньому членства в Європейському Союзі.

У нових умовах зміни силових полів у світі перший пріоритет – це відродити шлях «із варяг у греки», тобто вісь Північ – Південь, на якій Україна має стратегічне положення. Я впевнений, що наше геополітичне і гео економічне майбутнє лежить, з *одного боку*, на південному векторі цієї осі – через Чорне море на північну Африку (західна гілка) і через Грузію та Азербайджан на Іран, Пакистан, Індію, країни Центральної Азії (східна гілка). Ключовою країною для України є також Туреччина, через яку ми матимемо вихід у країни Перської затоки, Ірак, який справляє визначальний вплив на ряд силових ліній. І практика показала, що США не в змозі впоратися з Іраком за допомогою військової сили. А звинувачення в тероризмі лише заглиблюють, а не вирішують глобальної проблеми – протиріччя світового масштабу між країнами розвинутими, мало розвинутими і тими, які хочуть увійти в лоно розвинутих країн, але на своїх умовах. Ірак у цьому контексті є ключовою точкою. З *другого боку*, наша геополітична та гео економічна перспектива полягає у формуванні північного вектора Балто-Чорноморської осі, на якому, окрім України, розташовані Польща, країни Балтії, Скандинавії. Зміцнення відносин із країнами, що знаходяться на південному і північному векторах Балто-Чорноморської осі, є, на наш погляд, ключовими елементами моделі розвитку України, її національної та економічної безпеки. І тут не можна оминати увагою такої структури, як ГУАМ. Членство і посилення ролі України в цій організації дозволяє нам набутти своєї геополітичної неординарності й самобутнього виокремлення.

Другий пріоритет, який ми маємо реалізувати одночасно із першим, – це відродити Україну як складову євроатлантичної цивілізації шляхом приєднання до НАТО. Геополітичні здобутки від такого кроку очевидні:

Перше: ми збережемо й захистимо свою територіальну цілісність, посилимо кордони, розв'яжемо суперечки з Румунією навколо острова Зміїний, врегулюємо відносини з Білоруссю, Молдовою, Росією. Якщо РФ не виведе свою військово-морську базу з української території, Україна зможе запропонувати НАТО створити морську базу Альянсу в Одесі або Тавриді (російська назва – Крим).

Друге: вступ до НАТО дозволить нам вирішити чимало питань у військовій сфері, серед яких: перехід армії на професійну основу, підвищен-

ня фахового рівня військових, навчання офіцерів, сержантського і рядового складу. Наші офіцери дістануть можливість працювати у військових структурах НАТО і здобувати освіту в найкращих військових академіях світу, а ВПК – інтегруватися у військово-промисловий комплекс країн – членів Альянсу. Перехід до стандартів НАТО усуне низку проблем з нашими транспортними літаками, ракетними комплексами, танками та іншими видами воєнної техніки й озброєння. Ми на рівних з країнами Альянсу зможемо конкурувати й приймати інвестиції у військово-промисловій галузі.

Третє: будучи складовою євроатлантичної системи безпеки, ми легше і швидше здолаємо перепони на шляху формування відкритої ринкової економіки та національної буржуазії. Адже неможливо залишатися осередком кланово-бюрократичної системи у цивілізованому конкурентному середовищі. До того ж вступ до НАТО дозволить нам позбутися енергетичної залежності від Росії та формувати альтернативні шляхи постачання нафти і газу в Україну через балто-чорноморський та транстурецький нафтогони.

Четверте: нарешті в нашій країні ствердяться демократичні устої, бо первинною умовою для будь-якої країни, яка прагне стати членом НАТО, є розвиток демократії, ознаками якої є свобода слова, невідконтрольні режиму ЗМІ, безперешкодне функціонування громадських організацій, політичних партій тощо. За такої моделі розвитку стане неможливою узурпація влади, панування у країні волі кланів замість волі народу.

Західний світ також повинен бути зацікавлений у тому, щоб Україна якомога швидше інтегрувалася в НАТО. Адже, зрештою, це дозволить усунути чимало геоекономічних і геополітичних загроз, що постали сьогодні перед євроатлантичною цивілізацією. Україна – це потужна машина, яка має величезну армію, сучасне озброєння, професійно підготовлену військову промислову та інтелектуальну еліту. Увійшовши до НАТО, наша країна не буде тягарем для Альянсу, а навпаки, посилить його потугу на кілька порядків.

Отже, сьогодні Україна, хоч і мляво, але почала визначати модель свого розвитку. Наш рух до євроатлантичної цивілізації є об'єктивно й історично обумовленим. Досягнення успіху на цьому шляху можливо через зміцнення позицій України в рамках Балто-Чорноморського партнерства і вступ до НАТО.

1.3 ВСТУП УКРАЇНИ ДО НАТО – ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЦІЛІСНОСТІ ТА БЕЗПЕКИ КРАЇНИ

Сучасний розвиток глобалізації і транснаціоналізації життя, створення системи всесвітньої інформаційної мережі вимагає формування відповідної системи безпеки, яка б стала підґрунтям стабільного господарського розвитку. Така система повинна бути прозорою і потужною, неухильно відданою справі розбудови Європи, забезпечення миру, безпеки, стабільності та свободи, а також існувати як цілісний організм, що об'єднує основних суб'єктів міжнародних процесів. Названим параметрам у світі відповідає тільки Організація Північноатлантичного договору (НАТО). Вона забезпечує військовий та політичний напрями розвитку євроатлантичної моделі. Натомість Варшавський договір, Рада економічної взаємодопомоги та ін. організації слугували для збереження радянсько-російської моделі. Їй були притаманні колективне начало, директивне, централізоване функціонування держави як деміурга, відсутність свобод і повсякчасне порушення прав людини. Із руйнацією цієї моделі відійшла в небуття й система безпеки, яка її підтримувала. НАТО ж не тільки збереглося, а й зуміло трансформувати свій статус із суто військового блоку на політико-науково-військову організацію. Сьогодні вона, по-перше, забезпечує безпеку кожної країни – члена Альянсу, по-друге, формує систему колективної безпеки, по-третє, створює партнерства з країнами – не членами НАТО, по-четверте, налагоджує та дедалі активніше застосовує механізми несилового подолання криз і конфліктів, по-п'яте, виконує гуманітарну, наукову, освітню функції, які свідчать, що НАТО існує не лише заради реалізації військових цілей.

З огляду на вищевикладене для України, яка прагне до формування оптимальної моделі національної безпеки та стабільного розвитку регіону, найбільш прийнятним рішенням є входження до НАТО. Адже саме ця організація працює на зміцнення безпеки євроатлантичної спільноти. До того ж сьогодні, як відомо, Альянс проводить політику «відкритих дверей» стосовно нових членів, і для її реалізації вироблені відповідні програми. На Вашингтонському саміті керівників країн НАТО у 1999 р. був прийнятий План дій щодо членства в НАТО. Він передбачає надання допомоги та рекомендацій країнам, що поставили собі за мету вступити до Альянсу, і є

дуже гнучким та ліберальним. План містить програму заходів, спрямованих на сприяння країнам-претендентам. Але щоб зробити дієвий крок до набуття цього статусу, керівництво держави має виявити політичну волю, а її народ самоідентифікувати себе як європейців, членів європейської спільноти.

Організація Північноатлантичного договору – це міжнародна політично-військова організація, яка фактично забезпечує безпеку і поступальний розвиток євроатлантичної цивілізації. Тож було б логічно, аби Україна як європейська держава, а відтак і складова євроатлантичної цивілізації, стала органічним елементом НАТО.

Які основні переваги у сфері національної безпеки матиме Україна, приєднавшись до НАТО?

По-перше, ми забезпечимо захист національної цілісності та суверенітету Української держави як у зовнішньому середовищі, так і всередині країни. Загроза суверенітету чи національній безпеці України з боку будь-якої держави чи міжнародної насильницької організації стає одночасно загрозою для всього Альянсу і передбачає його відповідні дії щодо захисту країни, яка знаходиться в небезпеці. Водночас позбудуться сенсу наміри сепаратистів щодо федералізації України, відокремлення деяких її регіонів і т.п. Механізм членства в Північноатлантичному альянсі надає ці надзвичайно важливі переваги всім країнам-членам.

По-друге, позиція України завжди враховуватиметься при прийнятті рішень міжнародної ваги, оскільки вони ухвалюються консенсусом усіма країнами НАТО. І цей принцип діяльності Альянсу не просто задекларований, а ефективно працює.

По-третє, відчутного поштовху дістане розвиток оборонно-промислового комплексу України. Приклад Балтійських країн, Польщі та ін. показує, що вступ до НАТО дозволив їм органічно вписатися в систему кооперації військово-промислових комплексів країн-членів, брати рівноправну участь у тендерах, дуже часто вигравати їх, що істотно поповнює бюджет і дає змогу модернізувати підприємства ОПК. Для України це надзвичайно важливо, оскільки ми маємо у цій сфері серйозні напрацювання та потужні підприємства – аерокосмічні, авіаційні, військово-технічні, машинобудівні, які одразу отримують додаткові можливості для розвитку та виходу на міжнародні ринки.

По-четверте, Україна зможе приступити до активної фази формування професійної армії. Наші офіцери матимуть змогу навчатись у найкращих військових академіях Європи та США, в Україні працюватимуть висококваліфіковані кадри з НАТО. Членство в Альянсі дозволить створити сучасні, технічно оснащені кордони на сході, півдні та півночі країни – з Білоруссю та Росією, а також усунути перепони на західному кордоні – з Польщею, Угорщиною, Словаччиною, Румунією, тобто поступово ліквідувати візовий режим для наших громадян, щоб вони безперешкодно потрапляли до Європейського Союзу.

По-п'яте, з'являться сприятливі можливості для формування Балто-Чорноморського економічного альянсу; побудови з Туреччиною спільної системи трубопроводів для отримання через Чорне море нафти і газу з Іраку та Ірану; налагодження реальних партнерських відносин із країнами Балтії.

Що очікує Україну, якщо вона не вступить до НАТО?

Якщо Україна не набуде членства в НАТО, вона опиниться у «сірій зоні», просторі невизначеності. Наша країна сьогодні вже де-факто перебуває між двома потужними геополітичними системами: на заході та півдні від неї знаходиться євроатлантична співдружність (у вигляді НАТО і Європейського Союзу), а на півночі та сході – євразійська сублімація (у вигляді Росії, Білорусі, Казахстану). Якщо ми не зробимо остаточного геополітичного вибору, то фактично виявимося затиснутими між двома величезними системами.

Якими будуть наслідки? Можуть розпочатися відцентрові тенденції. Західна та Правобережна Україна разом із Києвом наразі ідентифікували себе як складова євроатлантичного ареалу, до якого вони хочуть увійти і бути там представленими на рівноправних засадах. Однак частина Лівобережної України, до якої належить, зокрема, Східна та частина Південної України, особливо прикордонні області, такі як Харківська, Донецька, Луганська та АР Крим, ще вагаються. Зазначені області перебувають під значно сильнішим впливом проросійських, проєвразійських настроїв. За браком інформації у цих ареалах поки що панує думка про необхідність розвиватися в унісон із Росією.

Якщо сьогодні керівна політична еліта української держави не виявить відповідної політичної волі й не почне провадити об'єктивну, відкриту інформаційну політику, щоб показати південно-східній Україні переваги

вступу до Північноатлантичного альянсу, то країна може виявитися розірваною на кілька частин. Це буде трагедія для Української нації. Історія свідчить, що коли Україна шукала своє майбутнє разом із Москвою, вона перетворювалась на колонію Російської імперії, і в нашій державі починалася руїна. Наслідком такого геополітичного вибору була загибель десятків мільйонів українців під час штучно створених голодоморів, «розкуркулювання», сталінсько-ленінських репресій тощо.

Якщо Україна не забезпечить власну безпеку, вступивши до НАТО, то, на жаль, ця трагедія може знову повторитися, і слабка, розірвана Україна буде легко загарбана нинішньою імперською Росією. Курс на євроатлантичну інтеграцію дозволить нам уникнути подібного розвитку подій.

Отже, єдиним варіантом для цивілізованого, гідного поступу України є якомога швидший вступ до Північноатлантичного альянсу.

Як має діяти Україна, аби стати членом НАТО?

Відносини Україна – НАТО донедавна розвивалися у форматі Інтенсифікованого діалогу. У січні 2008 року лідери української держави офіційно звернулися до Організації Північноатлантичного договору стосовно приєднання України до Плану дій щодо членства в НАТО. Цей крок відповідає державному курсу євроатлантичної інтеграції України і здійснений в інтересах її національної безпеки. Наше звернення було розглянуто країнами – членами Альянсу під час Бухарестського саміту НАТО у квітні 2008 року. Вони висловилися за те, щоб Україна стала членом НАТО, однак конкретні строки не визначили. Відтак почалося інтенсивне залучення нашої країни до Альянсу. Його логічним завершенням має бути вступ нашої країни до НАТО. Зрештою, об'єктивних застережень щодо приєднання України до Плану дій щодо членства в НАТО немає. Коли цей етап у розвитку наших відносин буде узгоджений і затверджений обома сторонами, саме й розпочнеться практична фаза підготовки України до входження в Північноатлантичний альянс.

Для цього нам необхідно:

- 1) утворити в рамках Кабінету Міністрів Координаційний комітет з питань вступу України до НАТО, який має очолити Прем'єр-міністр; до складу Комітету повинні ввійти ключові міністри та голова Секретаріату Президента;

- 2) у кожному міністерстві створити департаменти співпраці з Північноатлантичним альянсом, які мають очолювати заступники міністрів;

3) розпочати широку, комплексну інформаційну кампанію, яка, серед іншого, передбачає проведення низки інтерактивних семінарів, круглих столів за участю директорів загальноосвітніх шкіл, працівників культури, керівників лікувальних закладів тощо. Важливо, щоб у ході відкритих дискусій обговорювалися всі питання євроатлантичної інтеграції України;

4) розробити навчальні курси з євроатлантичної тематики для викладання у школах, коледжах, вищих навчальних закладах;

5) виділити в Державному бюджеті кошти для проведення інформаційної, просвітницької та освітньої політики щодо вступу України в Північноатлантичний альянс;

6) висвітлювати в засобах масової інформації питання про переваги України в разі її вступу до НАТО, розгорнути широкі публічні дискусії на цю тему, здійснюючи їх у відкритому форматі;

7) регулярно проводити муніципальні слухання, просвітницькі заходи на рівні місцевих громад, організувати відповідні тренінги для керівників міських та обласних рад, депутатів усіх рівнів, створювати у міських конкомах департаменти з питань європейської та євроатлантичної інтеграції;

8) політичним партіям, і насамперед парламентським, визначити, задекларувати та відповідним чином зафіксувати свою позицію щодо вступу України в Північноатлантичний альянс. Партії, які приймуть рішення про доцільність набуття Україною членства в НАТО, повинні підписати Меморандум, де зобов'язатися всіма засобами сприяти просуванню нашої країни шляхом євроатлантичної інтеграції. Ті партії, які виступатимуть за входження України в Євразійську конфедерацію у складі Росії, Білорусі, Казахстану, Киргизії, Таджикистану з центром у Москві, також мають задекларувати свою позицію. Але чи відповідатиме вона національним інтересам України?

1.4 **МОДЕЛЬ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ: СУЧАСНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ТА ВПРОВАДЖЕННЯ**

Будь-яка країна, що утворилася в результаті самоорганізації та життєдіяльності титульної нації, формує власні національні інтереси. Їх правильна реалізація та системний розвиток сприяють наближенню до ідеальної моделі національної держави на певному територіально-географічному,

культурогенному ареалі. Відтак відповідним чином формується місце цієї нації та країни у світовій спільноті.

У системі національних інтересів ключова роль належить національним економічним інтересам. У процесі саморозвитку саме вони, зрештою, забезпечують поступ країни. Інструментом реалізації корінних економічних інтересів нації та країни є державна економічна політика. Її цілі й напрями впровадження цілковито залежать від того, хто керує державою, тобто у чиїх руках зосереджена влада. Якщо державний менеджмент перебуває під контролем зденаціоналізованої компрадорської космополітичної буржуазії, то економічні інтереси титульної нації і країни в цілому будуть нехтуватися, що призведе до їхнього занепаду. Якщо ж державна машина управлятиметься представниками національної креативної частини суспільства, тоді титульна нація та країна загалом увійдуть у період заможності, процвітання і динамічного прогресу.

Для успішної реалізації національних інтересів необхідно сформувати систему безпеки, важливою складовою якої є економічна безпека. До 1991 року – тобто до моменту, коли Україна відновила свою незалежність після 350-річної окупації з боку російської, а потім радянсько-російської імперії, – модель національної економічної безпеки в нашій країні об'єктивно була відсутня. Кілька століть Україна існувала як периферійний елемент колоніальної системи, знаходячись під контролем російської метрополії. Зрозуміло, що за такої системи політичного правління впроваджувалась модель економічної безпеки, яка забезпечувала реалізацію стратегічних інтересів виключно імперської метрополії, тобто Росії.

Тепер, коли Україна розвивається як незалежна європейська держава, нам потрібно сформувати відповідну національну модель економічної безпеки. Слід визнати, що протягом незалежної фази розвитку базові засади такої моделі в Україні були сформовані. Але оскільки державна машина знаходилася під контролем космополітичних кланово-корпоративних груп (ККГ), що зрослися з владою, у державі в 1990-ті роки усталився режим бандократії на чолі з Л. Кучмою. Зрозуміло, що за таких умов модель економічної безпеки була підпорядкована досягненню і реалізації панівних інтересів основних кланово-корпоративних груп («Донецької групи», «Київської сімки» і «Президентської сім'ї»), які фактично владарювали в Україні.

Після грудневої революції 2004 р. (її називають «помаранчевою») в Україні почала змінюватися парадигма розвитку соціально-економічної

системи, що вимагало впровадження якісно нових підходів до формування національної моделі економічної безпеки. Однак, на жаль, через постійні політичні протистояння і відсутність консенсусу еліт вона і досі не має чітко визначених векторів та засад функціонування.

На наш погляд, національну модель економічної безпеки потрібно формувати, виходячи з того, що, по-перше: Україна – це європейська держава, яка повинна зайняти належне їй місце в євроатлантичній спільноті й відповідних міжнародних системах та організаціях; і по-друге: Україна мусить захищати свою незалежність і убезпечити державу від існуючих зовнішньо- та внутрішньоекономічних загроз.

Модель економічної безпеки – інтегральне поняття, що передбачає створення системи орієнтирів та заходів для захисту країни від небезпек, що виникають у різних сферах і секторах економіки. З огляду на це формуються основні складові економічної безпеки: енергетична (диверсифікація джерел постачання енергетичних ресурсів); інвестиційна (створення незмінних правил для входження та роботи інвестицій); фінансова (складання бездефіцитного бюджету, контроль та мінімізація внутрішнього і зовнішнього державного та корпоративного боргів); соціальна (формування потужного середнього класу і недопущення створення прошарку надбагатіїв); зовнішньоекономічна (забезпечення позитивного сальдо платіжного балансу та зовнішньоекономічного обороту); гео економічна (участь у трансеконімічних проектах); міграційна (запобігання проникненню на територію країни нелегальних мігрантів, сприяння поверненню в Україну етнічних українців). Характер моделі економічної безпеки залежить від того, яким чином сформовані її складові, якого ступеня зрілості вони досягли, чи вдалося у ході їх розвитку уникнути геномної деформації.

Сформована в період панування кланово-корпоративних груп в Україні модель економічної безпеки мала залежний, антинаціональний характер. І це зрозуміло, адже ККГ були не готовими до діяльності не тільки в зовнішньому середовищі – в умовах глобалізованого розвитку, а й у внутрішньому середовищі, що вимагає самодостатнього функціонування. Панівною силою, сюзереном кланово-корпоративних груп України виступала Росія, її транснаціональні фінансові групи. Саме вони справляли вирішальний вплив на українську модель економічної безпеки, перетворюючи її на додаток російської системи економічної безпеки. Як наслідок, відбулася втрата Україною контролю над багатьма елементами національної економіки як на горизонтальному, так і на вертикальному рівнях.

Особливої шкоди економічній безпеці нашої країни завдано в енергетичному секторі. Наразі мусимо констатувати таку реальність, що Україна енергетично залежна від Росії на 90% по нафті та на 60% по газу. А, як відомо, за постулатами економічної безпеки, постачання енергоносія з одного джерела не повинно перевищувати 25%. Лише в такому разі держава може розвиватися як незалежна.

За панування режиму Л. Кучми в Україні було встановлено монопольний контроль російських ТНК над українськими нафтопереробними заводами, оптовою та роздрібною мережами реалізації нафтопродуктів, системами їх зберігання; нафтохімічними і хімічними комбінатами; підприємствами легкої та харчової промисловості; великими народногосподарськими комплексами в інших галузях господарства. У 2004 р. стало очевидним і відчутним, що економіка України не спроможна здійснювати процес національного розширеного відтворення без Росії. Таким чином наша країна, українська нація потрапили під неоколоніальний контроль цієї держави та її транснаціональних груп.

Виникає питання: чи має Україна реальні можливості зменшити енергетичну залежність від Росії? На наш погляд, нинішню ситуацію можна виправити, якщо утворити ринок нафти в Чорноморському регіоні. Для цього необхідно забезпечити постачання в район Чорного моря каспійської, азербайджанської, казахстанської нафти. Окрім того, ми зацікавлені в поставках нафти з країн Перської затоки і Північної Африки. Транспортування «чорного золота» з названих регіонів буде уможливлено в разі побудови транстирецького трубопроводу Джейхан – Самсун. Тоді нафта із Джейхана, що на узбережжі Середземного моря, потраплятиме в Самсун, що на Чорноморському узбережжі, а звідти танкерами перевозитиметься до терміналу «Південний», що поблизу Одеси. Далі вона транспортуватиметься трубопроводом Одеса – Броди для переробки на українських нафтопереробних заводах. Це може бути і Кременчуцький, і Дрогобицький, і навіть Лисичанський НПЗ (його необхідно повернути в державну власність як об'єкт, незаконно приватизований російською Тюменською нафтовою компанією). Наші нафтопереробні підприємства слід модернізувати, щоб вони були придатні переробляти нафту країн Перської затоки, Північної Африки, Каспійського регіону. Але не думаю, що це надто складна проблема. Інвестиції під швидку реконструкцію НПЗ можна знайти, оскільки торгівля нафтопродуктами є дуже прибутковим і надійним бізнесом. Тим паче, що ємність ринку пального в Україні становить десятки мільярдів доларів США на рік.

Україна споживає щорічно 23–25 мільйонів тонн нафти. Якщо ступінь її переробки на українських НПЗ забезпечуватиме 90–95% виходу світлих продуктів, ми матимемо надвеликі прибутки, цілковито задовольнимо внутрішні потреби в нафті, звільнимся від російської залежності, уможлиavimo експорт нафтопродуктів.

Важливо спільно з Грузією та Азербайджаном розробити проект щодо експлуатації нафтогону Баку – Супса, потужність якого наразі становить 9 млн. т нафти на рік, і прокачувати через нього каспійську нафту, яку далі транспортувати танкерами до терміналу «Південний» і завантажувати нафтопровід Одеса – Броди. До того ж не варто відмовлятися від варіанту купувати казахстанську нафту і вивозити її танкерами через порт Новоросійськ.

Отже, існує чимало нафтових джерел, які може задіяти Україна, щоб зменшити залежність від Росії і таким чином зробити ефективною власну модель економічної безпеки, подолавши істотну деформованість її нафтоенергетичної складової.

Енергетична безпека держави тісно пов'язана і з поставками в країну газу, який також має надходити з різних джерел. Що ж стосується України, то вона цілковито залежить від постачання блакитного палива з газового ринку Росії. Нині продовжують точитися розмови про формування міжнародного газового консорціуму. За часів режиму Л. Кучми пропонувалося утворити його спільно з Росією. Вважаю такий підхід величезною методологічною помилкою. Адже Москва виступає за введення до складу консорціуму тільки українських газопроводів, газоперекачувальних станцій та газосховищ і не має наміру включати в цю структуру російську газотранспортну систему.

Натомість необхідно сформувати міжнародний консорціум із транзитерів газу, об'єднавши їх можливості. Як відомо, продуцентом газу є Росія, його найбільшими споживачами – Франція, Німеччина, Італія, Австрія, а транзитерами – Україна, Польща, Словаччина, Чехія, Білорусь. Щоб газ потрапив від виробника до покупців із західних країн, йому потрібно пройти через газотранспортні системи країн-транзитерів. Отже, західні країни, що купують газ у Росії, повинні укладати контракти на його транзит безпосередньо з країнами-транзитерами. Якщо останні створять міжнародний газотранспортний консорціум, то виступатимуть із консолідованою позицією і стосовно Росії – продуцента газу, і стосовно західноєвропейських країн – покупців газу. Відтак можна буде отримувати значно більші

прибутки від транзиту російського газу через українську територію. Перехід до такої моделі надзвичайно підвищує ефективність системи економічної безпеки України.

Водночас, подальше впровадження у нашій країні моделі економічної безпеки, яка є вразливою через залежність від Росії, логічно призведе до входження України в Єдиний економічний простір, а відтак і в Єдину євразійську конфедерацію (у складі Росії, України, Білорусі, Казахстану і Таджикистану), до формування якої докладає очевидних зусиль Москва. Росія буде контролювати наднаціональний орган управління конфедерації, утворений за моделлю акціонерного товариства, де понад 2/3 голосів належатимуть РФ. Створення пан'євразійської конфедерації передбачає формування спільних військових, політичних та економічних її складових. Зрозуміло, що Україну така модель економічної безпеки не влаштовує, оскільки вона не відповідає нашим національним інтересам.

У таких умовах ми маємо єдину прийнятну альтернативу – формування моделі економічної безпеки під егідою та в рамках євроатлантичних структур. Це означає, що Україна повинна зробити важливий та доленосний для неї крок – приєднатися до Плану дій щодо членства в НАТО і почати реальні дії, спрямовані на входження нашої країни в євроатлантичний простір.

Інтеграція до Північноатлантичного альянсу є вирішальним фактором для досягнення Україною ефективною, самодостатньою моделі національної економічної безпеки. Ставши членом НАТО, ми сформуємо умови для безперебійного постачання нафти та газу в Україну, відповідним чином убезпечимо себе від будь-яких військових загроз і викликів. Відтак відбудеться перехід до нової моделі економічного розвитку, яка дозволить Україні позбутися різного роду монопольної залежності, зокрема щодо постачання енергетичних ресурсів. Будуть створені нові можливості для входження цивілізованих високотехнологічних інвестицій в оборонно-промисловий комплекс країни, її банківську сферу, інші види бізнесу.

Якщо Україна ввійде в НАТО, нам вдасться вирішити проблему захисту державних кордонів і недоторканості нашої території, вибудувати ефективну модель кордонів. Адже членство дало б нам змогу отримати відповідні ресурси, технічну допомогу для оснащення східних і північних кордонів, звідки в Україну сьогодні надходить у великій кількості зброя, контрабандні товари, наркотики, нелегали.

Як подолати економічну кризу та досягти стабільного економічного розвитку?

Найперше варто охарактеризувати нинішню ситуацію, що склалася в економіці нашої країни. За висновками експертів, економічна політика Уряду України, який очолює Юлія Тимошенко, у 2008 році була явно провальною. Наслідки цієї політики, яка переважно має популістський характер, є невтішними для українського суспільства:

- рівень інфляції в річному вимірі може сягнути 20–25% (за 9 місяців 2008 року, навіть за офіційними даними, він знаходиться в межах 16–17%);
- спостерігається серйозна депресія ряду галузей економіки, а саме будівництва, галузі будівельних матеріалів, металургійної промисловості, нафтопереробки та інших;
- попри дефіцит Державного бюджету, який сягає понад 20 млрд. грн., Уряд збільшує витрати на низку заходів. Відомо, що на подолання наслідків повені на Західній Україні виділено майже 5 млрд. грн. додаткових коштів, яких не було заплановано в Державному бюджеті. Підвищено мінімальні пенсії, а це ще понад 1 млрд. грн. На початку вересня збільшено витрати на заробітну плату працівникам бюджетної сфери майже на 1 млрд. грн. (нібито з метою упорядкування тарифної сітки). Верховною Радою був прийнятий новий закон про пільги для шахтарів, який уже до кінця року може потягнути ще на додаткових 3 млрд. грн. Крім того, Кабмін підняв стипендії для студентів, які навчаються за державним замовленням, у середньому до 530 грн. (хоч це є абсолютно несправедливим відносно тих студентів, які оплачують своє навчання самотужки і, як відомо, стипендії з Державного бюджету не отримують). При цьому Прем'єр-міністр обіцяє, що будуть і подальші викиди соціальних грошей в економіку України;
- провалена урядова програма приватизації. Замість очікуваних 10 млрд. грн., які мали надійти від приватизації, за січень-вересень 2008 року отримано лише 375 млн. 710 тис. грн.;
- перед Кабміном наприкінці року постане велика проблема щодо обслуговування зовнішнього боргу України і пошуку коштів на виплату відсотків по ньому. Уряд не зібрав відповідних сум, щоб здійснити виплати з обслуговування зовнішніх боргів за єврооблігаціями;
- у дуже складній ситуації опинився НАК «Нафтогаз України». У 2009 році ця державна компанія мусить виплатити борги в сумі \$2 млрд. набрані його колишніми керівниками. Але чи має сьогодні Уряд для цьо-

го кошти? Крім того, необхідно враховувати, що більшість боргів НАК «Нафтогаз України» вже скуплені підставними російськими структурами, які контролюються РАО Газпром;

- не подолані труднощі в зовнішньоторговельній сфері, що ознаменувалося збільшенням від'ємного сальдо в зовнішній торгівлі;
- відбувається істотне зниження активності інвестиційних компаній та брак нових інвестиційних проектів;
- до економічних негараздів додалася криза банківської системи, яка похитнула деякі провідні українські банки.

Отже, нестабільність соціально-економічної ситуації, яка стала наслідком непродуманих кроків діючого Уряду України на чолі з Ю. Тимошенко, сучасні кризові тенденції у світовій економіці, а також основні вимоги, які висуваються до країн, що мають намір вступити в НАТО, потребують від України здійснення глибоких економічних зрушень.

Найперше слід зробити ряд кроків, аби посилити національну грошово-фінансову систему. Слід зміцнити гривню і перейти від існуючого нині механізму валютного коридору до валютного комітету, як це зробили у свій час країни Балтії, Болгарія. У жодному разі не можна вводити плаваючий курс, позаяк це загрожує національній валюті та економіці загалом. На часі прив'язати українську гривню до СДР (спеціальні права запозичення) – розрахункової грошової одиниці Міжнародного валютного фонду. Звичайно, зробити це буде складно, оскільки потребуватиме кардинальних структурно-інституціональних реформ. Тільки уряд радикальних реформаторів європейського типу здатен виконати це завдання.

Не можна допустити, щоб в Україні продовжувалася політика девальвації гривні, що призводить до інфляції та зниження реальної заробітної плати: ціни на товари зростають, а зарплата майже не підвищується, що відбивається на рівні життя і добробуту громадян України.

Така політика безпосередньо зачіпає і вітчизняних товаровиробників, які працюють на внутрішній ринок. Вони перебувають у дуже скрутному становищі, оскільки не в змозі закуповувати потрібні імпортні товари (запчастини, деталі тощо) через брак валютних надходжень до бюджету власних підприємств, скутість підприємницької активності та податковий зашморг.

Девальвація призводить і до погіршення умов експортних контрактів, оскільки середовище для ведення бізнесу та капіталотворення вкрай нестабільне. Розпочинаючи фінансове планування на майбутній рік, під-

присмці не можуть не зважати на чинники непрогнозованого ризику, чим фактично також дестабілізують національну валюту. У цій ситуації надзвичайно потерпають як власне підприємства, так і банки, оскільки знецінюється їх основний капітал.

Україна є складовою світової економіки, тому інвестори оцінюють її капітал у світовій стабільній валюті (американський долар, євро тощо). Девальвація ж гривні призводить до зменшення активів комерційних банків, фактично «вимиває» національне багатство України.

Сьогодні в країні відсутні умови для розвитку капіталу. Уряд забарився з проведенням радикальних структурно-інституціональних реформ, обравши паразитичну економічну політику. Надані державі позики витрачаються неефективно: або просто «проїдаються», або вкладаються у збиткові проекти. Політика емісії національної валюти через механізм облігацій, на наш погляд, є шкідливою і підриває економіку України.

Необхідно підвищувати ділову активність населення, залучаючи його до процесу самостійного заробляння грошей та засобів існування. Для цього Уряд має проводити політику усіякої підтримки малого і середнього бізнесу, який у нашій країні практично знекровлений. Потрібно також кардинально змінити податкову систему загалом – від законодавчого підґрунтя до її адміністративної структури. Обумовлена сьогоднішнім і необхідність ліквідувати Державну податкову адміністрацію, оскільки вона перетворилася на неконтрольовану «державу в державі» з власним військом, потужною інформаційною базою, розгалуженим адміністративним апаратом. Парадокс полягає в тому, що чинна Податкова адміністрація сприяє не розквіту, а знищенню підприємств, оскільки за виявлені, інколи умовні порушення в їх діяльності отримує ренту 30%. Звичайно, на будь-якому підприємстві можна знайти огріхи, оскільки власне податкова система є недосконалою (в Україні діє майже 50 видів податків та інших відрахувань).

З огляду на завдання, які нині має вирішувати наша країна, постала нагальна потреба змінити структуру Кабінету Міністрів України, перейти від галузевого принципу управління до функціонального. Перші кроки в цьому напрямі вже зроблені, зокрема ліквідовано урядову структуру, яка зосереджувала у своїх руках узурпаторські важелі фінансово-майнового розподілу, – Міністерство промислової політики. Така сама доля має спіткати й Міністерство економіки України, дітище радянського періоду, що гальмує позитивні ринкові зміни у країні. Проведення адміністративної реформи повинно передбачати і реорганізацію Міністерства внутрішніх справ. Слід роз-

формувати нині діючу структуру Державної податкової адміністрації України як найрозгалуженіший механізм державного рекету. Частина найбільш кваліфікованих податкових міліціонерів може бути переведена до Управління по боротьбі з організованою злочинністю, а податкових інспекторів – до Міністерства фінансів, створивши там відповідний головний комітет податкової інспекції. Докорінної зміни потребує система мотивації роботи податкової інспекції: критерієм оцінки діяльності податкових інспекторів має бути не лише кількість суб'єктів господарювання, закріплених за кожним із них, а й обсяги їхнього обороту. Інспектор повинен одержувати винагороду не за накладені стягнення і штрафи, що спонукає його штучно створювати порушення, а за сприяння підвищенню інноваційного рівня закріплених за ним підприємств.

Першочерговим пріоритетом для України є здійснення адміністративно-територіальної реформи. Діюча система спричинила формування в країні державно-монополістичної бюрократії на всіх рівнях законодавчої та виконавчої влади, яка не зацікавлена у проведенні реформи. З погляду західних демократій і міжнародних фінансових структур адміністративна реформа в Україні повинна бути спрямована на посилення демократичних засад розвитку держави, формування громадянського суспільства, всебічний розвій інституцій приватної власності та середнього класу. Вона має стати підґрунтям кардинальних змін у нашій державі, побудови моделі народного капіталізму євроатлантичного зразка з українською специфікою.

Настав час перейти до дворівневої системи місцевого самоврядування: базовий рівень – громада, регіональний рівень – область. Водночас маємо пам'ятати, що адміністративна реформа не повинна завдати шкоди унітарності держави: внесення змін до Конституції України щодо формування двопалатного парламенту є недоцільним. Сьогодні ми мусимо працювати в рамках діючої Конституції і на її основі шукати шляхи та можливості для творення розвинутого громадянського суспільства із соціально орієнтованою ринковою економікою.

Отже, українська влада і суспільство підійшли до такого етапу розвитку, коли потрібно зробити вибір моделі національної економічної безпеки. Якою вона буде – орієнтованою на досягнення євроатлантичних цінностей, що передбачає вступ до НАТО, чи спрямованою на інтеграцію в євразійський простір і остаточне набуття Україною статусу неокolonіального придатку Росії? Відповідь залежить від політичної волі й намірів керівництва держави, але найбільше – від народу, який привів нинішніх керманів до влади і має сказати вирішальне слово.

1.5

ВЗАЄМИНИ УКРАЇНИ З НАТО В КОНТЕКСТІ ЗАХИСТУ ДЕРЖАВНИХ ІНТЕРЕСІВ ТА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Зовнішня політика будь-якої держави, у тому числі й України, насамперед покликана забезпечувати свої національні інтереси. І це – аксіома. В Україні невід’ємною складовою національних інтересів є законодавчо закріплений євроатлантичний напрям руху, який означає цивілізаційний вибір українців на користь європейських цінностей, забезпечення національної безпеки Української держави колективними зусиллями держав євроатлантичного простору.

Сьогодні ми не тільки заклали формальні підвалини євроатлантичної інтеграції (Закон України «Про основи національної безпеки України» 2003 року однозначно говорить про те, що одним із основних напрямів забезпечення національної безпеки України є набуття членства в НАТО), а й плідно співпрацюємо з Альянсом у практичній площині.

Зокрема за час виконання щорічних Цільових планів у рамках Плану дій Україна – НАТО нашою державою досягнуто значних успіхів у просуванні до стандартів Альянсу в політичній та економічній площинах, які є ключовими при прийнятті рішення про запрошення країни-кандидата до переговорів про членство.

Слід зауважити, що поруч із політичною та економічною складовими, вирішальне значення у формуванні України як повноправного євроатлантичного партнера нині й на перспективу мають безпекова і оборонна сфери. Структурованість та чітке функціонування цього сектору – важлива умова ефективності національної безпеки. Пріоритетами тут є забезпечення національних інтересів, державної незалежності, територіальної цілісності, протидія і запобігання сучасним внутрішнім та зовнішнім викликам і загрозам.

І якщо жодна держава чи інституція світу відкрито не зазіхає на державний суверенітет України, то це не означає, що нашій державі ніщо не загрожує. Такими викликами сучасності, як тероризм, незаконне поширення зброї масового знищення і наркотиків, торгівля людьми, існування неутілізованих застарілих боєприпасів та техніки, наслідки природних катаклізмів і техногенних катастроф, організована злочинність, корупція, ми просто не маємо права нехтувати.

Більшість названих загроз національній безпеці внутрішнього походження є реальними проблемами сьогодення України та українців. Від них не застрахована жодна країна світу. І для нас важливо правильно оцінити і прийняти рішення: чи ми покладемо весь тягар цих проблем на плечі нашої все ще не зміцнілої економіки, забираючи кошти із соціальних програм, чи обираємо систему колективної безпеки та оборони, яка визнана у світі як найбільш ефективна. Йдеться, звичайно, про Організацію Північноатлантичного договору, долучення до якої дозволить Україні істотно посилити власну національну безпеку.

Уже сьогодні співпраця з Альянсом є вигідною для нашої країни. Спільними зусиллями і коштом НАТО в Україні знищуються застарілі боєприпаси; завдяки авіаційним перевезенням, які українці здійснюють в інтересах Альянсу, ми отримуємо гроші та робочі місця; проведення багатонаціональних навчань на території України дало нам змогу відновити функціонування полігону «Яворів» (а це – тисячі робочих місць для цивільного населення і мільйонні замовлення, перш за все, місцевим підприємствам малого та середнього бізнесу в нашій країні); ЗС України проводять спільні маневри і переймають міжнародний досвід, вчаться служити в армії, де немає «дідівщини»; офіцери, що звільняються в запас, проходять курси бізнесу та іноземних мов, що надає їм додаткові можливості для організації власної справи або просто гідно працевлаштуватися у цивільному житті.

Захист довкілля і науково-технічна галузь також набувають дедалі більшої пріоритетності в наших відносинах із Альянсом. Гармонійне навколишнє середовище – це важлива передумова здоров'я нації, а розвиток науки і техніки – складова здоров'я нашої економіки. У зазначених сферах співробітництво України з НАТО відбувається в таких галузях, як біо- та комп'ютерні технології, нові речовини, матеріали, технології в енергетиці та промисловому виробництві, дослідження щодо збереження навколишнього середовища.

Сьогодні Україна посідає друге після Російської Федерації місце серед партнерів Альянсу за інтенсивністю співробітництва в рамках програми «Наука заради миру та безпеки». Більш як 400 українських учених отримали понад 200 грантів у рамках цієї програми. Ось і пряма вигода кожному українцю, хто хоче та може займатися улюбленою справою.

Слід відзначити, що позитивний економічний ефект для держави від членства в НАТО значно більший порівняно з партнерством. Наприклад, Польща, сплачуючи щорічно членські внески в розмірі близько \$30 млн.,

уже отримала від Альянсу на розвиток власної безпекової інфраструктури \$300 млн. Це означає збільшення обсягів виробництва, створення додаткових робочих місць, підвищення зарплат, зростання економіки країни за рахунок іноземних ресурсів.

Потенційні інвестори шукають можливості для вкладання грошей туди, де ситуація стабільна, безпека гарантована і ризики втратити свої кошти низькі. Членство в НАТО надає саме такі гарантії.

Чого ми очікуємо в перспективі від розвитку наших взаємин із Альянсом, реалізуючи політику євроатлантичної інтеграції?

На жаль, деякі українські політики задля досягнення власних цілей не хestують використовувати застарілі стереотипи про НАТО часів протистояння соціалістичного табору та країн Заходу. А тим часом практично всі партнери колишнього Радянського Союзу по Варшавському договору вже увійшли до НАТО або знаходяться на стадії підготовки до членства. По-над те, повноправним членом Альянсу є навіть країни колишнього СРСР – Литва, Латвія, Естонія. Очевидно, що їх намір приєднатися до НАТО був обумовлений не загрозою з боку якогось зовнішнього ворога (адже ніхто відкрито не висував своїх претензій до цих країн), а бажанням створити умови для вигідного та надійного проведення внутрішніх реформ, оптимізації витрат на безпеку, перерозподілу звільнених бюджетних коштів на виплати вчителям, лікарям, пенсіонерам тощо. До того ж зі вступом до НАТО життя громадян та країни загалом поступово починає відповідати європейським стандартам, до яких належать: гарантований суверенітет і національна безпека, цивілізована політика, стабільна розвинута економіка, забезпечена старість, надійний соціальний захист, безпечна праця та відпочинок.

Якщо країна обирає цивілізований вимір подальшої розбудови національної безпеки в рамках колективної системи безпеки, яку уособлює НАТО, тоді існуючі формати співробітництва України з Альянсом та законодавчо визначені інтеграційні процеси в рамках щорічних цільових планів на виконання Плану дій Україна – НАТО, РЄАП/ПЗМ, а також започаткованого у квітні 2005 року Інтенсифікованого діалогу з питань членства та відповідних реформ, уже не можуть задовольняти національні потреби нашої країни. Ми логічно мусимо перейти до наступного етапу – приєднання до Плану дій щодо членства в НАТО (ПДЧ).

За своєю суттю, ПДЧ є комплексом внутрішніх реформ за п'ятьма напрямками, з яких 90% – це політичні та економічні питання, і лише 10% –

військові та правові, питання ресурсного забезпечення і безпеки. Для нас передусім важливо досягнення певних критеріїв, які висувуються державами – членами НАТО щодо впровадження реформ усередині країни.

Приєднання до ПДЧ свідчить про готовність держави проводити згадані реформи. Однак воно не зобов'язує ні країну-претендента, ні НАТО до прийняття в майбутньому позитивного рішення щодо членства, не визначає часових рамок приєднання, не дає гарантій набуття членства. Країна сама обирає заходи, які, на її думку, є найціннішими з точки зору підготовки, «підтягування» до стандартів європейських демократій. Специфічні вимоги до країни-претендента, пов'язані із членством, визначаються спільно НАТО і цією країною на значно пізнішому етапі, після прийняття нею політичного рішення про початок переговорів щодо приєднання до Альянсу. Цей етап розпочинається лише після завершення роботи в рамках Плану дій щодо членства та офіційного запрошення держави до НАТО.

Окрім того, існує ще один аспект питання щодо Плану дій – специфічно український. З огляду на майже 100-відсоткову ідентичність ПДЧ та Плану дій Україна – НАТО для керівництва України запрошення до першого буде свідченням визнання міжнародного авторитету, демократичного характеру і серйозності намірів влади здійснювати реформи в державі відповідно до найвищих стандартів.

Одним із головних завдань на нинішньому етапі співробітництва нашої країни з Альянсом залишається необхідність суттєвого підвищення рівня поінформованості української громадськості про нинішню діяльність НАТО, стан співробітництва України з Альянсом та переваги членства у цій організації.

Завдяки активній роботі передусім Міністерства закордонних справ, Міністерства оборони, Держкомтелерадіо, неурядових організацій України інформаційна кампанія дістала нового імпульсу. Для активізації цього процесу потрібно, щоб до нього долучилися провідні політичні та громадські діячі, авторитетні постаті в галузі культури, науки, спорту, які мають вплив на формування суспільної думки. Важливо налагодити співпрацю в інформаційній галузі із вчителями шкіл і викладачами вищих навчальних закладів, які навчають та виховують молоде покоління українців і є для них взірцем та авторитетом.

Сьогодні існує нагальна необхідність консолідувати зусилля політичної еліти України, насамперед тієї її частини, яка підтримує курс нашої держави на євроатлантичну інтеграцію. Найперше завдання – забезпечен-

ня діалогу між провідними політичними партіями та рухами з метою вироблення спільного підходу до подальшого поглиблення відносин України з НАТО.

1.6 ЧЛЕНСТВО В НАТО – НАРІЖНИЙ КАМІНЬ НОРВЕЗЬКОЇ ПОЛІТИКИ БЕЗПЕКИ: УРОКИ ДЛЯ УКРАЇНИ

У квітні 1949 року був підписаний Вашингтонський договір, що започаткував створення системи колективної безпеки на основі партнерства 12 країн, серед яких була й Норвегія. Сьогодні в Північноатлантичний альянс входять 26 країн, які приєдналися до нього добровільно після публічного обговорення й відповідного парламентського процесу.

Дотепер Норвегія вже досягла відчутних результатів у системі євроатлантичної інтеграції й безпеки, стала її вагомим елементом. Наш історичний досвід є унікальним і може бути використаний тими країнами, які тільки стали на цей шлях.

У цьому контексті нам видається важливим роз'яснити, чому норвезькою політичною елітою в той період було ухвалене рішення приєднатися до Північноатлантичного альянсу.

Це глибоко історичне питання, що має свої витоки в подіях Другої світової війни. Німецька атака на Норвегію у квітні 1940 року була несподіваною, раптовою і вразила нашу політичну еліту. І, звичайно, ми не хотіли, аби подібне повторилося, сподіваючись, що таке явище, як війна, покинуло Європу назавжди.

Наприкінці 40-х років ситуація в Європі серйозно змінилася. Норвегія вийшла із Другої світової війни, маючи найголовнішими союзниками англійців і американців, з якими в нас установилися дуже тісні контакти. Норвезький торговельний флот відіграв важливу роль у транспортуванні військових вантажів з Америки в Європу і Радянський Союз. Тому було природним продовжувати цей курс. Норвезькі політики прекрасно розуміли, що без співробітництва із союзниками ситуація у країні могла розвиватися зовсім в іншому руслі. Це було принципове питання, гра великих держав.

Коли утворилася Організація Об'єднаних Націй, ми побачили, що це більш ефективна система, ніж Ліга Націй. До того ж досвід війни показав,

що Норвегія завдяки своєму географічному положенню перебуває у центрі уваги, і «сильні» країни, такі як Німеччина в 1940 році, хотіли контролювати Північну Атлантику. Це відчуття геостратегічної вразливості накладалося на післявоєнні події у Прибалтиці, Польщі, Чехословаччині, які демонстрували посилення контролю з боку Радянського Союзу над незалежними країнами. Напад СРСР на Фінляндію в 1939 році викликав у норвежців шок.

Тому було логічним прагнення об'єднатися з іншими країнами, щоб більш ефективно забезпечити національну безпеку держави. Пропонувалося створити Північноєвропейський оборонний альянс разом із Швецією як відносно сильною державою. Але це не той масштаб, щоб гарантувати безпеку. У цьому зв'язку в Робочій партії Норвегії, партії влади, проходили непрості переговори, результатом яких стало ухвалення рішення про вхідження в Північноатлантичний альянс і зміцнення відносин із західними державами.

Я можу додати, що на частині території Норвегії з осені 1944 року перебували радянські війська. Звільнення від фашистської окупації проходило мирно, і взагалі перемога Радянського Союзу була сприйнята з великим ентузіазмом. Тому норвезьке населення досить тепло ставилося до радянського народу. Можливо, це стало причиною того, що на післявоєнних виборах у парламент Норвегії комуністи набрали майже 13% голосів. Вони виступали проти НАТО. Однак після подій у Чехословаччині в 1948 р. норвезькі громадяни стали меншою мірою підтримувати комуністів. Відтак у 1949–1950 рр. вони почали відігравати маргінальну роль у нашому внутрішньополітичному просторі.

Ще під час війни ми зрозуміли, що Норвегія може забезпечити свою безпеку й інтереси головним чином у рамках співробітництва з американцями та англійцями. Оскільки норвезькі регіони були зруйновані, ми прийняли економічний «План Маршалла». На душу населення Норвегія одержала від США допомоги більше, ніж усі інші країни. Контракти з американцями в галузі економічної політики були дуже корисними для нас. У перші роки після війни вони дали поштовх для швидкого розвитку нашої економіки. Це було природним продовженням прекрасного співробітництва, що існувало під час війни. Тому цілком природно, що Норвегія долучилася до переговорного процесу щодо організації тісного північноатлантичного, трансатлантичного співробітництва з питань безпеки.

Часто ставлять запитання: якби Норвегія вибрала політику нейтралітету, удалося б їй забезпечити безпеку своєї країни? Варто відмітити, що в Норвегії після війни справді були досить сильні тенденції нейтралітету, але дуже швидко стало зрозуміло, що тільки тривале тісне співробітництво з Великобританією та США з питань безпеки може гарантувати безпеку Норвегії. Норвежців серйозно турбувала загроза раптового наступу на країну, як це було в 1940 році. Ми бачили, що Радянський Союз дотримується експансіоністської політики, що може становити загрозу для Норвегії. Членство в Північноатлантичному альянсі дало нам змогу протистояти подібним викликам.

Під час «холодної війни» точилися розмови про існування у Північній Європі балансу стабільності між НАТО і Варшавським договором разом із Швецією та Фінляндією як нейтральними країнами між ними. Думаю, що принаймні Швеція хотіла, аби Норвегія, Данія та Ісландія стали членами Альянсу. Адже в 40–50-ті роки Балтійське море контролювалося Радянським Союзом. Це була небезпека, якій могла б протистояти тільки адекватна сила. Сьогодні ми знаємо, що між Швецією та США існували більш тісні військово-політичні контакти, ніж про це повідомлялося. Ці країни були зацікавлені в тому, щоб Норвегія, Данія, Ісландія ввійшли в НАТО для формування сильної зони безпеки в Європі. Нейтральний статус Швеції не став перешкодою для нашого дуже плідного військово-технологічного співробітництва. Наприклад, і нині в Норвегії ще багато техніки шведсько-го зразка.

Провідні європейські держави віддали перевагу не західноєвропейській моделі безпеки, а євроатлантичному військово-політичному альянсу. На мій погляд, це був природний результат аналізу реального розташування сил у Європі й світі. Крім того, європейці – англійці, французи та ін. – прекрасно усвідомлювали, що американці врятували їхню позицію і в 1917-му, і в 1940-му роках. Тож без США ситуація в Європі була б зовсім іншою.

Керівництво цих країн провело безліч консультацій, у ході яких стало ясно, що вони дотримуються однакової точки зору щодо експансії Радянського Союзу. Загроза, що виходила в 40–50-ті роки від сталінського режиму, уявлялася дуже реальною. У німецьких таборах, що існували в Норвегії, знаходилося багато тисяч радянських військовополонених, про яких ми практично нічого не чули після їх повернення в Радянський Союз. Образ СРСР був настільки негативним в уяві Західної Європи, що вона го-

това була об'єднати свої зусилля з найбільш потужною державою – США. Таке рішення, до того ж, базувалося на дуже тісному й довірчому співробітництві з американцями, що встановилося у военний час.

Як відомо, дії Норвегії під час війни були не тільки рішучими, а й стратегічно правильними. Німеччині в 1940 році знадобилося лише два місяці, щоб захопити Норвегію. Але колапс нашої оборони наступив тільки після входу німців у Францію й виходу з території Норвегії союзницьких сил (польських, англійських, французьких). Особливу роль тоді відіграла північна Норвегія, де в боях німці зазнали великих втрат. Це був перший сигнал того, що можна перемогти німців.

Норвезький Уряд і Король як символ держави перемістилися в Лондон, прийнявши політичне рішення продовжувати опір за рубежами країни. В Англії були створені нова норвезька армія, флот, авіація. Для цього використовувалися фінансові можливості, що мала Норвегія завдяки наданню транспортних послуг. Флот у нас завжди був міжнародним, тому тисячі норвезьких судів займалися перевезеннями у світовому океані. Судновласники для цього створили єдину компанію (*Nortraship*), що перебувала під державним керуванням. Організація потужної та ефективної системи транспортування у військових цілях дозволила Норвегії не тільки одержувати значні доходи, а й посилити свої міжнародні позиції.

Членство Норвегії в НАТО сприяло становленню ефективної системи її національної безпеки. Адже чисельність населення Норвегії хоч і маленька, але військові потреби для забезпечення безпеки країни досить великі. Тому нам надавалася підтримка – як політична, так і фізична – з боку НАТО. Були спрямовані значні асигнування із загального інфраструктурного Фонду, створеного країнами Альянсу, для закупівлі військової техніки, створення військової інфраструктури, будівництва аеродрому, зміцнення портів тощо. Військові сили зосереджувалися в основному в північній Норвегії, де під час «холодної війни» розміщувалася більшість наших військ.

Розвинена військова взаємодія в рамках НАТО передбачає спільні військові навчання, обміни. Ми відправляли наших офіцерів на навчання у провідні натовські військові академії декількох країн – членів НАТО. У принципі, дотепер усі норвезькі військові льотчики здобувають освіту в Америці. Досить багато військової техніки в перші роки членства в Альянсі ми одержали саме зі США.

Оскільки Радянський Союз був непередбаченим і міг некоректно відрегувати на наші дії, Норвегія створила зону «довіри» завширшки у кілька сотень кілометрів, де нашу військову діяльність було обмежено. Ми доклали величезних зусиль для того, щоб знизити напруження на півночі, щоб у Радянського Союзу не виникло приводу для агресії або нерозуміння стосовно яких-небудь наших дій. Ми хотіли продемонструвати, що членство Норвегії в НАТО продиктовано насамперед оборонними причинами й не пов'язане з підготовкою якихось атак на Радянський Союз, як стверджувала радянська пропаганда. Це був головний аспект норвезької зовнішньої політики.

Норвегія стала членом НАТО, але не ввійшла в Європейський Союз. Норвежці вважають, що це різні речі. У нас уже були глибокі демократичні традиції, коли ми приєдналися до Північноатлантичного альянсу, і наше членство розглядалося як необхідний інструмент для захисту свободи та демократії.

Що ж стосується європейської інтеграції, то ми тричі клопоталися про членство в ЄС. Перший раз – у 60-ті роки разом із Великобританією. Тоді де Голь відмовив англійцям, і питання про Норвегію теж відпало. У 1972 році був проведений референдум про членство у Спільному ринку, але його результати виявилися негативними. Тим часом Англія, Ірландія, Данія ввійшли до ЄС. У 1994 році в Євросоюз інтегрувалися Швеція, Фінляндія, Австрія, які мали нейтральний статус і не були членами НАТО. Вони встали на цей шлях, а Норвегія, що дуже тісно співробітничала з цими партнерами ЄС, відмовилася.

У чому ж причина? Відповідь є комплексною, що потребує врахування економічних і соціальних факторів. Можливо, норвежці побоювалися того, що політика Європейського Союзу в галузі риболовства та розвитку аграрного сектору здатна знищити норвезьке землеробство, що принцип первинної влади перейде від Норвегії у Брюссель, який є великою бюрократичною машиною.

Водночас, Норвегія фактично повністю інтегрована в ЄС через угоду про створення європейської економічної зони (ЕЕА). Норвегія – член внутрішнього європейського ринку. Крім того, ми тісно співробітнічаємо з Євросоюзом у зовнішній і оборонній політиці, візовій, культурній, науковій та інших галузях. Практично не залишається таких сфер, де б ми не були партнерами, – за винятком членства й права голосування. Але більшість норвежців дотримується думки, що Норвегії не обов'язково вступати до ЄС.

Чи існує безпосередній зв'язок між вступом в Альянс і розвитком економіки? І так, і ні. Як окремий аспект членство в НАТО не має нічого спільного з економікою. Але тісне співробітництво з найбільш впливовими та успішними країнами допомагає в багатьох питаннях. Наприклад, великою перевагою було те, що ми від самого початку брали участь у ГАТТ, МВФ, ОЕСР, ЄАВТ і могли впливати на визначення міжнародних правил та процедур економічної взаємодії.

Таким чином, членство в потужній військово-політичній організації та ряді міжнародних економічних структур створило у країні ті безпечні для бізнесу умови, які відкрили двері іноземним інвестиціям.

Норвегія, хоч і не стала членом ЄС, але й не пішла шляхом ізоляціонізму. Навпаки, вона прагнула брати участь у всіх глобальних економічних проектах, висловлюючи свою позицію та відстоюючи власне бачення їх формування.

Усі ці фактори вже у 60-ті роки забезпечили істотне зростання норвезької економіки, що триває до сьогоднішнього дня.

Деякі нові країни, що прагнуть увійти до НАТО, побоюються того, що членство в Альянсі супроводжуватиметься певним диктатом з боку, наприклад, Великобританії або США, щодо побудови політичної структури суспільства й т. ін.

Ми ніколи не зіштовхувалися з такого роду зовнішнім тиском. Розвиток відкритого і добре функціонуючого громадянського суспільства почався в Норвегії ще в середині XIX сторіччя. Воно відіграло велику роль у побудові норвезької держави й розриві союзу зі Швецією в 1905 році. Громадські організації функціонували навіть під час Другої світової війни, багато з них – підпільно. Тому в повоєнний період було легко відновити їх діяльність. Процес вступу Норвегії в НАТО показав, що ці демократичні принципи у нас працюють досить чітко.

Вказівок щодо обмеження яких-небудь політичних партій, свободи преси та ін. з боку НАТО ніколи не висловлювалося, оскільки це суперечить принципам його діяльності, які базуються на демократії.

Звичайно, хтось може закинути нам, що Норвезька комуністична партія була витиснута з політичної арени, але це відбувалося демократичним способом, у результаті відкритої дискусії. На заводах у той період проходили вільні дискусії між представниками Робочої партії й комуністами, у яких перемогла РП. Нині, у світлі історії, ми розуміємо, що іноді ця боротьба велася брудними методами, але вона, на мій погляд, не виходила за рамки демократичного змагання.

Той факт, що Норвегія перебувала у відносній безпеці, дозволило нам вільно здійснювати внутрішні політичні процеси – різні реформи, трансформації. У принципі, не було закрито жодної теми для дискусії та обговорення.

Наприкінці ХХ століття відбулася зміна геополітичної ситуації, виникли нові виклики міжнародній безпеці, що висунуло на порядок денний питання про подальшу концепцію існування НАТО. Пропонувалося навіть розірвання Північноатлантичного договору, тому що головне його завдання – захист від радянської експансії – було вирішено. Але цього не відбулося, оскільки трансатлантичне співробітництво – потужна рушійна сила. НАТО показало, що коли ми разом – ми сильніше. Альянс поєднує 26 розвинених країн, які мають потужні економіки і де загалом проживає близько 850 млн. людей. Це не клуб багатих проти бідних, а прагнення забезпечити безпеку своїм членам шляхом взаємодії з органами ООН, ОБСЄ, ЄС.

Керівники країн – членів НАТО збираються за одним столом для того, щоб, використовуючи інструменти військово-політичних консультацій і прийняття рішень на основі консенсусу, зберегти безпеку та стабільність своїх країн. Це було не завжди просто, але така система працювала, і причому в інтересах людей не тільки на євроатлантичному, а й на всьому світовому просторі, які хотіли жити у мирі. Координація партнерства в політичному комітеті НАТО дуже корисна, особливо для маленьких країн.

Північноатлантичний альянс не вичерпав себе як організація, він адаптується до нового виміру сучасного світу. Сьогодні очевидні серйозні виклики безпеці поза нашим регіоном (Балкани, Афганістан та ін.), на які ми також змушені реагувати. Якщо раніше існувало протистояння НАТО – СРСР, то нині Альянс уже має партнерів за рамками трансатлантичного і євразійського простору. Для нас було дуже важливо створити тісне співробітництво і з країнами колишнього Радянського Союзу, особливо з Росією. І багато в чому це вдалося. Наразі як Росія, так і Україна є стратегічними партнерами НАТО. Це співробітництво повинно бути тісним і багатоплановим.

Розширення Північноатлантичного альянсу не може призводити до створення нових бар'єрів, а повинно передбачати процес зближення. Хочеться, щоб ваші сусіди зрозуміли, що розширений формат Альянсу сприятиме зміцненню стабільності у Центральній Європі та безпеці у світі в цілому, у тому числі Росії.

Події в Грузії у серпні цього року та їх наслідки спричинили нову ситуацію, коли нормальні щоденні відносини та співробітництво НАТО з Росією, що існували раніше, не є вже актуальними. Потребуватимуться суттєві зусилля з усіх сторін, аби відродити довіру і продуктивність у стосунках. Це багато в чому залежатиме від політики та дій Російської Федерації.

Розширення НАТО – це не відповідь на всі можливі питання, але однозначно можна стверджувати, що приєднання нових членів дозволило значно збільшити зону безпеки і посилити єдність Європи.

Члени НАТО підтвердили, що Україна одного дня стане членом Альянсу, і таким чином братиме участь у всіх його консультаціях, а також у програмах партнерства з країнами, які не є членами НАТО. Український уряд звернувся із проханням про *Membership Action Plan (MAP)*. Чимало зусиль доведеться докласти і Україні. Насамперед, ідеться про глибоке реформування вашої країни. Через подібні трансформації пройшли всі нові члени НАТО. І в результаті був досягнутий позитивний результат – створені основи для стабільного та безпечного розвитку Європи.

Норвегія й Україна співробітничать у військовій сфері як на двосторонній основі, так і в рамках натовських програм. Крім того, розвивається співробітництво країн Північної Європи і Балтики з Україною. Проводяться консультації, обмін досвідом, підготовка офіцерів, що вийшли в запас. Адаптація до стандартів НАТО передбачає введення нових процедур, реформ політичного й адміністративного контролю над Збройними Силами, створення нового типу відносин між суспільством і армією. Наша взаємодія має одну мету – вона спрямована на користь Україні.

Україна – великий і важливий партнер НАТО. Було зазначено, що двері для її членства в Альянсі відчинено. Від України залежить здійснення реформ, розвиток і яким чином вона заходитиме у ці двері. І це має зміцнити безпеку та співробітництво в Європі, а не створювати нові бар'єри. Цього ми маємо уникнути.

1.7

ЗОВНІШНЯ БЕЗПЕКА ТА ПРОСУВАННЯ РЕФОРМ — ЗДОБУТКИ СЛОВАЧЧИНИ ЯК ЧЛЕНА НАТО І МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ УКРАЇНИ

Словацька історія євроатлантичної інтеграції та аналогії з Україною

Приєднання до Північноатлантичного альянсу належить до головних тем політичної та публічної дискусії в державі. У зв'язку зі вступом у НАТО цілком природно і легітимно постає безліч запитань, на які повинна знайти відповідь насамперед політична еліта країни та повністю погодитись із нею – більшість громадян. Публічні дискусійні заходи, організовані Словацьким Інститутом в Україні, продемонстрували, що українські запитання, пов'язані зі вступом у НАТО, не є новими, і в переважній більшості вони тотожні зі словацькими запитаннями, які ставила громадськість та політична еліта Словаччини ще до 2004 року.

Водночас, словацька історія євроатлантичної інтеграції – не автоматичний рецепт для українців, вона може лишень становити повчальний досвід та скромний внесок до дискусії, що досі триває в Україні.

Кожна країна має внутрішні та зовнішні особливості, історію, політичну культуру і є унікальним суб'єктом міжнародних відносин. Тож вона повинна знайти власні відповіді на запитання внутрішнього розвитку та спосіб протистояння викликам, що надходять із зовнішнього середовища. Словацька історія була успішною насамперед тому, що політична еліта та широка громадськість дійшли розуміння й переконання, що членство в НАТО і ЄС є не лише питанням зовнішньої та безпекової політики країни, а й ключовим фактором її внутрішнього розвитку, реформ і модернізації.

У Словаччині існує національний консенсус у питанні підтримки вступу України в євроатлантичні структури. Вперше публічно заявив про те, що Україна та Західні Балкани стали пріоритетами зовнішньої політики Словацької Республіки після здобуття нею членства в НАТО та ЄС (березень 2004 року), тодішній керівник уряду Мікулаш Дзурінда. За його словами, Словаччина поставила за мету допомогти цим країнам у реалізації реформ та розвитку громадянського суспільства. Новий словацький уряд, який було сформовано після парламентських виборів у 2006 році, приєднався до зовнішньополітичних пріоритетів попереднього урядового кабінету. Іншими словами, словацькі політичні партії, що входять до складу

уряду та опозиції, підтримують євроатлантичну інтеграцію України. Однак вирішення питань про членство в НАТО, ЄС та інших міжнародних організаціях, які об'єднують розвинені демократичні країни, є суверенною, внутрішньою справою української політичної еліти і громадян.

Україна є єдиним безпосереднім, і притому найбільшим за територією та населенням, сусідом Словаччини, який знаходиться в іншому політичному режимі з точки зору долучення до міжнародних організацій і структур. Вхідження Словаччини та України в різні міжнародні режими, з різними правилами і стандартами, перешкоджає розвитку та інтенсифікації двостороннього співробітництва. Притому інтереси Словаччини відносно України мають комплексний характер і стосуються розвитку економічного та торговельного співробітництва, взаємодії у сфері юстиції і внутрішніх справ (охорона зовнішнього кордону та боротьба з нелегальною міграцією й організованою злочинністю), включаючи транскордонну співпрацю та ін.

Природно, що Словаччина зацікавлена в тому, аби Україна була стабільною і багатою країною, яка сприятиме стабільності та процвітання своїх сусідів, а не навпаки. А збільшення обсягу двосторонньої торгівлі ЄР з Україною стало б внеском як для всієї словацької економіки, так і зокрема для Східної Словаччини, що межує з Україною і вже тривалий час є найбіднішим регіоном Словаччини.

Що стосується процесу інтеграції в НАТО, то Словацька Республіка є прикладом успішного повернення в Європейський дім. Хоч її вилучили з першого туру розширення НАТО в Мадриді у 1997 році (і тому вона не була запрошена до Альянсу на Вашингтонському саміті НАТО в 1999 році) і понад те – навіть не згадали як можливого кандидата другого туру східного розширення, під час дискусії щодо кандидатів, готових до наступного розширення після 1999 та 2000 років, нашу країну почали сприймати як найбільш імовірного члена НАТО. Події згодом набирали швидкого перебігу: Словаччину було запрошено до складу Альянсу на Празькому саміті у 2002 році, а остаточно вона набула членства в НАТО у 2004 році.

Реалізація наших євроатлантичних прагнень відбувалася шляхом змін і нелегкого просування політичних та військових реформ, згідно з інструментом, який було запропоновано країнам-кандидатам на Вашингтонському саміті, а саме ПДЧ – Планом дій щодо членства (*Membership Action Plan*).

Перед запрошенням до вступу в Альянс у 1999–2002 роках він здійснював моніторинг процесу імплементації ПДЧ на національному рівні та оцінив його як такий, що проходить добре або навіть дуже добре. Проблему,

яку Словаччині довелося долати, можна назвати як наявність дисгармонії між декларативними намірами – з одного боку, та реальним політичним результатом – «рієлполітикою» – з другого боку. Від здобуття самостійності 1 січня 1993 року кожен уряд Словацької Республіки однозначно декларував прагнення здобути повне членство в таких західних інституціях, якими є НАТО і ЄС. На жаль, декларації урядів ішли всупереч із постійним порушенням норм західної демократії в 1994–1998 роках, які позбавили Словаччину будь-якого шансу вступити в трансатлантичні політичні та безпекові структури в близькому майбутньому.

Аналізуючи шлях Словаччини в НАТО та порівнюючи його з майбутньою євроатлантичною інтеграцією України, можна спостерігати певні аналогії у вихідних позиціях обох країн:

- 1) створення самостійних держав (розпад Радянського Союзу, Чехословаччини, Югославії);
- 2) синдром розвалу країни (РФ, Чеська Республіка);
- 3) потреба у нових безпеково-політичних союзниках і вирішення проблеми безпекового «вакууму»;
- 4) Словаччина і Україна – країни Центрально-Східної Європи – вважалися відмінними від «ядра Центральної Європи», а саме Чеської Республіки, Угорщини та Польщі;
- 5) існування певних паралелей між українською Помаранчевою революцією 2004 року та словацькими парламентськими виборами 1998 року: в обох випадках утворились сприятливі умови для прийняття країн у коло демократичних націй Європи.

Словаків не було запрошено до Альянсу ні 1997 року на Мадридському саміті, ні 1999 року на Вашингтонському саміті, ні вже після виборів 1998 року насамперед через те, що нам не вдалося комплексно виконати основні критерії вступу до НАТО, серед яких:

- стабільність демократичних інституцій;
- добрі відносини із сусідами/дотримання прав національних меншин;
- цивільний та демократичний контроль Збройних Сил.

Ресурси та інструменти реформи Збройних Сил СР

Участь Словаччини у Програмі «Партнерство заради миру» (*PfP*) залишилась виразним елементом діяльності нашої країни на шляху до Альянсу в 1999–2004 роках. Програму *PfP* було імплементовано насамперед за до-

помогою «Індивідуальної партнерської програми» (ІПП) між Словацькою Республікою та НАТО, яка готувалася після 1994 року щорічно. Співробітництво в рамках «Індивідуальної партнерської програми» здійснювалось у сферах, які були вирішальними для досягнення мінімального ступеня сумісності Словацьких ЗС з арміями держав – членів НАТО.

Якісні зрушення в підході до ІПП відбулися після Вашингтонського саміту 1999 року, зокрема після прийняття «Плану дій щодо членства Словацької Республіки в НАТО», що було спрямовано на підтримку цілей інтеграційного процесу СР у Північноатлантичний альянс. Цілі висувалися такі:

- виконати реформу ЗС СР із використанням параметрів оборонного планування НАТО;
- досягти необхідного ступеня взаємосумісності командування і керівних структур, комунікації, систем таємних служб, логістики та інфраструктури;
- вивчення мов;
- придбання ресурсів для модернізації озброєння, техніки та військового матеріалу.

Пріоритети реформи до 2004 року:

- реструктурувати ЗС таким чином, щоб пристосувати їх до ЗС НАТО доступними людським, матеріальним та фінансовим ресурсами;
- розвивати ЗС в усіх напрямках – оперативна підготовка, процес планування операцій, модернізація системи командування, мовні навчання ключового особового складу;
- зменшити кількість військових, поступовий перехід армії на професійну основу, покращення умов проживання військовослужбовців, їх соціального та медичного забезпечення;
- поступово здійснювати модернізацію всіх секторів ЗС;
- сформувані оборонні та військові потужності;
- зміцнити операційне партнерство і відповідність вимогам стандартизації;
- покращити управління майном та фінансами, підвищити частку витрат на програми розвитку;
- раціоналізувати діяльність на підтримку оборонного сектору, скасувати позиції, які не стосуються ударної сили держави.

Підтримка НАТО населенням

Ставлення словаків до НАТО завжди було більш стриманим, ніж у сусідніх країнах. У перші роки після набуття самостійності (1993 р.) підтримка ідеї вступу до Альянсу дещо перевищувала позначку в 50%, наприкінці 1997 року вона зросла приблизно до цифри 52% (35% – проти). Із приходом до влади уряду Мікулаша Дзурінду восени 1998 року Словаччина розпочала новітню політику виходу з міжнародної ізоляції. Країна швидко наздогнала своїх вишеградських сусідів – Польщу, Угорщину, Чеську Республіку в питаннях інтеграційних процесів. У результаті восени 1999 року в суспільстві зміцніла позитивна тенденція – довіра до ЄС, а також підтримка курсу на вступ Словаччини до НАТО. На початку 2000 року вже 55% населення підтримувало інтеграцію до Альянсу.

Інтеграційні зусилля країни були успішно завершені у 2002 році із прийняттям Словаччини до Організації економічного співробітництва та розвитку (OECD), а у 2004 році – до Північноатлантичного альянсу та ЄС (можна сказати – через НАТО до ЄС).

Веб-проект Інституту трансформації суспільства

Мій вибір – НАТО

www.uanato.info

ПЕРЕВАГИ ПРИЄДНАННЯ УКРАЇНИ ДО ПІВНІЧНОАТЛАНТИЧНОГО АЛЬЯНСУ

2.1 ВХОДЖЕННЯ ДО НАТО – ЛОГІЧНИЙ КРОК УКРАЇНИ ЯК СКЛАДОВОЇ ЄВРОАТЛАНТИЧНОЇ ЦИВІЛІЗАЦІЇ

У 90-ті роки ХХ століття відбулася руйнація останнього імперського утворення, що мало назву радянсько-комуністична Російська імперія. Унаслідок її розпаду в Європі та Азії виникла ціла низка країн, які відновили свій суверенітет. Серед них і Україна, що майже 350 років була окупована Москвою та мала статус колонії у складі Російської імперії. Із падінням комуністичного режиму світова система, яка базувалася на ідеологічному протистоянні, відійшла в небуття. Нинішній світовий порядок дедалі більше формується на основі конкуренції різних цивілізаційних систем.

Після закінчення «холодної війни», яка точилася в умовах існування двополюсного світу і характеризувалася ідеологічним протистоянням двох антагоністичних систем (комуністично-радянської та західної), сьогодні відбувається перехід до багатополюсної моделі. Вона має кілька цивілізаційних центрів, які дедалі жорсткіше між собою конкурують. Один центр – досить потужна євроатлантична цивілізація, що об'єднує два континенти – Європейський і Північноамериканський; другий центр – китайська та індуська цивілізації; третій – мусульманська (ісламська) цивілізація. Нині також можна говорити про спроби Росії вибудувати євразійську цивілізацію.

Україна знаходиться на перетині двох протилежних цивілізацій. На нашій території одночасно закінчуються і народжуються євразійська та євроатлантична цивілізації. І тому Україні досить складно витворити свій цивілізаційний однорідний геном, адже це має бути інтегральна структура. Основною складовою такого геному повинна стати система консервативних цінностей, бо тільки вони можуть закласти стабільні, усталені підвалини розвитку Української держави. Доречно зазначити, що консерватизм завжди був притаманний українській нації, будь-якому українському гос-

подарю. «Свій до свого по своє» – ось кредо українців. Власник, господар, який має прямий зв'язок із Богом і який шанує землю, вступає у відносини вільної кооперації з оточуючими його суб'єктами господарювання, є вільним та незалежним. І це є дуже активним, плідним началом, яке в умовах сучасної інформаційної та екологічної революції дає змогу сформувати в Україні суспільство європейського зразка.

Очевидно, що в основі України як європейської держави переважає євроатлантичний геном. Тож чому ми маємо прямувати в євразійському напрямі – до жебраків, маргіналів, де сьогодні фактично відновлюється імперська деспотія? Навпаки, Україна мусить посилити свій євроатлантичний геном і активно запроваджувати модель, яка довела свою ефективність в усьому світі й до якої впевнено переходять країни Центрально-Східної Європи.

Про успіхи їх просування в євроатлантичному напрямі свідчить принаймні той факт, що сукупний ВВП Угорщини, Польщі й Чехії сьогодні на 40% перевищує ВВП Росії. Золотовалютні запаси Польщі фактично такі ж самі, як у РФ. Банківська система Польщі за своїми активами на 60% переважає російську банківську систему. Висока динаміка розвитку Польщі є для нас надзвичайно важливим показником. Натомість Росія, що розвивається переважно за рахунок сировинних факторів (нафта, газ), цінова кон'юнктура яких досить нестабільна, у перспективі може опинитися у скрутному становищі. Зрозуміло, що за таких умов вона не може допомогти економічно Білорусі, не кажучи вже про таку величезну країну, як Україна, з населенням близько 50 млн. осіб і територією на третину більшою, ніж європейська частина Росії.

Отже, Україна повинна зробити цивілізаційний вибір та визначитися, до якої цивілізації вона належить і де для неї існує найбільше можливостей, щоб реалізувати завдання, які наразі висуває науково-технологічне, інформаційне суспільство. Такою є наша глобальна стратегія на найближчі 20 років. Тому будь-які інші гасла, які штовхають нашу країну в минуле, є неактуальними і непродуктивними.

Ми переконані, що Україна – органічна складова євроатлантичної цивілізації і сьогодні повинна закріпити своє місце в ній. Українці завжди поважали європейські цінності, в основу яких покладені інтереси, права та свободи людини, що захищаються державою. Посткомуністичні, у тому числі пострадянські (передусім Балтійські), країни довели, що саме євроатлантична модель розвитку є найбільш ефективною, оскільки створює громадянам можливості для процвітання та зростання добробуту.

Однак наш народ ще цивілізаційно не сформований, бо він дістав тяжкий спадок кількасотлітнього колоніального російсько-імперського пригнічення, коли трощилася українська держава та українська нація, коли Російська метрополія протягом сторіч здійснювала політику геноциду й етноциду стосовно українців.

Як відомо, Київська Русь християнського етапу розвитку визнавала-ся європейською імперією, ядром якої була Україна. Натомість Татаро-монгольська імперія мала у своїй основі суто азійське ядро. Після її повалення постала Московія як зародок нової, Російської імперії, що мала євразійське ядро, а згодом набула комуно-соціалістично-радянську форму. Україна перетворилася на центральну колонію Російської імперії і саме в такому статусі існувала останні понад 70 років.

Упродовж своєї історії Україна тричі намагалася позбутися імперського ярма, вибороти свою незалежність і відновити Українську державу. Перша спроба – у часи Богдана Хмельницького, друга – у 1917–1921 рр., коли утворилася держава Грушевського, Скоропадського, Винниченка і Петлюри. На жаль, названі дві системні спроби не увінчалися успіхом – і Росія відновила своє володарювання над Україною. Від серпня 1991 р. ми здійснюємо третю повноцінну спробу мирним шляхом відновити нашу країну як незалежну європейську державу.

Однак в Україні є ще чимало ретроградних, реакційних сил, які тягнуть її в колоніальне минуле. Вони спираються на відсталі маргіналізовані прошарки суспільства, які є найбільш чисельними на сході та півдні країни, оскільки саме там відбулася масова денаціоналізація українства.

Водночас в українському суспільстві, особливо у його креативній частині, яка представлена підприємницькими колами, інтелігенцією, науковою елітою, молоддю, дедалі більшає прихильників євроатлантичного курсу країни.

До характерних ознак євроатлантизму як моделі розвитку належать:

1. Особиста свобода людини.
2. Демократичні підвалини розвою суспільства.
3. Утвердження інституту приватної власності, носієм якої є середній клас.
4. Зміцнення позицій національної буржуазії, представники якої розуміють необхідність долучення до євроатлантичної системи безпеки для захисту інтересів бізнесу та підвищення добробуту людей.

5. Прозора, відкрита система влади, що спирається на сталі правила керування.
6. Свобода слова, що унеможливорює монополізацію суспільного життя.
7. Вільний доступ до інформації та існування незалежних ЗМІ.
8. Наявність політичних партій, що діють в умовах жорсткої конкуренції і шляхом виборів за відкритими списками отримують представництво у парламенті, де створюють політичну більшість, яка бере на себе відповідальність та формує уряд.
9. Незалежна судова гілка влади, що відстоює інтереси людей, а не сильних світу цього, і керується абсолютними канонами, побудованими на християнській моралі.
10. Плюралізм, тобто розмаїтість і множинність, суспільних процесів, підходів, поглядів.
11. Контроль суспільства над державною машиною для забезпечення людей від тотальної регламентації їх життя та діяльності.
12. Розвинуте громадянське суспільство, що передбачає наявність недержавних інституцій та фондів, політичних партій, ініціативних груп тощо.

Слід відзначити, що Україна вже певною мірою просунулася на шляху досягнення названих параметрів євроатлантичної моделі розвитку.

Після відновлення державності в 1991 р. нам вдалося зробити чимало важливих суспільних трансформацій у таких сферах, як:

– *економіка*. Європейськими структурами визнано, що економіка України є ринковою і базується на приватній власності. Проте принцип вільної конкуренції в українському економічному полі реалізується не повною мірою, оскільки там переважають кланово-корпоративні конгломерації, що гальмує розвиток малого і середнього бізнесу;

– *політична система*. У нашій країні надано якісно нового імпульсу розвитку політичних партій, запроваджені вибори до Верховної Ради та місцевих рад за партійними списками (щоправда, поки не вдалося законодавчо закріпити норму обрання депутатів за відкритими списками). У результаті політичної реформи в державі створено парламентсько-президентську систему, досягнуто нового балансу влади між Президентом, Верховною Радою і Кабінетом Міністрів;

– *військова сфера*. Сьогодні в Україні здійснюється перехід до професійної армії. Водночас, цей процес є досить складним: з одного боку, не

можна втратити військові традиції, а з другого – необхідно створити високотехнічні, сучасні Збройні Сили. До вирішення цієї біполярної проблеми потрібно підійти дуже обережно, щоб не позбутися креативного ядра нашої армії. Українські військові постійно беруть участь у миротворчих операціях і вже довели свою спроможність та високий рівень підготовки. Накопичений досвід слід узагальнити і використовувати всередині країни для формування сучасних, технічно оснащених, мобільних професійних Збройних Сил. Важливо сформувати потужні військово-морські сили, ядром яких може стати крейсер «Україна»;

– *інформаційний простір*. В умовах інформаційно-технологічної революції безглуздо контролювати інформацію, яка рухається за власними законами. В Україні стрімко розвивається Інтернет, мобільний та інші системи зв'язку, різноманітні інформаційні майданчики, що наближує нас до європейської спільноти.

Таким чином, в Україні напрацьований значний і різнобічний потенціал для здійснення євроатлантичного вибору. Однак існує також об'єктивне підґрунтя для вибору іншої моделі, яка передбачає перетворення України в частину євразійської конфедерації, куди ввійдуть також Росія, Білорусь, Казахстан, Таджикистан. Ми повинні усвідомити драматизм генеральної дилеми, що постала перед нами, і думати про майбутнє, а не повсякчас озиратися в минуле. Пригадаймо: колись здавалося, що Берлінський мур стоятиме ще сотні років, але він зруйнований велінням часу. Отже, і нам потрібно діяти не як бетонний зливочок, а як організм, що швидко розвивається, еволюціонує й адаптується до вимог та викликів сьогодення.

Нагадаємо, що євроатлантична цивілізація була створена білою расою і найбільшого розквіту набула за часів християнства. Тепер там дуже потужно представлені слов'янські держави – Польща, Словаччина, Словенія, а також православні Румунія, Болгарія, Греція. За євроатлантичною моделлю наразі розвиваються й пострадянські Балтійські країни. Отже, нам показаний шлях для входження в цю систему. І тут не може виникати жодних антагонізмів на духовному, національному, етнічному рівнях.

До євроатлантичної цивілізації належать країни, де 80–85% населення становить середній клас, а зубожіння, бідність надзвичайно мінімізовані. Натомість в Україні понад дві третини людей знаходяться на межі виживання і лише 5% багатих. Щоб подолати таке відставання, треба змінити модель розвитку, переорієнтувавши її на євроатлантичні засади, які дове-

ли свою ефективність. Ідеться передусім про реальну демократію, ринкове господарство, обмежену дію транснаціональних корпорацій, прозорість правил гри, мінімізовану корупцію.

Неможливо навіть уявити, щоб якась із країн євроатлантичної цивілізації зазіхала на нашу територіальну цілісність чи суверенітет. Водночас, провідні московські аналітики та впливові особи з інших сегментів суспільства ставлять під сумнів доцільність існування незалежної України. Наприклад, Олександр Дугін у книзі «Основи геополітики» (Москва, 1997 р.), яка є підручником для студентів російських вищих навчальних закладів, у розділі «Внутрішня геополітика Росії та геополітичний порядок Півдня» (під Півднем розуміється Україна) пише, що [далі мовою оригіналу] «суверенітет України представляет собой настолько негативное для русской геополитики явление, что, в принципе, легко может спровоцировать вооруженный конфликт. Без черноморского побережья от Измаила до Керчи Россия получает настолько протяженную прибрежную полосу, реально контролируемую неизвестно кем, что само ее существование в качестве нормального самостоятельного государства ставится под сомнение». Дугін виступає проти України та її існування, кажучи: «Украина как государство не имеет никакого геополитического смысла. У нее нет ни особенной культурной ветви универсального значения, ни географической уникальности, ни этнической исключительности». І далі він висновує: «Дальнейшее существование унитарной Украины недопустимо. Эта территория должна быть поделена на несколько поясов». Власне, дугінські постулати сьогодні втілюються в Україні «п'ятою колонною», яка контролює наші командні висоти, у тому числі уряд країни. Фактично провладні політичні сили України реалізують тези, запрограмовані 12 років тому провідними російськими геополітиками. Українські громадяни перебувають у полоні стереотипів щодо ролі Росії, не розуміючи, що її геополітична цивілізаційна доктрина є небезпечною для нашої держави.

Коли Україна та її владна політична еліта остаточно визначаться і приймуть рішення про повернення нашої країни в лоно євроатлантичної цивілізації, ми повинні стати повноцінними членами всіх її структур. Найпотужнішими структурами, діяльність яких спрямована на реалізацію євроатлантичної цивілізаційної системи, є Північноатлантичний альянс (НАТО) – політико-військово-наукове утворення, що забезпечує оборону цієї системи, та Європейський Союз – міжнародне об'єднання, яке забезпечує розвиток її фінансово-економічної потуги.

Виходячи з курсу, проголошеного керівництвом нашої держави, найпершим завданням України на шляху впровадження євроатлантичного формату розвитку, є набуття нею членства в Північноатлантичному альянсі. Цей курс є виправданим та цілком прийнятним для України.

Входження до НАТО сприятиме підвищенню рівня життя українських громадян, оскільки це відповідає стандартам, що притаманні всім членам Альянсу. Відбуватиметься швидке формування потужного середнього класу як основи євроатлантичної моделі розвитку. Нині його проширок в Україні ледве дотягує 20% і до того ж, за європейськими стандартами, наш середній клас лише умовно можна віднести до цієї категорії людей. Зі вступом до НАТО виникнуть величезні можливості для економічного розвитку та залучення інвестицій в Україну, яких вона сьогодні позбавлена. Будуть створені умови для урізноманітнення джерел постачання нафти й газу, оскільки не існуватиме перепон у формуванні спільних систем транспортування енергоносіїв із Туреччиною, Польщею, Словаччиною та іншими державами – членами НАТО. Наша молодь зможе масово здобувати вищу освіту в провідних європейських університетах.

У статті 2 Північноатлантичного договору говориться: «Сторони сприятимуть подальшому розвитку дружніх міжнародних відносин, зміцнюючи свої міжнародні інституції, домагаючись кращого розуміння принципів, на яких ці інституції засновані, та створюючи умови для забезпечення стабільності й добробуту. Вони намагатимуться усувати конфлікти у своїй зовнішньоекономічній діяльності та сприятимуть економічному співробітництву між окремими або між усіма учасниками Договору».

Варто зазначити, що жодна з країн, які утворили НАТО або потім до нього приєдналися, не виявили бажання вийти з цієї організації. Натомість ми бачимо чергу нових країн, що планують вступити до Альянсу. Подібні процеси є свідченням того, що НАТО не переживає кризи, а навпаки, динамічно розвивається. А ті країни, які долучаються до Альянсу, дістають можливість захистити свої національні інтереси, територіальну цілісність та суверенітет, отримують новий імпульс для розвитку і формування модерних стандартів свого життя.

Сьогодні Україна майже готова до вступу в НАТО. Ми успішно проходимо фазу Інтенсифікованого діалогу і в найближчій перспективі можемо набути повного членства в Організації. Саме з цього й потрібно починати наш шлях у євроатлантичну спільноту.

Натомість стати членом ЄС Україна поки що не спроможна. Щоб адаптуватися до стандартів Євросоюзу, нам знадобиться щонайменше 15 років. Однак, вступаючи до Альянсу, Україна робить значний крок у їх досягненні, оскільки і НАТО, і ЄС висувають чимало спільних вимог – проведення докорінних соціальних, економічних та політичних реформ, посилення демократизації суспільства, ліквідація кланово-корпоративних груп, створення державою умов для свободи слова, вільного доступу до інформації, формування незалежної судової системи, середнього класу, дрібної та середньої національної буржуазії.

Зауважимо, що НАТО є міждержавним утворенням, вступ до якого не передбачає втрати національного суверенітету, як, наприклад, входження до Єдиного Економічного Простору (ЄЕП). Тому ставити ці дві організації на одну площину і пропонувати винести на всеукраїнський референдум питання щодо вступу України до НАТО або ЄЕП апіорі неправильно. Ми переконані, що входження до Альянсу не вимагає референдуму – достатньо застосувати механізм ратифікації цього рішення Верховною Радою України і Президентом України. Натомість вступу до ЄЕП та ЄС має передувати загальнодержавний референдум. До того ж ЄЕП нам взагалі не потрібний, оскільки членство в ньому для України є неоколоніальним зашморгом, що затягується Кремлем. Отже, першою станцією на шляху нашої країни до впровадження євроатлантичної моделі розвитку є Північноатлантичний альянс. Такий курс – єдино правильний для України.

Ми мусимо всіляко розвінчувати міф про те, що інтересам України відповідає її нейтральний статус. Коли деякі експерти порівнюють нашу країну зі Швейцарією, згадується книга «Місто сонця» Т. Кампанелли, у якій він описав утопічну модель побудови суспільства. Такі утопії є дуже небезпечними. Адже відомо, що нейтральна Швейцарія знаходиться всередині євроатлантичної цивілізації і останні 400 років узагалі має унікальний статус, будучи фінансово-банківським центром, який забезпечує стабільність грошових потоків Європейського континенту. Швейцарія також пов'язана з євроатлантичною системою, у тому числі з ЄС, величезною кількістю різних угод. А Фінляндія, Австрія та Швеція, хоч і не є членами НАТО, але фактично перебувають під його захистом, позаяк входять до Євросоюзу. Отже, сьогодні жодну з європейських країн де-факто не можна вважати нейтральною. А Україні, яка тільки-но вирвалася з колоніальної залежності, розташована між двома цивілізаційними системами, не має підтвердження Росією та Білоруссю кордонів, перебуває на достатньо низькому

рівні економічного розвитку, бути нейтральною країною неможливо. Це міф, що дезорієнтує українське населення.

Аби прискорити становлення України як повноправної складової євроатлантичної цивілізації та її просування до членства в НАТО, потрібно вирішити низку практичних завдань.

По-перше, Україна має докласти зусиль, щоб якомога швидше приєднатися до Плану дій щодо членства в НАТО (ПДЧ). Події останнього десятиліття показали, що перебування країни в невизначеному стані призводить до посилення економічних, політичних, соціальних кризових явищ. На наш погляд, для реалізації поставленого завдання Україні варто скористатися механізмом, запропонованим свого часу Вільнюською десяткою. Сьогодні фактично на членство в НАТО претендують 8 країн, зокрема Македонія, Грузія та Україна, упритул до цього рішення підійшли Молдова і Сербія та Чорногорія, не можна також не брати до уваги євроатлантичних устремлень Азербайджану та Вірменії. Поза сумнівом, зусилля окремих країн можна поєднати і зробити їх ефективнішими, якщо проводити синхронну політику щодо вступу в Альянс. Використання досвіду Вільнюської десятки дасть змогу скоординувати дії України з іншими кандидатами на вступ в Альянс, а відтак пришвидшити вирішення питання про приєднання до Плану дій щодо членства в НАТО.

По-друге, сформувати другий дивізіон Європейського Союзу у вигляді регіональної господарської організації на кшталт АСЕАНу, який утворили країни Південно-Східної Азії (Таїланд, Малайзія, Сінгапур та ін.). Участь у цій організації дала їм змогу стати достатньо ефективними у змаганні з Австралією, Японією, іншими розвиненими державами. У такий спосіб намагаються подолати свою перехідну, невизначену цивілізаційність та позасистемність і країни Латинської Америки (Аргентина, Бразилія, Уругвай, Парагвай), які створили міжнародну регіональну господарську організацію МЕРКОСУР (*MERCOSUR*). Враховуючи цей досвід, Україна та Польща можуть виступити ініціаторами формування Балто-Чорноморського економічного партнерства, південною гілкою якого буде ГУАМ.

По-третє, Україні наразі необхідно зайняти чіткішу позицію стосовно участі в гео економічних і геополітичних угрупованнях, які утворилися на пострадянському просторі. Насамперед ідеться про СНД. Формування євроатлантичної моделі розвитку несумісне з перебуванням нашої країни у складі СНД і приєднанням до ЄЄП. Нам слід поступово дистанціюватися від СНД, який демонструє свою неефективність. Тим паче, що Україна є

не членом, а учасником цього утворення. Що стосується ЄСП, то цей союз, окрім шкоди, нічого Україні дати не може. Українським керманичам потрібно якомога швидше від нього відмежуватися.

По-четверте, під час чергових виборів до Верховної Ради України у 2006 р. зазнали поразки найбільш радикальні противники НАТО – блок Наталії Вітренко «Народна опозиція», блок «Не так» (до якого входили СДПУ(о), Республіканська партія України, «Жінки за майбутнє»), партія «Віче» (вона відстоювала надзвичайно підступну модель так званого активного нейтралітету для України, що, як ми зазначали вище, неможливо в сучасних умовах розвитку). Під час позачергових виборів до Верховної Ради у 2007 р. зазнала поразки ще одна антинатовська політична сила – Соціалістична партія України. Такою ситуацією потрібно скористатися насамперед прогресивній частині громадянського суспільства, щоб активізувати пронатовську інформаційно-просвітницьку кампанію, і особливо це стосується маленьких міст, сільської місцевості. Найбільш наступальною вона має бути у східних та південних регіонах, особливо у Харківській, Одеській, Донецькій, Луганській областях, Криму і Севастополі, де сьогодні фактично відбувається дезорієнтація та дезінформація громадян (і надто молоді) стосовно природи та цілей Північноатлантичного альянсу. Там необхідно здійснювати відповідні масові просвітницькі акції, допомагати формуванню серед молоді, інтелектуальної спільноти, підприємницьких кіл розуміння переваг євроатлантичної моделі розвитку нашої держави. Слід серйозно працювати в освітянському середовищі – вищих навчальних закладах і середніх школах. На часі підготовка та викладання відповідних навчальних курсів у навчальних закладах усіх видів і форм власності, випуск підручників, у яких розкриваються зміст та форми євроатлантичної інтеграції.

По-п'яте, керівникам українських мозкових аналітичних центрів необхідно докласти певних зусиль для перенесення інформаційно-просвітницької проєвропейської діяльності на територію Росії, і передусім до прикордонних областей – Брянської, Воронежської, Ростовської, Білгородської, Курської, Брянської – та Краснодарського краю. Ми маємо використати ті самі механізми, які сьогодні Росія, її громадські та медійні організації застосовують в Україні. Нагадаємо, що в Києві діють Російський медіа-клуб, Інститут СНД, низка газет і громадських структур, які здійснюють популяризацію російської політики та суспільної думки на теренах нашої держави.

Можливо, аналогічний процес потрібно розпочати українським громадським організаціям і в Білорусі. Такі кроки сприятимуть поширенню демократичних цінностей у сусідніх державах, оскільки і в Росії, і в Білорусі набирають сили авторитарні тенденції, порушуються свобода слова та права людини. Україна, яка рухається шляхом демократичних трансформацій, може відіграти суттєву роль у відновленні демократичних підвалин розвитку в зазначених країнах.

Таким чином, реалізація Плану дій щодо членства в НАТО і програми набуття асоційованого членства в Європейському Союзі має бути для України головним, пріоритетним завданням. Досвід країн, які пройшли цей шлях, свідчить про величезні позитивні результати подібного курсу. Нам необхідно чітко й однозначно сформулювати своє бажання та волю, заявивши: «Так, ми хочемо бути членом НАТО». Це не означає, що нас завтра приймуть до Альянсу, але Україна може розпочати підготовчий етап – приєднання до *Membership Action Plan*, – що може тривати і три, і п'ять, і десять років.

Позитивним є крок керівників трьох гілок влади України – В. Ющенко, Ю. Тимошенко, А. Яценюка, – які підписали у січні 2008 року лист-звернення до Генерального секретаря НАТО Яап де Хооп Схеффера з проханням розглянути питання щодо надання Україні ПДЧ. Тим самим ми ідентифікували себе як євроатлантичну державу, яка визначила своє місце в сучасному і майбутньому світі. А для НАТО як для сукупності країн це означає, що Україна прагне стати членом системи, складовою євроатлантичної цивілізації.

Водночас, Партія регіонів, яка є потужною опозиційною політичною силою, та її лідер Віктор Янукович, колишній керівник українського уряду, нав'язує суспільству думку, що Україна поки що не готова до вступу в НАТО. Він змушує Президента країни підписати закон про проведення референдуму з цього питання. Вочевидь, у такий спосіб нас хочуть зіштовхнути зі шляху до євроатлантичної спільноти, де ми можемо себе реалізувати як потужна європейська держава, і довести, що українська нація є неповноцінною, не спроможною створити ефективні державницькі органи, що нашу країну потрібно перекроїти, що ми поділені по Дніпру. Така ментальна установка має єдину мету – закріпити в українського народу колоніальну свідомість радянсько-комуністичного штибу й усвідомлення того, що без Росії ми не здатні функціонувати.

Але колоніальний статус України – це наше минуле, а наше майбутнє – євроатлантична цивілізація. Сьогодні ми перебуваємо в перехідному

періоді, основне завдання якого – з'єднати минуле і майбутнє. Якщо нам вдасться це зробити, тоді Україна стане дуже потужною державою, яка посіде гідне місце в нинішньому складному світі й не загубить себе.

Наразі Україна має всі об'єктивні підстави для обрання саме євроатлантичної, а не євразійської моделі розвитку, і, тим більше, не утопічної моделі псевдонейтральності. Ми не маємо права втратити історичний шанс, який нам дає Бог і доля.

2.2 УКРАЇНА – НАТО: ВЗАЄМОВИГІДНІСТЬ СПІВПРАЦІ ТА ВІДПОВІДНІСТЬ КРИТЕРІЯМ ЧЛЕНСТВА

Поширення та поглиблення відносин між Україною і НАТО відповідає стратегічним інтересам обох сторін. Це особливо очевидно сьогодні, коли на схід та північ від нашої країни, на теренах колишньої радянсько-російської імперії активно формуються авторитарні режими. Україна, яка за своєю генезою є невід'ємною складовою євроатлантичної цивілізації, може вислизнути з об'ємів цих режимів тільки в одному випадку – якщо набуде повноцінного членства в НАТО. Адже всім відомо, що Північноатлантичний альянс гарантує своїм членам не тільки безпеку, а й дотримання принципів демократії, відкритості та прозорості дій. Тож, співпрацюючи з НАТО, Україна утверджуватиме всередині країни саме такі принципи.

Взаємовигідність співпраці між Україною та НАТО

Взаємовигідність відносин Україна – НАТО має багатоаспектний характер. Її можна розглядати в політичному, військовому, економічному, геополітичному аспектах.

У політичному аспекті тісна взаємодія з НАТО дуже вигідна Україні, оскільки дозволяє розірвати радянсько-комуністичні пута, які сьогодні гальмують розвиток нашої держави євроатлантичним курсом. Реалізація Плану дій Україна – НАТО, а також щорічних Цільових планів серйозно наближає нас до Альянсу і впровадження євроатлантичних стандартів розвитку. Незмінність вибору України для НАТО буде сигналом, що ми європейська країна, надійний партнер у регіоні.

Військовий аспект взаємовигідності відносин Україна – НАТО полягає передусім у тому, що, співпрацюючи з Альянсом, ми швидко зможемо

модернізувати національні Збройні Сили, забезпечити їх розвиток на основі сучасних технологій та механізмів управління, перевести армію на професійні засади функціонування, оснастити її новітнім озброєнням тощо. Для НАТО це означатиме готовність України інтегруватися в систему колективної безпеки.

Економічний аспект взаємовигідності стосунків Україна – НАТО можна визначити так: співпраця з Альянсом створює підґрунтя для формування в нашій країні середнього класу – національної дрібної і середньої буржуазії, посилення інвестиційної привабливості, відкриття міжнародних ринків тощо. Звичайно, НАТО значно вигідніше мати серед своїх стратегічних партнерів економічно міцну, ніж малорозвинену країну.

Тісна співпраця з потужним військово-політичним альянсом дасть змогу Україні вирішити системні *геоекономічні та геополітичні питання*. Вступ до НАТО убезпечить нас від багатьох проблем, зокрема тих, що виникли в Керченській протоці навколо української коси Тузла, та ін.

Альянсу також вигідно співпрацювати з Україною, яка є критичною, ключовою точкою євроатлантичного та євразійського простору, де перетинаються всі цивілізаційні силові поля, стикаються два світи. І якщо Україна буде запрошена до НАТО і стане активним елементом блоку, тоді можна буде говорити, що вперше за останні 750 років євроатлантична цивілізація набуде свого завершеного вигляду, а меридіанна Балто-Чорноморська вісь повернеться в лоно євроатлантизму.

Таким чином, входження України в НАТО є імперативно важливим кроком як із погляду розвитку євроатлантичної цивілізації загалом, так і з погляду стримування тоталітарних тенденцій, що виразно проявляються на теренах Російської Федерації.

Відповідність України критеріям членства в НАТО

Для вступу в Організацію Північноатлантичного договору (НАТО) країна мусить відповідати певним критеріям, або вимогам. Розгляньмо ці критерії і подивімося, чи узгоджуються вони сьогодні із соціально-економічною та політичною позицією України.

Перший критерій: країна-кандидат на вступ до НАТО має демонструвати наявність стабільних міжнаціональних відносин, відсутність внутрішніх міжетнічних конфліктів. Загалом розвиток України відповідає зазначеному критерію, бо в останнє десятиліття їй вдавалося досить толерантно вирішувати зазначені питання. І передусім тому, що Українська держава

є моноструктурною етнічною системою. Водночас, досить гострими є проблеми навколо Тавриди (російська назва Криму), оскільки тут розташовані російські військові бази та Чорноморський флот РФ, правова основа перебування яких на нашій території суперечить Конституції України. До того ж на Кримському півострові ще від стародавніх часів проживає татарське населення, яке перманентно виступає осередком конфліктів – насамперед через брак практичних механізмів вирішення питання земельної власності. Але в цілому можна говорити, що за першим критерієм Україна відповідає вимогам НАТО.

Другий критерій: країна повинна сприяти безпеці та стабільності в Євроатлантичному регіоні. Як відомо, Україна є однією з найбільших країн Європи за величиною території і чисельністю населення, вона має дуже потужний військовий потенціал: армію, зброю, підготовлених до військових дій громадян тощо. Тож зрозуміло, що ми не тільки безпосередньо зацікавлені у зміцненні та поширенні безпекового середовища в Євроатлантичному регіоні, а й всіляко цьому сприятимемо. Понад те, відсутність України в системі НАТО фактично робить передову лінію Альянсу вигнутою, але відомо, що найбільш нестабільними є саме так звані системи дуг. Відтак посилюється можливість дестабілізації системи безпеки НАТО як організації загалом, так і її країн-членів зокрема. Ймовірно є ще одна небезпека: якщо Україна залишиться поза Північноатлантичним альянсом і продовжуватиме перебувати у «сірій зоні», то це може призвести до загострення міжетнічних, міжконфесійних, соціальних конфліктів у країні, оскільки її економічний рівень знижуватиметься. Не виключений і такий варіант: Україна не ввійде до НАТО, а обере, наприклад, ізоляціоністську модель, проголосивши, що навколо неї знаходиться ворожий світ, і діятиме стосовно нього відповідним чином. Але, думаю, що свідомі українці не пристануть на цей варіант. А відтак Україна й надалі буде активним продуцентом безпеки в регіоні.

Третій критерій: країна, яка хоче вступити до Альянсу, має витрачати на цілі оборони щонайменше 2% ВВП. У принципі, такі фінансові витрати для нас прийнятні. До того ж для досягнення цього критерію надається перехідний період. Тому за відповідної політичної волі та фінансових зрушень у країні ми не матимемо ускладнень у цій царині.

Четвертий критерій: країна мусить дотримуватися принципів демократії і верховенства права. На жаль, в Україні досі не сформовано впливове громадянське суспільство, а влада замість відстоювання національ-

них інтересів обслуговує кланово-олігархічні групи. Утім, в історії НАТО також були певні моменти, коли до складу Альянсу приймалися країни з недемократичними системами. Скажімо, у період заснування НАТО в 1949 р. до його складу ввійшла Португалія, де, як відомо, при владі перебував фашистський за своєю суттю режим Салазара. У 1967 р. в Греції, яка вже на той час була членом НАТО, переміг «режим чорних полковників», що протримався до 1974 р. Але її не виключили з Альянсу, вона сама вийшла звідти в 1973 році, а потім, у 1980 р. знову вступила до військової організації НАТО. Таким чином, певні прецеденти є. Однак, зрозуміло, краще цю вимогу виконати і сформувати в державі прозору демократичну систему, ніж стати винятком на кшталт Португалії чи Греції.

П'ятий критерій: країна не повинна мати прикордонних проблем і будь-яких територіальних претензій з боку країн-сусідів. На жаль, у цій царині є невирішені питання. Приміром, Білорусь досі не ратифікувала Угоду про білорусько-український кордон, а Росія всіляко гальмує процес демаркації російсько-українського кордону. Сьогодні нам ніщо не заважає здійснити демаркацію кордону з РФ самостійно, в одноосібному порядку, не зважаючи на позицію «сусідки». Проте для цього бракує політичної волі у керівників української влади.

Шостий критерій: економіка країни – кандидата на вступ до НАТО має розвиватися за ринковими законами, на основі конкуренції. Слід визнати, що в Україні ринкові принципи поширюються не на всю національну економіку. У нас сформовані й владарюють кланово-олігархічні структури, які сьогодні контролюють близько 70% української економіки. Звичайно, коли з високих трибун декларується, що ми мусимо запровадити економічну модель відкритої економіки, стійкого розвитку та жорсткої конкуренції, а при цьому всіляко підтримується діяльність кланових монополістичних груп, зокрема російських, ринкового господарства не побудувати. Наприклад, на нафтовому ринку України всі привілеї нині віддані російським нафтовим компаніям ЛУКОЙЛ і ТНК, хоч потрібно дати можливість увійти на цей ринок й іншим серйозним транснаціональним компаніям, таким як *Mobil Oil, Texaco, British Petroleum*. Відтак можна нейтралізувати вплив російських монополістичних структур і збалансувати систему. Однак нашій ході в напрямі ринкової економіки значною мірою перешкоджає суб'єктивний фактор – чинна кланово-бюрократична система влади, де поширені тіньові схеми та корупція.

Сьомий критерій: наявність у країні професійної армії. Наразі розроблена Програма розвитку Збройних Сил України на 2006–2011 рр., впровадження якої дозволить достатньо м'яко та еволюційно зменшити чисельність основного складу ЗС до 230 тис. людей. Однак і така їх кількість, на наш погляд, є завеликою, тому потрібно шукати інші підходи. Міністерство оборони повинно діяти більш відкрито, а міністр оборони – більш публічно. Необхідно також створити потужну систему громадського контролю за діяльністю МО України.

Аналіз відповідності України критеріям та вимогам, що висуває НАТО до країн, які прагнуть стати членами Альянсу, дає підстави стверджувати, що в нашій державі ситуація не така вже й драматична. Ми маємо певні можливості й непогані шанси ввійти до НАТО, і нині настає момент істини. Україна на всіх рівнях задекларувала, що вона є європейською державою. А згідно зі статтею 10 Північноатлантичного договору, який був підписаний 4 квітня 1949 року, «сторони можуть, за одностайної згоди, запросити будь-яку іншу європейську державу, яка спроможна втілювати в життя принципи цього Договору і робити свій внесок у безпеку північноатлантичного регіону, приєднатися до цього Договору». Виходячи з цього та враховуючи геополітичне положення України, а також досвід Туреччини, Греції, Португалії, Іспанії та інших країн, які набули членства в НАТО, не досягнувши для цього відповідного рівня розвитку свого економічного та військового потенціалу, наша держава має шанс приєднатися до Північноатлантичного альянсу. І, слід наголосити, що держави – члени НАТО, за винятком Німеччини, виявляють сьогодні потужну політичну волю, щоб підтримати євроатлантичні прагнення України.

2.3 ПОДОЛАННЯ ХИБНИХ СТЕРЕОТИПІВ ЩОДО НАТО – ВАЖЛИВЕ ЗАВДАННЯ УКРАЇНИ НА ШЛЯХУ ДО ЄВРОАТЛАНТИЧНОЇ СПІЛЬНОТИ

Від серпня 1991 року Україна відновлює свій державний суверенітет, але досі не зробила остаточного цивілізаційного вибору. Точаться перманентні запеклі дискусії на всіх рівнях української та неукраїнської спільноти щодо того, яку модель розвитку обрати Україні – євроатлантичну чи євразійську – і відповідно членами яких міждержавних та наднаціональних структур стати – Північноатлантичного альянсу чи Ташкентського дого-

вору, Європейського Союзу чи Єдиного економічного простору під егідою Росії. А поки що українська держава «біжить на місці» й безповоротно втрачає час і можливості, тоді як усі країни навколо нас динамічно розвиваються, швидко рухаються в остаточно визначеному напрямі, нарощують енергію поступу, стають дедалі сильнішими, конкурентоздатнішими, а відповідно й успішнішими. І лише Україна застигла в полоні давно віджилих примар та стереотипів. Наші сусіди формують сучасне буття, виходячи з науково обґрунтованих прогностичних параметрів майбутнього, і лише ми визначаємо напрям розвитку, спираючись на замшілі, відмерлі догми комуністично-імперського минулого.

Український народ та його правлячі кола й досі не опанували базових засад державного стратегічного управління і планування. Наша еліта не спромоглася усвідомити, що успішною та ефективною буде тільки така організація (у нашому випадку – українська держава), яка формує параметри моделі свого розвитку, враховуючи прогностично окреслені й визначені риси зовнішнього середовища. Зрозуміло, що йдеться про глобалізований світ, який передбачає, з одного боку, тісний взаємозв'язок та взаємозалежність у рамках єдиної світової системи, а з другого – жорстку конкурентну боротьбу різних цивілізаційних анклавів, посилення процесів регіоналізації.

Чи готова нинішня Україна до функціонування в такому світі? Чи можемо ми бути в ньому успішними та ефективними? Відповідь однозначна: Україна не матиме самостійного, суверенного буття як сучасна європейська держава поки остаточно не визначить модель свого розвитку як євроатлантичну і не подолає радянсько-комуністичні стереотипи та генетичну залежність від російсько-імперської матки.

На шляху до євроатлантичної моделі розвитку сьогодні існує чимало перешкод. І більшість із них – у свідомості громадян, які мислять стереотипами. Вони насамперед стосуються Північноатлантичного альянсу (НАТО), істинну природу якого люди зазвичай не розуміють, а тому опираються вступу в цю організацію. Щоб реалізувати свої євроатлантичні устремління, Україна мусить здолати найбільш безглузді стереотипи, які не відповідають дійсності, а лише заважають цивілізованому розвитку.

Перший стереотип: НАТО – організація, яка себе вичерпала, втратила свою конкурентоспроможність на міжнародному рівні, погрузла у внутрішніх протиріччях і, зрештою, розпадеться, тож Україні не потрібно прагнути набуття членства у структурі, яка не має майбутнього. Насправ-

ді Північноатлантичний альянс є одним із найбільш дієвих та успішних інструментів євроатлантичної цивілізації, що забезпечує країнам-членам ефективну національну безпеку і потужний економічний розвиток. Він не тільки не згорнув своєї діяльності, а навпаки, надзвичайно посилюється. Починаючи з 1949 року, Організація збільшилась від 12 до 26 країн-членів. А за рішенням Бухарестського саміту (квітень 2008 року) до НАТО долучилося ще дві країни – Албанія і Хорватія (наразі вже підписані протоколи про їх приєднання). На цьому ж саміті Франція прийняла рішення повернутися з 1 січня 2009 р. до військової організації НАТО.

Другий стереотип: Організація Північноатлантичного договору була створена як агресивний військовий блок для окупації інших країн, що порушує норми міжнародного права. Подібні твердження не відповідають дійсності. НАТО виникло 4 квітня 1949 року, на базі Вашингтонської угоди, підписаної дванадцятьма країнами, з метою створити спільну систему безпеки для протистояння агресії з боку СРСР. Багато хто вважає, що ініціатором утворення НАТО були Сполучені Штати Америки, але це не так. 25 серпня 1948 року, коли почалася «холодна війна», п'ять європейських країн (Велика Британія, Франція, Бельгія, Нідерланди, Люксембург) за ініціативи Великобританії вирішили спільно опікуватися питаннями оборони та створити військово-політичне угруповання – Західноєвропейський Союз. Однак вони зрозуміли, що самостійно захистити себе від мілітарної радянської системи буде важко, а тому звернулися до США та Канади. І саме це стало відправною точкою у формуванні Північноатлантичного альянсу. Він постав на основі 51-ї статті Статуту Організації Об'єднаних Націй (членом якої був і Радянський Союз), де записано, що кожна країна чи група країн мають право на колективний захист свого суверенітету, для чого можуть створюватися міжнародні організації. Отже, Північноатлантичний альянс був утворений на основі міжнародного права.

Третій стереотип: НАТО – наднаціональна організація, членство в якій звужує межі національного суверенітету, змушує країни поступатися своїми інтересами. Такого роду погляди не відбивають реального становища. НАТО – це міждержавна організація, а тому країна – її учасник не має підстав для втрати свого державного суверенітету. Жодне рішення в рамках Альянсу не може бути прийнято, якщо воно суперечить Конституції будь-якої держави – члена НАТО.

Усі рішення в Північноатлантичному альянсі ухвалюються консенсусом. Якщо одна країна не погоджується – рішення не приймається. Яскра-

вий приклад – відхилення рішення стосовно введення військ країн НАТО в Ірак через відмову Франції та Німеччини підтримати США на цьому шляху. Якщо ж Організація ухвалює рішення щодо проведення спільної військової операції, то кожна країна сама визначає рівень і масштаби її участі в цій операції.

Відповідно до статті 5 Вашингтонської угоди НАТО захищає кожного члена і всіх членів Організації від зовнішньої агресії. Північноатлантичний альянс за часи свого існування здійснив лише одну широкомасштабну військову операцію в Європі, коли потрібно було подолати антинародний тоталітарний режим сербського керманіча Мілошевича. До речі, Югославії де-факто вже на той час не існувало – у її складі залишились лише Сербія і Чорногорія. Як відомо, Чорногорія, зрештою, вийшла зі складу цієї квазі-країни. Що ж стосується введення військ НАТО до Афганістану, то це було здійснено за рішенням Організації Об'єднаних Націй, щоб уберегти країну від розпаду та громадянської війни.

Сьогодні НАТО є надзвичайно потужною політико-військовою організацією, яка об'єднує найбільш розвинуті країни світу і забезпечує кожній із них захист та національну безпеку. Посткомуністичні держави, які приєдналися до Альянсу, суттєво посилили систему національної безпеки і зменшили витрати на розвиток військово-оборонного сектору.

Четвертий стереотип: Україна не готова до вступу в НАТО. Але чому? І хто зробив такий висновок? Україна вже 14 років співпрацює з Північноатлантичним альянсом і є учасником майже всіх операцій НАТО. Ми підписали Хартію про особливе партнерство, а також План дій Україна – НАТО, який, починаючи з 2003 року, реалізується через щорічні цільові плани. У квітні 2005 року Україна та НАТО приступили до більш високої фази співробітництва, що дістала назву Інтенсифікований діалог. Наша країна сьогодні знаходиться у кроці від приєднання до Плану дій щодо членства в НАТО (ПДЧ). Це питання вже розглядалося на саміті НАТО в Бухаресті, однак позитивному рішенням щодо України зашкодило, по-перше, категорично негативна позиція Росії щодо нашого членства в Альянсі; по-друге, неготовність деяких країн НАТО (Німеччина, Франція) визнати Україну повноправним членом євроатлантичної спільноти; по-третє, недостатній рівень підтримки українським суспільством курсу України на вступ до НАТО. Але є надія, що ми зможемо стати учасниками ПДЧ у кінці 2008-го або у 2009 році.

П'ятий стереотип: країни, які ввійшли до НАТО, на відміну від України, були готові до вступу в Альянс. Однак це не зовсім так. Пріміром, Греція і Туреччина приєдналися до Альянсу в 1952 році, ще не оголосившись після Другої світової війни. Їх роздирали жорсткі протиріччя щодо Кіпру. Завдяки набуттю членства в НАТО цю проблему вдалося подолати. Португалія входила в НАТО в період кризи державної системи. Балтійські країни також не були стовідсотково готові до членства в Альянсі. Наприклад, Литва, яка межує з Калінінградською областю (Росія), опинилася у складній ситуації. Її було врегульовано після вступу в НАТО, від чого виграла і Росія, і Литва, й інші Балтійські країни.

Шостий стереотип: для входження в Альянс Україна мусить обов'язково проводити референдум, щоб дізнатися думку народу. Проте, як показує практика, тільки Словенія та Угорщина здійснювали загальнонаціональне опитування населення перед вступом у НАТО, оскільки така норма була записана в конституціях зазначених країн. Зауважимо, що у Словенії до початку інформаційно-просвітницької кампанії суспільна підтримка євроатлантичного курсу держави становила лише 30%. Іспанія проводила референдум через кілька років після набуття членства в НАТО. А у Словаччині всенародного опитування фактично не відбулося, оскільки голосувати прийшло лише 9% громадян електорального віку. Удруге його проведення не знадобилося, позаяк питання вступу було вирішено на рівні парламенту. Приєднавшись до Альянсу, Словацька Республіка стала в один ряд із країнами, які швидко та ефективно розвиваються.

Отже, обов'язковість проведення референдуму – ще один стереотип, який штучно нав'язаний українській спільноті. Ми переконані, що питання вступу до НАТО має вирішуватися на державному рівні. Тим паче, що в Конституції України відсутнє положення про необхідність проведення референдуму стосовно вступу в НАТО, оскільки це міждержавна організація, участь у якій жодним чином не впливає на суверенний статус держави.

Сьомий стереотип: входження до Північноатлантичного альянсу загальмує розвиток України. Хибність цієї тези не викликає сумніву. Країни, що входять у НАТО, є потужними, розвинутими державами. І бути в одному клубі з ними – це безпека і нові можливості. Сьогодні ВВП США дорівнює \$12 трлн., Франції – \$2 трлн., тоді як України – менше \$200 млрд. У країнах – членах НАТО провідні позиції займає середній клас, що складає від 2/3 до 3/4 суспільства, натомість в Україні 2/3 населення належить до категорії бідних людей, а понад 70% національного багатства зосереджено

в руках кланово-корпоративних груп. Приєднання до Альянсу сприятиме ліквідації цих груп, поширенню конкурентних начал, збільшенню іноземного інвестування. Як відомо, обсяги іноземних інвестицій до економік посткомуністичних країн, що ввійшли до НАТО, у середньому збільшилися у 5 разів. І зрозуміло, адже капітал прямує туди, де він захищений від несподіваних рішень та негативних внутрішніх процесів.

Якщо Україна стане членом Альянсу, у нас буде створено високотехнічну, оснащену за сучасними зразками професійну армію, зменшаться витрати на оборону. Адже колективна безпека, як відомо, коштує дешевше індивідуальної.

Політичною перевагою країн НАТО є те, що у них діє модель партійно-політичного парламентаризму. Це парламентсько-президентські чи парламентсько-монархічні держави, де досягнутий баланс гілок влади, що для України сьогодні було б дуже корисно.

Члени НАТО мають розвинуту систему місцевого самоврядування, де фінансові та економічні повноваження передані на рівень місцевих громад. Застосування такої парадигми влади стане відчутним поштовхом для ефективного розвитку України.

Членам НАТО забезпечено право на свободу слова та вільний доступ до інформації, що є немаловажним чинником прогресивного розвитку країни.

Восьмий стереотип: приєднання України до Альянсу погіршить наші відносини з Росією. Хоч така думка досить поширена серед українських громадян, однак її вади очевидні. Експерти не сумніваються, що вступ до НАТО стане підґрунтям для нормалізації стосунків із Росією. Пригадаймо, наприклад, що досить напружені відносини РФ із Балтійськими країнами значно поліпшилися після їх інтеграції в Альянс. Для Росії стабілізація її західного кордону є дуже вигідною, особливо з огляду на те, що на східних та південних кордонах РФ ситуація системно погіршується. Росія поки що не в змозі зупинити мусульманську експансію, а тиск комуністичного Китаю на російський простір стає дедалі відчутнішим.

Дев'ятий стереотип: зі вступом до Альянсу український оборонно-промисловий комплекс буде знищено. Слід зазначити, що жодна країна після приєднання до НАТО не втратила свій ОПК. Навпаки, він був модернізований та спеціалізований згідно з вимогами НАТО. Україна також має пройти подібний шлях, що, зрештою, дасть змогу вітчизняним виробникам різних видів озброєння, а також авіаційної, космічної, танкової, ракетної продукції вийти на ринки НАТО і відповідати його стандартам. Підприєм-

ства ОПК отримують багато нових можливостей. Вони братимуть участь у міжнародних військових проектах, тендерах із закупівлі зброї тощо.

Помилково думати, що Альянс зацікавлений знищити наші військово-промислові заводи й науковий потенціал. Навпаки, він уже сьогодні фінансує ряд наукових військових програм і підтримує життєздатний рівень українських наукових установ та працівників, надаючи їм гранти і кошти на проведення науково-дослідних робіт. Якби не сприяння з боку НАТО, Харківський та Київський військові науково-дослідні інститути могли б опинитися в дуже скрутному становищі.

Альянс підтримує також українських військовослужбовців, звільнених у запас. Протягом останніх п'яти років нашій країні надана допомога у проведенні програми підготовки і перепідготовки сотень колишніх військовослужбовців. Вони пройшли мовні та спеціалізовані професійні курси. Починаючи з 1999 року, в обласних центрах України за підтримки Північноатлантичного альянсу було організовано 37 мовних курсів з англійської, французької, німецької, італійської мов, а також 14 бізнес-курсів. Нині розглядається пропозиція щодо подвоєння фінансування цієї програми.

В Україні поширюється міф про те, що в разі вступу країни до Альянсу нас зобов'язують купувати лише натовське озброєння. Подібні твердження не відповідають дійсності. Наприклад, Балтійські країни закуповують у Швеції зброю, літаки та інше обладнання, а Польща і Чехія, які мають у своєму арсеналі радянську зброю, модернізували її, довели до стандартів НАТО і продовжують використовувати. У нас вони імпортують тільки деякі вузли. Тому зрозуміло, що після модернізації військового оснащення відповідно до стандартів, прийнятих у НАТО, на Україну не чинитиметься жодного тиску в цій царині.

А дезінформація про те, що Альянс наполягатиме на згортанні українського ОПК, поширюється тими силами, які не зацікавлені у становленні сучасної, потужної, європейської України. Насамперед це стосується Москви, адже саме російський військово-промисловий комплекс є нашим головним конкурентом на світових ринках озброєнь.

Десятий стереотип: Україна, аби ввійти до Північноатлантичного альянсу, повинна заплатити внесок у сумі \$90 млрд. У Військовій доктрині НАТО ніде не записано, що країна, яка набуває членства в Організації, має робити якісь вступні внески. Є інша норма – стосовно того, що країни – члени НАТО мусять виділяти до 2% свого ВВП для підтримки власних національних збройних сил у стані, який відповідає сучасним військовим стандартам

та вимогам безпеки. Гроші з державного бюджету використовуватимуться лише на модернізацію національного військово-промислового комплексу, утримання і трансформацію армії. До речі, сьогодні, якщо українська сторона бере участь у спільних з НАТО міжнародних навчаннях, їх оплачує саме Альянс. Таким чином він сприяє досягненню необхідного для участі в миротворчих операціях рівня підготовки нашої армії.

Не думаю, що витрати на утримання кордонів і забезпечення обороноздатності України після її вступу до НАТО будуть значно вищими, ніж тепер. Але вони мусять відповідати стандартам та вимогам часу. Не слід економити на власних Збройних Силах і надміру захоплюватись їх скороченням. Україна повинна мати сучасну, потужну, професійну, добре підготовлену національно-патріотичну армію, яка буде важливою складовою Північноатлантичного альянсу. Тоді українські офіцери служитимуть у військових підрозділах НАТО на середньому, а з часом і вищому щаблі й доведуть, що спроможні командувати великими міжнародними системами.

Одинадцятий стереотип: вступ до НАТО ускладнить енергетичну ситуацію в Україні. Навпаки, членство в Альянсі посилить енергетичну безпеку нашої країни, зробить стабільною модель постачання нафти і газу, дасть можливість добудувати нафтогін Одеса – Броди до Плоцька (Польща), полегшить доступ до нафти Перських та Африканських країн і Каспійського моря. Вхідження до НАТО пришвидшить підписання угоди з ЄС про митний союз та зону вільної торгівлі, а також формування Балто-Чорноморського економічного партнерства. Тоді будуть створені умови для налагодження більш комплексної та динамічної співпраці в усіх сферах із Францією, Бельгією, Нідерландами, Італією, Іспанією, Німеччиною. Адже сьогодні вони займають вичікувальну, спостережну позицію стосовно України, яка фактично вже готова до вступу в НАТО, але поки що не в змозі подолати розколу політичних еліт усередині країни. Тут повчальним для нас може бути досвід Балтійських країн, яким вдалося досягти консенсусу серед еліт і зробити євроатлантичний вибір, про що жодна з цих країн не шкодує. Вони змогли подолати енергетичну залежність від Росії та стати вільними. Україні залишилося зробити в цьому напрямі тільки два зусилля: приєднатися до ПДЧ і набути членства в НАТО.

Дванадцятий стереотип: Україна повинна бути нейтральною державою, мати такий самий статус, як Австрія, Швеція, Фінляндія, Швейцарія. Висловлювання подібного стибу в сучасних геополітичних і гео-економічних умовах, що склалися на Євразійському континенті, є утопією.

По-перше, нейтральний статус країни, яка його проголосила, повинні визнати інші держави. Зрозуміло, що у випадку України це неможливо, і передусім через відсутність відповідного міжнародного механізму визнання такого статусу. По-друге, Австрія, Швеція та Фінляндія вступили до ЄС, долучилися до соціально-економічної системи безпеки на євроатлантичному просторі й тим самим фактично відмовилися від нейтрального статусу на міждержавному рівні. Їм залишився лише крок, щоб набутися членство в Північноатлантичному альянсі. Дискусія з цього питання в суспільствах цих трьох країн уже розпочалася.

Що стосується Швейцарії, то вона має потужні збройні сили. Усі особи чоловічої статі у цій країні є діючими резервістами, які проходять кілька разів на рік багатоденні військові збори, мають нові комплекти необхідної амуніції та сучасної зброї, які зберігають у себе вдома.

Система нейтралітету у світі формувалася впродовж не одного десятиліття. Її застосування можливе в дуже багатій, розвинутій країні на кшталт Швейцарії, а не в Україні, яка щойно звільнилася від багатовікової колоніальної окупації і тоталітарного комуністичного режиму, де відсутній середній клас та громадянське суспільство, а більшість населення – жебраки з притаманною їм постколоніальною, рабською ментальністю.

Україна знаходиться у своєрідній геополітичній та геоекономічній щілині між двома світами – євроатлантичним (ЄС, США, Канада) та євразійським (із центром у Росії). І саме між ними нам потрібно обирати. Але багато українців ще живе минулим, вони сумують за Радянським Союзом, який був їх батьківщиною. У їх уяві вкоренилися стереотипи, пов'язані з тим, що НАТО завжди вважалось ворогом СРСР. Але ж такої країни наразі вже не існує – вона пішла в небуття, а разом з нею – Організація Варшавського договору, у яку були інтегровані країни соціалістичного табору. ОВД виявилася нежиттєздатною і розпалася із розвалом твердині світової соціалістичної системи – Союзу Радянських Соціалістичних Республік.

Натомість європейські країни змогли зберегти та посилити власні інтеграційні інструменти – Європейський Союз та Організацію Північноатлантичного договору, які виявилися спроможними відповісти на нові світові виклики. Більшість посткомуністичних країн визнала ефективність ЄС та НАТО і прийняла рішення інтегруватися до цих структур, а не створювати нові блоки.

Україна також повинна пришвидшити свою ходу в напрямі євроатлантичної спільноти. Звичайно, людям старшого покоління, світогляд яких

формувався за часів комуністичного Радянського Союзу, не просто зробити такий вибір. Тож надія покладається на середнє та молоде покоління, яке не зазнало тортур того періоду і може торувати природний для України шлях до євроатлантичної цивілізації.

2.4 ПЕРЕВАГИ ЧЛЕНСТВА В НАТО ДЛЯ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Вступу України в НАТО має передувати системний аналіз та інформування українського суспільства про можливі переваги членства. Громадськість зможе згуртуватися навколо ідеї євроатлантичного майбутнього тільки в разі усвідомлення її безальтернативності для України.

За критерієм ставлення до вступу в Північноатлантичний альянс українське суспільство наразі майже рівномірно поділено на три частини: третина українців виступає за приєднання до НАТО, ще третина – не підтримує цей курс, а решта – не визначилась.

До когорти прихильників НАТО належать здебільшого молодь, інтелігенція, керівники сучасних підприємств, бізнесмени, висококваліфіковані працівники, фермери, політики, які розуміють, що майбутнє України – у євроатлантичній цивілізації.

Маргінали, люмпени, люди, які втратили свій соціальний статус чи живуть радянським минулим, продовжуючи дотримуватися комуністично-соціалістичної ментальності, уже не здатні засвоїти нові ідеологеми та парадигми. Вони генетично не сприймають НАТО, а тому не варто докладати зусиль, аби змінити їх світогляд. Зазначеним соціальним верствам необхідно лишень пояснювати, що в разі входження до Північноатлантичного альянсу їх фінансове становище істотно покращиться.

До тієї частини українського суспільства, яка ще й досі не визначилася у своєму ставленні до НАТО, переважно належать люди найманої праці, особливо ті, що зайняті на підприємствах державного сектору, в організаціях бюджетної сфери. Найбільше їх проживає на сході та півдні країни. Думаю, що основна причина світоглядних коливань цієї групи населення полягає у відсутності достовірної інформації про Північноатлантичний альянс, його цілі та діяльність, а також про переваги вступу до нього.

Таким чином, саме на тих українських громадян, які наразі ще не визначилися, й потрібно спрямувати інформаційні та просвітницькі зусилля. Сьогодні вкрай важливо проводити відкриті дискусії щодо членства України в НАТО, надавати населенню якомога більше інформації про Альянс та його співробітництво з нашою державою.

Дискусія навколо НАТО корисна ще й тому, що вона сприятиме усвідомленню Україною власного геополітичного місця у світі. Слід визнати, що період вибору вектору розвитку нашої країни надміру затягнувся. Ми й досі стоїмо перед дилемою: яка ж модель більш прийнятна для України – євразійська, євроатлантична чи нейтралітет?

Євразійська модель розвитку стверджує наддержавницькі, патерналістські тенденції і орієтована на Росію. Практичним виявом реалізації цієї моделі може стати формування Євразійської конфедерації з центром у Москві. За такого варіанту Україні, Казахстану та Білорусі відводиться другорядні позиції. Функціонування в рамках Євразійської конфедерації для трьох названих країн згодом призведе до одного наслідку – втрати державності.

Друга можлива модель розвитку для України – дотримання нейтрального статусу. Однак чи зможемо ми втримати нейтральну позицію, беручи до уваги геополітичну ситуацію, яка нині склалася в Європі? Сьогодні євроатлантична спільнота розширила свої межі, розчинивши двері країнам Східної та Центральної Європи. НАТО і ЄС присутні на західному, південному та фактично північному кордоні України (тут від названих міжнародних організацій нас відділяє лише Білорусь). До того ж не можна забувати, що наша держава залишається чільним елементом Балто-Чорноморської осі, а країни, розташовані на її північній і південній частинах уже набули членства в НАТО. Досі поза Альянсом залишаються лише чотири держави, що належать до середньої та південної частин Балто-Чорномор'я, а саме: Україна, Білорусь, Молдова і Грузія. Таким чином, євроатлантичний простір у вигляді НАТО та ЄС наразі цілковито огорнув Україну. Ми опинилися між двома потужними геополітичними системами – євроатлантичною і євразійською. Фактично, сьогодні наша країна знаходиться у «сірій зоні».

У такій ситуації слід відверто визнати, що Україна не має достатньо фінансових, військових, людських та інших ресурсів для утримання нейтрального статусу. Понад те, обравши нейтральну позицію, ми не зможемо повноцінно забезпечувати незалежність, територіальну цілісність і недоторканість нашої держави. Принагідно підкреслимо, що Україна протягом

останніх майже 400 років не могла утримати свою самостійність саме тому, що орієнтувалася на нейтральний статус. Наша держава завжди виявлялася жертвою в боротьбі імперій.

Третя можлива модель розвитку для України – євроатлантична інтеграція, що передбачає вступ до НАТО. Зазначимо, що переважна більшість нинішніх 26+2 країн, що входять до Альянсу, протягом останнього десятиліття докладали неймовірних зусиль, аби домогтися повноправного членства. Чому ж посткомуністичні держави активно прагнули приєднатися до НАТО, подаючи заяви на вступ? Причина єдина і досить зрозуміла: НАТО надає країнам-членам значні переваги. По-перше, у разі агресивного нападу на одну з країн Альянсу члени організації автоматично стають на її захист і виступають у збройній формі проти агресора. По-друге, в НАТО всі питання вирішуються консенсусом. Якщо хоч одна країна заперечує проти якогось рішення – воно не приймається.

Класичним прикладом країни, для якої вступ до НАТО вирішив чимало гострих і складних проблем, є Литва. Саме ця маленька країна межує з агресивною та непередбачуваною Білоруссю. Саме через Литву проходять транспортні коридори, що з'єднують Росію з її Калінінградською областю. До вступу в НАТО у Литви були складні й невизначені стосунки і з Росією, і з Білоруссю. Щойно Литва ввійшла до Північноатлантичного альянсу, всі питання щодо Калінінградського анклаву Росії були зняті. Стабілізувалися відносини з Білоруссю. І сьогодні литовці переконані в тому, що на них ніхто не наважиться напасти. Таким чином Литва забезпечила збереження своєї незалежності. Україна також може захистити свій суверенітет, вступивши в НАТО.

Членство в Альянсі гарантує країні не тільки національну, військово-політичну, а й економічну безпеку. Приєднання України до Північноатлантичного альянсу надасть нам можливість активно залучати інвестиції з будь-яких країн – членів НАТО.

Найбільше зацікавлений у євроатлантичній інтеграції середній клас країни. Адже він найбільше потерпає від нестабільності та непередбачуваності, а НАТО – це формат стійкого розвитку. Вступивши до Альянсу, будь-яка держава мусить дотримуватися певних правил, чітко визначених критеріїв. Вона не матиме змоги прийняти рішення, які порушують свободу слова, демократію, завдадуть шкоди інтересам національної буржуазії та середнього класу, формуватимуть вигоди для певної кланово-корпоративної групи.

Понад те, інтегрована в НАТО держава за параметрами соціально-економічного розвитку має відповідати європейським стандартам. Тому країни, які нещодавно ввійшли до Альянсу, мусять постійно підвищувати свій рівень.

Із набуттям Україною членства в НАТО наш військово-промисловий комплекс дістане можливість брати участь на рівних умовах в усіх тендерах із купівлі-продажу озброєння і техніки військових, морських, повітряних сил країн – членів НАТО. Тоді буде унеможливлена ситуація на кшталт тієї, що сталася на оголошеному НАТО тендері на купівлю транспортного літака, коли український «Руслан» виявився проігнорованим.

Входження до НАТО дозволить Україні забезпечити свої національні інтереси в енергетичній сфері. Йдеться про формування в ареалі Чорного і Каспійського морів нового ринку нафти та нафтопродуктів, який, урешті-решт, дозволить активно задіяти трубопровід Одеса – Броди.

У разі утворення такого ринку Україна може виступити ініціатором формування Балто-Чорноморського економічного альянсу і відновлення шляху «із варяг у греки», що дасть змогу ефективно реалізовувати економічні зв'язки між країнами, розташованими на геополітичній вертикалі.

Вступ до НАТО України, яка має центральне положення на осі Балтія – Чорномор'я, дозволить з'єднати систему, вибудувавши вертикаль Північна Європа – Балтія – Центральна Європа – Чорноморський регіон – Каспійський басейн із виходом у Північну Африку.

Балто-Чорноморська дуга може виконувати функцію своєрідного термічного шва між євроатлантичним і євразійським просторами. До її формування необхідно залучити країни Балтійської групи, Вишеградської четвірки і ГУАМ, об'єднавши їх у єдину модель Балто-Чорноморського економічного партнерства – від Норвегії на півночі до Туреччини на півдні. До речі, ці дві країни є членами НАТО, але не входять до ЄС.

Будучи в Альянсі, Україна може поступово наблизитися і до Європейського Союзу. У найближчі 15 років ми не матимемо змоги потрапити до ЄС, а тому необхідно створити другий дивізіон цієї організації, держави якого ввійдуть до валютного та економічного союзу, що допоможе їм досягти рівня середньоевропейської країни.

Отже, членство в НАТО може не тільки забезпечити потужні гарантії для зміцнення безпеки, демократії, економіки України, а й стати важливим інструментом для її становлення як регіонального лідера на Балто-Чорноморському просторі, а також у Центрально- та Східноєвропейському регіонах.

До того ж, ставши членом Альянсу, ми матимемо змогу вести на рівних діалог із Росією, яка дедалі більше набуватиме обрисів азійської держави. Слід зазначити, що ринки нашого північного сусіда наразі знаходяться в Китаї, Індії, Японії, Кореї, Північній Америці. Найбільші поклади енергетичних ресурсів та мінеральних копалин розміщені саме в азійській частині Російської Федерації.

Аксіоматичним є той факт, що коли країна не наближається до НАТО, то вона не наближається і до європейських стандартів. В Україні на рівні вищої виконавчої влади досі не сформовано координаційний комітет з питань вступу до НАТО, не призначено відповідальних осіб у міністерствах, не вироблено реального плану дій стосовно підготовки до членства. На мій погляд, цими питаннями має опікуватися безпосередньо прем'єр-міністр, який повинен очолити координаційний комітет зі вступу держави в Альянс.

Україна повинна мати сучасні потужні Збройні Сили, спроможні захистити суверенітет і територіальну цілісність нашої країни. Вони мусять бути інструментом державної політики мирного часу та відігравати важливу роль у підтриманні стабільності, у тому числі в Чорноморському регіоні. Тому Міністерству оборони наразі необхідно припинити скорочення ЗС. Україна повинна володіти професійною і мобільною армією чисельністю не менше 250 тис. осіб, здатною захистити країну від будь-якої загрози. У цьому контексті видається помилковою позиція экс-міністра оборони України А. Гриценка щодо крейсера «Україна». Не можна майже готовий до експлуатації потужний корабель відправляти на брухт. Крейсер має стати ядром української військової ескадри, щоб піднести на міжнародний рівень Військово-морські сили України. Його доцільно використовувати як могутній військовий засіб для досягнення балансу в Чорному та Середземному морях чи Перській затоці. Нам варто відновити будівництво сучасних підводних човнів.

Потрібно якнайшвидше вирішити питання про перебування російської військової бази в Севастополі, де фактично здійснюється окупація міста російськими військовими та економічними колами, чиниться інформаційна агресія. Якщо ми не захищатимемо свою територію, то зрадимо власне ідею української національної державності.

Для Української держави дуже важливо, щоб ця проблема обговорювалася не лише в центрі, а й на місцевому рівні, щоб регіональна еліта окреслила своє бачення і виробила власну конструктивну, а не ретроградську

позицію. У ході дискусії мають бути розроблені перспективні пропозиції, які дадуть змогу Україні вижити і сформуванати процвітаюче суспільство народного капіталізму євроатлантичного зразка. Відкриті дискусії повинні допомогти відчутти себе європейцями, зорієнтуватися в сучасній ситуації, визначити своїх опонентів.

У громадських дискусійних перегонах щодо натовської перспективи України провідною темою мають стати права і свободи людини. Слід наголошувати, що головна стратегічна мета НАТО – гарантувати свободу та безпеку своїм членам політичними і військовими засобами, а його основні цінності – це демократія, права людини, свобода слова, верховенство права, ринкова економіка, а також рішучість не тільки захищати країни-члени, а й сприяти зміцненню миру і стабільності в розширеному євроатлантичному просторі. Це дуже важливі положення Стратегічної концепції НАТО, на яких потрібно наголошувати, обговорюючи питання про співпрацю України з Альянсом.

2.5 ЄВРОАТЛАНТИЧНА ІНТЕГРАЦІЯ – ВИЗНАЧАЛЬНА ВІХА ЦИВІЛІЗАЦІЙНОГО ВИБОРУ УКРАЇНИ

Питання євроатлантичної інтеграції України зачіпає фундаментальні риси і характер історичної долі української держави, пов'язано з її цивілізаційним вибором. Фактично він був зроблений у серпні 1991 року на користь незалежності та європейського майбутнього. Якщо ж уявити, що історична доля України полягає у євразійській інтеграційній моделі її розвитку, то, зрозуміло, що ніякої незалежності не варто було проголошувати – достатньо автономної ерзац-держави, якою наша країна була тривалий час. Але можливість повернення до такого статусу залишалася ще довго – протягом останніх 17 років впливові політичні сили намагалися скорегувати цей вибір.

Євроатлантична інтеграція – важливий момент цивілізаційного вибору української держави серед двох альтернатив: чи буде Україна демократичною державою європейського типу з динамічною економікою та всіма суспільними свободами, чи вона буде країною євразійського типу – на кшталт ряду держав пострадянського простору, таких як країни Цен-

тральної Азії, Росія, Білорусь. В останніх переважає авторитарна політична модель і ресурсний тип економіки, відсутня суспільна динаміка та політична конкуренція, а громадянські свободи поступово знищуються.

На моє переконання, наш цивілізаційний вибір має бути зроблений в остаточному варіанті через державне рішення про вступ України в НАТО. У чому ж полягають переваги такого вибору?

По-перше, інтегруючись до Альянсу, Україна входить в євроатлантичний простір безпеки. За таких умов закиди щодо Севастополя як «російського міста» чи ситуація навколо Тузли у принципі стають неможливими. Держава набуває належного ступеня захищеності від зовнішніх посягань, оскільки кожний, хто їй погрожуватиме, матиме справу не з окремою країною Україна, а з усім Північноатлантичним альянсом, включаючи таку світову потугу, як США. Зрозуміло, що з такою системою захисту національна безпека держави буде надійною. Причому НАТО забезпечує простір безпеки в досить широкій зоні відповідальності, включаючи і нейтральні європейські країни. Наприклад, Фінляндія, Швеція, Австрія чи Ірландія певною мірою залучені в євроатлантичний простір безпеки, хоч і не є членами Північноатлантичного альянсу; неможливо уявити, щоб хтось загрожував цим країнам, не наражаючись на рішучу відповідь з боку НАТО. До того ж як члени ЄС вони проводять спільну оборонну та безпекову політику, а отже, автоматично перестають бути суто нейтральними. З огляду на це очевидно, що статус нейтральної держави для умов України непридатний доки вона розглядатиметься як зовнішня країна для європейської та євроатлантичної спільноти.

По-друге, входження у євроатлантичний простір безпеки – це також долучення до євроатлантичного економічного простору на засадах, на яких існує європейська економічна цивілізація. Це, безумовно, важливий крок на шляху до вступу в ЄС. Дуже помиляються ті, хто вважає, що Україна може вступити в Євросоюз, не інтегруючись у євроатлантичну зону безпеки. Шлях до ЄС лежить через НАТО, і досвід країн Центрально-Східної Європи показав це досить однозначно.

По-третє, вступ до Альянсу означає для України інтеграцію у світову політичну систему не самотужки або використовуючи двосторонні відносини із країнами, а через євроатлантичний простір. Завдяки цьому наша держава набуде більшої політичної ваги, іміджу стабільної та безпечної держави, а відтак зможе встановлювати й розвивати зв'язки із країнами світу впевненіше, на більш надійних засадах.

По-четверте, із набуттям членства в НАТО ми ввійдемо у широкий суспільно-політичний простір, побудований на спільних цінностях. Сьогодні у цей простір інтегровані європейські демократичні країни, для яких нормою є вільне підприємництво, активний розвиток науки, технологій, гуманітарної сфери, забезпечення інтересів національних меншин та ін. Якщо не тільки на рівні держави, а й на рівні політичних партій, громадських організацій ми інтегруємося в суспільно-політичний простір євроатлантичної цивілізації, то демократичні перетворення в нашій країні набудуть незворотного характеру, усталяться й розвиватимуться швидшими темпами. Європейська спільнота, опікуючись процесами євроінтеграції України, буде, безумовно, контролювати й підтягувати всі ці процеси. Провести судову реформу, подолати корупцію та інші виклики, з якими ми стикаємося сьогодні, власними силами вкрай важко.

Отже, якщо взяти до уваги основні елементи нашого цивілізаційного вибору і в цьому контексті подивитися, як розвивалася суспільно-політична ситуація у країні в останні 17 років, то ми побачимо, що лише приблизно із середини 1990-х років почалися серйозні дискусії щодо приєднання країни до європейської цивілізаційної моделі. При цьому посилюється розрив між декларованими цілями стосовно європейського вибору та вступу до НАТО і реальним станом справ – поступово країна набувала рис авторитарної моделі державності. Говорити одне, а робити протилежне – вкорінена радянська звичка. Попри гасла євроатлантичної інтеграції країну підштовхували до ЄЄПу, тобто фактично до євразійської моделі. Цей процес домінував до подій кінця 2004 року, коли відбувся певний злам, пов'язаний із президентськими виборами і помаранчевим сплеском суспільно-політичної активності широких мас населення. Після цього починає домінувати інша лінія (щоправда з великими труднощами та суперечностями) – формування європейськи орієнтованого суспільства, курс на євроатлантичну інтеграцію. Протягом останніх чотирьох років, попри певні внутрішні суспільні й політичні конфлікти, основні риси цивілізаційного вибору України ставали все більш реальними, позбавлялися декларативності. Логічним буде зробити висновок, що як державні структури, так і різні верстви населення мають готуватися до реалізації цього вибору, включатися в євроінтеграційні процеси серйозно та відповідально.

У такому ракурсі слід говорити і про роль освіти. Саме через освіту можна досить швидко донести в масову свідомість основні риси нашого історично-го вибору, його важливість та переваги для нинішнього і наступних поколінь.

Нині деякі політичні сили України виступають за проведення референдуму щодо вступу в НАТО. Але треба розуміти, що наші громадяни поки не підготовлені до адекватного сприйняття цього питання, а тому їх вибір буде радше емоційний, ніж свідомий. Можна очікувати, що у багатьох людей спрацює зовсім інша схема: «проти НАТО – значить за Росію, а за НАТО – значить за США; США – це погано, а Росія – це добре» і т. п. Таким чином відбуватиметься підміна понять, а на тлі існування старих стереотипів ми ніколи не отримаємо свідому відповідь від населення про його ставлення до входження України в Альянс.

Водночас, процес просвітництва громадян може розтягнутися на десятки років, а питання вступу має бути визначено вже найближчим часом. Тому виглядає слушною думка, що від референдуму взагалі варто відмовитися – достатньо, щоб рішення про входження України до НАТО було прийнято на рівні законодавчої, виконавчої та президентської влади, оскільки саме вони насамперед відповідають за безпеку держави.

Зрештою, голосуючи за ті або інші політичні сили, того або іншого президента, громадяни України голосують і за той зовнішньополітичний курс, який вони відстоюють. Обрана влада, яка користується довірою населення, цілком спроможна взяти на себе відповідальність за історичні рішення такого рівня. Входження у союзницькі зв'язки з іншими державами (а вступ до НАТО – це союз із групою держав) завжди було прерогативою вищого керівництва будь-якої держави. З другого боку, союз з іншими державами зовсім не означає відмови від власного суверенітету, як це інколи хочуть довести противники НАТО, а покладає на союзників лише певні обов'язки.

Побоювання багатьох політиків щодо негативної позиції Кремля стосовно євроатлантичних прагнень України зрозумілі, оскільки тут діє загальний хибний стереотип, що НАТО – це ворог Росії. Але відомо, що рівень партнерства Російської Федерації з Альянсом набагато вищий, ніж у України. До того ж демократична Росія не може заперечувати проти вступу нашої країни в союз демократичних європейських держав, оскільки вона також має піклуватися про європейський простір стабільності й безпеки. Але в російському суспільстві ще досить живучий імперсько-націоналістичний комплекс та політичні сили, які налаштовані недемократично, а отже, будуть цьому заперечувати й перешкоджати. Подібні стереотипи слід активніше долати освітніми і медійними засобами.

СИСТЕМА ІНФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯН З ПИТАНЬ ЄВРОАТЛАНТИЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

3.1 ВІД ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ – ДО ПРАКТИКИ ІНФОРМУВАННЯ СУСПІЛЬСТВА

Аналіз поточної ситуації в Україні у сфері інформування громадськості з питань євроатлантичної інтеграції варто розпочати з вислову видатного французького філософа XVI століття Мішеля де Монтеня: *«Люди нічому не вірять так твердо, як тому, про що вони менш за все знають»*. Наведені слова досить точно характеризують стан справ з інформуванням українського суспільства щодо НАТО. Ця проблема виникла давно, але саме сьогодні вона набула гострої актуальності, що пов'язано, з одного боку – з прагненням керівництва держави перевести співробітництво з Альянсом на більш високий рівень (на кшталт Плану дій щодо членства в НАТО), а з другого боку – з низьким рівнем підтримки населенням зовнішньополітичних пріоритетів держави.

Тому перед нами постають три запитання.

Перше: Де ми знаходимось сьогодні?

На законодавчому рівні створено відповідне підґрунтя для впровадження інформаційної політики в галузі євроатлантичної інтеграції України. Сьогодні чинними є такі правові документи:

1. Державна цільова програма інформування громадськості з питань євроатлантичної інтеграції України на 2008–2011 роки, яку затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 28 травня 2008 р. № 502. Цей програмний документ визначає п'ять пріоритетних напрямів роботи, у рамках яких виконуватимуться конкретні заходи, зокрема: запровадження моніторингу громадської думки та проведення її всебічного аналізу; створення авторитетного експертного середовища; нівелювання стереотипів громадської думки щодо НАТО; впровадження дієвого механізму інфор-

мування громадськості про євроатлантичну інтеграцію України (фінансова «вагомість» цього напрямку становить 70% загальної вартості зазначеної програми).

Якісною відмінністю Державної цільової програми є її очевидна спрямованість на регіони країни, де передбачається реалізувати третину всіх запланованих заходів. Однак дотепер відсутня повна інформація щодо запровадження подібних програм на регіональному рівні, за винятком Чернігівської, Полтавської та Луганської облдержадміністрацій, де розроблені й погоджені проекти планів заходів щодо інформування громадськості з питань європейської та євроатлантичної інтеграції України на 2008 рік.

2. Укази Президента України, видані протягом 2006–2008 рр., які спрямовані на подальший розвиток відносин України з НАТО і, зокрема, визначають завдання органам виконавчої влади у сфері інформування суспільства.

У 2006 році утворено Міжвідомчу комісію з питань підготовки України до вступу в НАТО в рамках Національної системи координації співробітництва України з Альянсом. Одним із завдань цієї Комісії є забезпечення узгодженості діяльності органів державної влади в питаннях інформування суспільства у сфері євроатлантичної інтеграції.

Нарешті, практична реалізація політики держави щодо інформування громадян з питань євроатлантичної інтеграції України здійснювалася в рамках щорічних Цільових планів Україна – НАТО у 2003–2006 рр. (заходи розділу 1.3 «Інформаційні питання») та 2007–2008 рр. (заходи розділу 1.4 «Інформаційні питання. Інформування громадськості про євроатлантичний курс України»).

Що в результаті?

За результатами численних соціологічних досліджень, проведених у 2007 році (усереднені дані):

- «за» вступ до НАТО висловились 22% опитаних (19% у 2006 р.);
- «підтримують вступ до НАТО з побоюванням» – 19% (13% у 2006 р.);
- «проти» вступу до НАТО – 50% респондентів (60% у 2006 р.).

Саме останні цифри можна вважати показовими. Протягом року 10% категоричних супротивників вступу України в НАТО принаймні почали замислюватись над цим питанням. Крім того, за даними соціологів, приблизно на 5% зросла частка громадян, які вважають себе добре (або достатньо добре) поінформованими у сфері євроатлантичної інтеграції.

Логічно виникає друге запитання: Чому?

Серед основних причин сучасного стану громадської думки щодо приєднання України до Північноатлантичного альянсу можна визначити такі:

По-перше, неузгодженість позицій політичних сил (провідних партій) України з питань майбутнього членства в НАТО.

За даними Міністерства юстиції України, в нашій країні зареєстровано понад 130 політичних партій, і тільки 14 з них у своїх програмних документах задекларували підтримку європейського/євроатлантичного курсу України або підтримку офіційного державного зовнішньополітичного курсу.

По-друге, реальне фінансування Державної програми інформування громадськості з питань євроатлантичної інтеграції України розпочалося лише у 2006 році.

По-третє, заходи Цільових планів Україна – НАТО в інформаційній сфері здебільшого обмежувалися проведенням консультацій, семінарів (на рівні експертів).

По-четверте, система інформування неефективно функціонувала на регіональному (місцевому) рівні.

У результаті, знову-таки за даними соціологічних досліджень, оцінка рівня власної інформованості громадян з питань євроатлантичної інтеграції має такий вигляд:

- «високий» – 7% опитаних;
- «середній» – 60% опитаних;
- «низький» – 33% опитаних.

Як бачимо, недостатній рівень інформованості спричиняє й низький рівень підтримки суспільством євроатлантичних прагнень України.

Тому на порядку денному – **третє (традиційно слов'янське) питання: Що потрібно робити?**

На законодавчому рівні вбачається за необхідне:

- розробити та затвердити Національну інформаційну стратегію з питань євроатлантичної інтеграції України. Вона має окреслити цілі та завдання у сфері інформування населення України щодо НАТО, механізми здійснення цієї роботи на державному рівні з урахуванням реалізації конституційних прав громадян на отримання та поширення інформації;
- розробити і прийняти Закон України «Про засади зовнішніх зносин», положення якого, зокрема, повинні підтверджувати як незмін-

ність курсу України на європейську та євроатлантичну інтеграцію, кінцевою метою якого є членство в НАТО та ЄС, так і стратегічну важливість розбудови рівноправних, взаємовигідних відносин із Російською Федерацією, Польщею та США. Це має зняти всі «питання» стосовно майбутнього України в зовнішньополітичній царині.

На урядовому рівні ключовими завданнями є:

- безумовне дотримання законодавчо визначених стратегічних цілей зовнішньої політики держави (зокрема Закону України «Про основи національної безпеки»);
- забезпечення виконання Державної цільової програми інформування громадськості з питань євроатлантичної інтеграції України на 2008–2011 роки, насамперед шляхом належного фінансування щорічних Планів запровадження її заходів. На жаль, у 2008 році реальне виконання зазначеної програми розпочалося лише у третьому кварталі.

На неурядовому рівні доцільно:

- активно залучати громадські організації до системи інформування суспільства з питань євроатлантичної інтеграції;
- координувати спільні зусилля у цій сфері органів державної влади, місцевого самоврядування з неурядовими громадськими організаціями, перш за все на регіональному (місцевому) рівні;
- продовжувати створення мережі інформаційних центрів/стендів з питань євроатлантичної інтеграції в університетах та міських і районних бібліотеках із одночасним забезпеченням їх довідковими та аналітичними матеріалами.

З метою реалізації означених цілей сьогодні в Україні запроваджується низка інформаційних проектів, зокрема:

а) «Підтримка євроатлантичної інтеграційної мережі в Україні» (віртуальний ресурсний центр). Мета проекту: об'єднання регіональних журналістів, дослідників, аналітиків та експертів для створення передумов прозорої державної політики у цій галузі та забезпечення вільної дискусії. За підтримки Міністерства закордонних справ Республіки Польща вже відкрито веб-сайт www.gsbs.org.ua.

б) «Безпечна Україна. Безпечна Європа. Безпечний світ» (у рамках українсько-польської програми «Освіта і безпека»). Мета проекту: поширення серед учнів загальноосвітніх шкіл інформації та знань про діяльність міжнародних структур безпеки, у тому числі НАТО, ролі й міс-

ця України та Польщі у цих структурах. Організатори – Асоціація керівників шкіл України, Громадська Ліга Україна – НАТО, Міністерства освіти Польщі.

в) «Встановлення Мережі партнерства Україна – НАТО щодо підвищення обізнаності громадянського суспільства під егідою Спільної робочої групи Україна – НАТО з питань воєнної реформи (СРГ ВР)». Мета проекту: забезпечення основи для відкритого обміну думками та ідеями стосовно ролі громадянського суспільства в розробці й імплементації національної політики у галузі безпеки та оборони.

5 жовтня 2006 р. у м. Сінтра (Португалія) 13 країн – членів Альянсу (Болгарія, Чехія, Естонія, Литва, Угорщина, Нідерланди, Польща, Португалія, Румунія, Словаччина, Іспанія, Велика Британія, США) та Україна підписали Лист про наміри щодо заснування Мережі партнерства Україна – НАТО щодо підвищення обізнаності громадянського суспільства.

Офіційним Контактним пунктом Мережі з боку державних інституцій призначено Національний центр з питань євроатлантичної інтеграції України (дорадчий орган при Президентові України). Провідною неурядовою організацією, яка має відігравати активну роль у заснуванні Мережі та поширенні її діяльності серед представників різних груп громадянського суспільства, визначено Громадську Лігу Україна – НАТО (заснована у 2003 році, сьогодні об'єднує 69 громадських організацій у усіх регіонах України).

Протягом 2007 року були здійснені такі заходи:

- участь у телеконференції Київ – Брюссель у Центрі інформації та документації НАТО в Україні з питань діяльності Мережі партнерства;
- відкриття окремої веб-сторінки (українською і англійською) на офіційному веб-сайті Національного центру з питань євроатлантичної інтеграції України (www.nceai.gov.ua) – для інформування громадськості про поточну діяльність Мережі партнерства;
- розробка спільно з Громадською Лігою Україна – НАТО, Офісом зв'язку НАТО і Центром інформації та документації НАТО в Україні, презентація і схвалення Концепції функціонування Мережі партнерства Україна – НАТО для експертного розвитку громадянського суспільства та підтримки реформ оборонного і безпекового сектору під час роботи IV асамблеї Громадської Ліги Україна – НАТО у березні 2007 р. в Києві;

- участь у проведенні 1 червня 2007 р. у Варшаві (Польща) міжнародного семінару «Демократичний контроль і реформування сектору безпеки у країнах Центральної та Східної Європи і значення їх досвіду для України», під час якого неурядовими організаціями України було презентовано проекти для започаткування практичної імплементації цілей Мережі партнерства Україна – НАТО;
- підготовка на початку липня 2007 р. неурядовими громадськими організаціями України у рамках сфер діяльності Цільових груп Мережі партнерства Україна – НАТО 12-ти проектів, які після узгодження зі структурами Альянсу запропоновані до імплементації із залученням неурядових організацій країн – членів НАТО і партнерів.

У листопаді 2007 року на базі Офісу зв'язку НАТО в Україні в рамках діяльності Мережі партнерства Україна – НАТО відбулася робоча зустріч учасників першої Цільової групи «Управління сектором безпеки і оборони» та другої Цільової групи «Моніторинг реформ у сфері євроатлантичної інтеграції». За результатами цих зустрічей було визначено провідні громадські організації (зокрема, Центр економічних і політичних досліджень ім. Разумкова та Групу стратегічних і безпекових студій), яким запропоновано підготувати «пілотні» проекти за відповідними напрямами діяльності Цільових груп.

Національний центр з питань євроатлантичної інтеграції України також виступив із рекомендаціями головним розпорядникам коштів двох бюджетних програм передбачити у 2008 році запровадження відповідних проектів Мережі партнерства Україна – НАТО, і ці пропозиції були враховані, зокрема:

- проект «Україна в системі регіональної безпеки: методологічні проблеми формування політики національної безпеки в рамках «Мережі партнерства Україна – НАТО щодо підвищення обізнаності громадянського суспільства» (перша Цільова група) визначено серед переможців конкурсу в рамках бюджетної програми МОН з обсягом фінансування близько \$50 тис. (245 тис. грн.);
- проект «Моніторинг реформ у сфері євроатлантичної інтеграції» планується реалізувати в рамках Державної цільової програми інформування громадськості з питань євроатлантичної інтеграції України на 2008–2011 роки (Держкомтелерадіо). На ці цілі передбачено виділити з держбюджету близько \$108 тис. (525 тис. грн.),

у тому числі на поточний рік – близько \$15 тис. (75 тис. грн.) та на кожній наступний рік по \$31 тис. (150 тис. грн.).

г) «Долучення України до системи європейської безпеки: стратегія, можливості, напрями, проблеми». Мета проекту: подолання стереотипів «холодної війни», обстоювання конструктивності зовнішньополітичної стратегії України на входження до євроатлантичних структур колективної безпеки.

Провідна організація проекту – всеукраїнська громадська науково-просвітницька організація Товариство «Знання» України, яка сьогодні об'єднує осередки в усіх областях, Автономній Республіці Крим, містах Києві та Севастополі та включає: 18 науково-просвітницьких центрів (видавничий, перекладів та вивчення мов тощо); 540 штатних працівників; 20 тис. громадських лекторів із числа провідних науковців, педагогів, діячів літератури і мистецтва, працівників промисловості та сільського господарства.

Реалізацію проекту, який започатковано у 2006 році, планувалося здійснити в чотири етапи:

1 етап (листопад – грудень 2006 р.) – підготовка довідкової, аналітичної, інформаційної бази для лекторів обласного і районного рівнів;

2 етап (січень – лютий 2007 р.) – підготовка на базі центру «Міжнародна політика» правління Товариства «Знання» лекторів обласного рівня (не менше п'яти лекторів від кожного обласного центру);

3 етап (березень – квітень 2007 р.) – підготовка на базі кожного обласного відділення Товариства «Знання» України лекторів районного рівня (не менше трьох лекторів від кожного районного центру, району в місті);

4 етап проекту (травень – грудень 2007 р.) – організація та проведення повномасштабної інформаційно-просвітницької роботи серед населення з питань євроатлантичного курсу України.

Незважаючи на те, що реальне фінансування проекту розпочалося лише у вересні 2007 року, за підтримки Національного центру з питань євроатлантичної інтеграції України вдалося:

- підготувати інформаційно-просвітницьку бібліотечку «Євроатлантичний курс України», що складається із 18 брошур загальним накладом 90 тис. примірників;
- провести дводенні методично-навчальні семінари в трьох областях України – Запорізькій, Полтавській та Харківській. В їх роботі взяли участь по два представники кожного сільського району, кожного району в містах регіону (загалом близько 200 осіб).

Основною метою проекту є створення вертикально інтегрованої мережі професійно підготовлених фахівців з питань НАТО та євроатлантичного курсу України із забезпеченням їх необхідними інформаційними матеріалами для проведення широкомасштабної просвітницької роботи серед населення країни на місцевому рівні.

Заплановано продовження цього проекту у 2008 році, з поширенням на інші регіони України.

Окрім того, у рамках пролонгації зазначеного проекту, вже в першому кварталі 2008 року (за сприяння посольств Сполучених Штатів Америки і Республіки Польща в Україні) у Харкові, Миколаєві та Черкасах пройшли дводенні науково-практичні семінари з питань євроатлантичного курсу України (загалом близько 300 учасників), організовані Товариством «Знання» України за підтримки Національного центру з питань євроатлантичної інтеграції України.

Наведені приклади свідчать про застосування трьох варіантів запровадження інформаційної роботи:

- внутрішні заходи на експертному рівні за підтримки посольств країн – членів НАТО (двосторонній рівень);
- спільні заходи Україна – НАТО із залученням неурядових організацій (багатосторонній рівень);
- внутрішні заходи за підтримки уряду із залученням неурядових організацій для інформування широкої громадськості.

Безумовно, що таких проектів має бути якомога більше.

Підсумовуючи, можна визначити основні принципи, які мають бути покладені в основу здійснення інформаційно-роз'яснювальної роботи. Вони, звичайно, не нові, але головне – їх розташування за пріоритетами:

- доступність;
- об'єктивність;
- дискусійність;
- всеосяжність;
- фінансова підтримка.

Таким чином, інформація:

- повинна бути зрозумілою для всіх прошарків суспільства;
- мати неупереджений об'єктивний характер;
- сприяти започаткуванню загальнонаціональної дискусії, а не відтворенню безглуздої пропаганди;
- охоплювати всі регіони України до рівня району, міста, селища.

У цьому контексті додає оптимізму відчутна активізація регіональних органів державної влади і місцевого самоврядування, зокрема в Запорізькій, Харківській, Вінницькій, Івано-Франківській, Луганській, Чернігівській областях, у проведенні інформаційної роботи за євроатлантичним вектором. Таких дій майже не спостерігалось в попередні роки.

Наприклад, 26–28 листопада 2007 р. за ініціативи Івано-Франківської обласної державної адміністрації відбулася серія навчально-просвітницьких семінарів з питань євроатлантичного курсу України на районно-му рівні. Загалом у заходах взяли участь та отримали базові знання з питань Україна – НАТО понад 600 представників 11 із 14 районів прикарпаття. Крім того, ода видала яскравий і змістовний буклет «Україна – НАТО: нові гарантії стабільної безпеки».

Загалом (за орієнтовними підрахунками) у 2007 році в Україні було проведено понад 300 інформаційних заходів з метою підвищення рівня обізнаності громадськості щодо євроатлантичної інтеграції, європейської системи колективної безпеки, ролі й місця НАТО в цій системі. Проте, безумовно, проведення такої роботи потребує коштів.

У цьому зв'язку зазначимо, що на фінансування Державної цільової програми інформування громадськості з питань євроатлантичної інтеграції України на 2008–2011 роки передбачено 40,534 млн. грн. (близько \$8,350 млн.), у тому числі з державного бюджету – 36,735 млн. грн. та з місцевих бюджетів – 3,799 млн. грн. На заходи, які здійснюватимуться в рамках програми у 2008 році, планується виділити 8,653 млн. грн. (близько \$1,780 млн.), у тому числі з державного бюджету – 7,802 млн. грн. та з місцевих бюджетів – 851 тис. грн.

На реалізацію бюджетної програми «Виконання загальнодержавних організаційних, інформаційно-аналітичних та науково-методологічних заходів Цільового плану Україна – НАТО» (головний розпорядник коштів – Міністерство освіти і науки України) з державного бюджету виділено 3,459 млн. грн. (близько \$713 тис.). Міносвіти України проведено конкурс, на який було подано 87 проектів. Після визначення переможців прийнято рішення про фінансування з державного бюджету виконання 33 проектів. Особлива увага приділятиметься підготовці фахівців з питань безпеки у ВНЗ України.

Кошти хоч і невеликі, але їх ефективне освоєння сприятиме позитивним зрушенням у сфері інформування громадськості з питань євроатлантичної інтеграції України. Водночас, вбачається за необхідне використання

на ці цілі не лише державних коштів, а й ресурсів великого і середнього бізнесу, представники якого також мають виявити громадянську свідомість. Залучення ж міжнародної фінансової допомоги (на неурядовому рівні), на мою думку, доцільно передусім за умови запровадження конкретних практичних заходів із передбачуваними результатами.

Але зрештою – бути чи не бути в НАТО – вирішуватимуть громадяни України. Тому покладатимемося на природний здоровий глузд українців. Знову-таки, згадуючи Мішеля де Монтеня – *«Тисячі шляхів відводять від мети і лише один-єдиний прямує до неї»*. Хочеться сподіватися, що сьогодні ми обираємо саме цей єдиний шлях.

3.2 ОСОБЛИВОСТІ ІНФОРМУВАННЯ ГРОМАДСЬКОСТІ ЩОДО ЄВРОАТЛАНТИЧНОГО КУРСУ УКРАЇНИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ ЇЇ ІНТЕГРАЦІЇ ДО НАТО

Бухарестський саміт країн – членів НАТО (2–4 квітня 2008 року), на думку автора, ознаменував собою закінчення першого етапу впровадження системи інформування суспільства щодо євроатлантичного курсу України. На цьому етапі основний акцент був зроблений на організації та проведенні численних наукових, науково-методологічних і науково-практичних конференцій, семінарів та «круглих столів» різних рівнів: від міжнародних до регіональних і місцевих. Метою цих заходів було вивчення досвіду країн – нових членів НАТО, аналіз національних нормативно-правових актів у цій сфері, розгляд пропозицій та ініціатив державних і політичних діячів, інституцій, вітчизняних спеціалістів у галузі національної безпеки. Необхідно також відзначити неабияку роль міжнародної спільноти, і насамперед Центру інформації та документації НАТО в Україні й Офісу зв'язку НАТО в Україні, які допомагали нам розібратися в особливостях загальноєвропейської системи колективної безпеки.

Докладені зусилля дали можливість:

- напрацювати національну інформаційну, інформаційно-довідкову та інформаційно-аналітичну базу для розгортання повномасштабної роботи з інформування громадськості щодо євроатлантичного курсу країни;
- утворити базову мережу громадських організацій на національному, регіональному та місцевому рівнях, діяльність яких спрямована

саме на вирішення питань інформування громадськості про шляхи забезпечення національної безпеки, історію створення, сучасний стан та перспективи розвитку як Північноатлантичного альянсу, так і Організації договору про колективну безпеку на чолі з Російською Федерацією, висвітлення інших питань у цій царині;

- опрацювати різноманітні засоби та методи підготовки й доведення зазначеної інформації до пересічного громадянина;
- сформувати досить широке коло фахівців, які на професійному рівні можуть проводити інформаційно-просвітницьку роботу з питань євроатлантичної інтеграції України;
- розпочати практичну діяльність з інформування громадськості з усього комплексу питань, пов'язаних із реалізацією євроатлантичного курсу держави.

Саме на цьому, первинному етапі процес інформування суспільства щодо євроатлантичних намірів країни став розглядатися як невід'ємна складова державної політики на зовнішньо- та внутрішньополітичному рівнях. Держава почала «повертатися обличчям» до громадських організацій у вирішенні питань інформування суспільства про євроатлантичний курс України та НАТО.

Але основної мети – побудови цілісної системи інформування громадськості щодо євроатлантичної інтеграції України в практичній площині, яка б забезпечила свідому підтримку переважною частиною суспільства прагнень держави вступити до Альянсу, досягти не вдалося. Про це свідчать дані численних соціологічних досліджень та, найголовніше, результат роботи Бухарестського саміту держав – членів НАТО (квітень 2008 року), керівники яких не підтримали заяву України стосовно приєднання до Плану дій щодо членства в НАТО (ПДЧ).

Чому ж так сталося? Можна знайти безліч відповідей – об'єктивних та суб'єктивних – на це питання, і більшість із них буде одночасно як правдою, так і напівправдою.

Спробуємо подивитися на отриманий Україною в Бухаресті результат з дещо іншого боку.

Інформування громадськості з питань євроатлантичної інтеграції потребує зміни акцентів

Донедавна основна увага під час організації та проведення інформаційних заходів з євроатлантичної тематики приділялася і, на жаль, продо-

вжує приділятися інформуванню про НАТО як організацію, що забезпечує загальноєвропейську безпеку, її структуру, управління та систему прийняття рішень, історію створення й розвитку (трансформації), взаємовідносини України з НАТО, Російської Федерації з НАТО, України з Росією, а також спростуванню міфів про НАТО і наслідки вступу України в Альянс.

Усе це правильно й дуже важливо, але, на мій погляд, зазначені питання є похідними від головного – визначення механізмів забезпечення національної безпеки України в сучасному світі з урахуванням тенденцій його подальшого розвитку.

Цілком зрозуміло, що пошук шляхів забезпечення національної безпеки будь-якої країни та їх реалізація є прерогативою спеціалістів і відповідних державних інституцій. Але в нашій країні вирішення цього питання вже стало загальносуспільним. Не вдаючись до аналізу причин, за яких воно набуло такого характеру, відзначимо, що наразі в країні досягнуто консенсус із цього приводу, а саме: питання вступу або не вступу України до НАТО прийматиметься тільки за результатами загальнонаціонального референдуму.

Таким чином, кожний громадянин України стає повноправним учасником процесу визначення шляху та механізмів забезпечення національної безпеки країни. Однак саме цей факт і не було враховано у практичній роботі з інформування громадськості щодо євроатлантичного курсу України.

До сьогодні інформаційна кампанія вибудовувалася (і, на жаль, ця тенденція триває) на положенні, що шлях забезпечення національної безпеки України через приєднання її до загальноєвропейської системи безпеки, тобто до Північноатлантичного альянсу, вже обраний і є державним курсом. Отже, залишилося лише запевнити населення країни у правильності обраного шляху.

За формальними ознаками, це відповідає дійсності. Євроатлантичний курс України закріплений у національному законодавстві. Проте фактично багаторічна дискусія, яка з року в рік загострюється, свідчить, що і правляча еліта, і суспільство загалом перебувають на етапі пошуку найбільш ефективної моделі забезпечення національної безпеки, існування та розвитку України як незалежної, суверенної держави.

Необхідно враховувати й те, що українці за своєю природою є мирною, працьовитою нацією, яка в часи реальної загрози може стати на захист своєї батьківщини, країни. Саме цим користуються опоненти євроатлантичного курсу, проштовхуючи ідею нейтралітету та позаблоковості дер-

жави. Розрахунок дуже простий і правильний – звернення до менталітету людини, її емоційних відчуттів та очікувань.

Окрім того, слід брати до уваги надмірну «політизацію» українського суспільства, одночасно надаючи тлумачення цього поняття в контексті його застосування. Я особисто не бачу ніякого негативу в «політизації» суспільства, спробі розібратися в політичних подіях, сформулювати власну думку про систему виборів, формування виборчих списків, шляхи розвитку країни, взаємовідносини із Росією, НАТО, Європейським Союзом та інші питання суспільного життя. Якщо в такому ракурсі розуміти «політизацію», то вона, радше, є найбільшим досягненням за 17 років незалежності України. Адже це означає, що громадяни хочуть отримати знання про різні сфери організації суспільного життя, мати власну позицію та впливати на політичні процеси.

Загальнонаціональна дискусія щодо вибору шляхів забезпечення національної безпеки, державності та територіальної цілісності дає змогу виявити позицію спеціалістів і державних інституцій з цього питання, надати суспільству знання про сутність національної безпеки, реальний стан сучасного світу і місце України в ньому. Головне, щоб знання у вигляді відповідної інформації були об'єктивними й неупередженими.

Проте наразі спостерігається дещо інша ситуація: як прихильники, так і опоненти євроатлантичного курсу України здебільшого займаються агітацією та пропагандою стратегії Північноатлантичного альянсу або Російської Федерації (підкреслюємо – Російської Федерації, а не Організації Договору про колективну безпеку на чолі з РФ). Натомість, на моє переконання, потрібно фокусувати увагу на національних інтересах України та шляхах зміцнення її безпеки.

З огляду на вищевикладене видається, що *необхідно терміново змінити акценти* у системі інформування громадськості щодо євроатлантичного курсу України, поставивши за мету формування у людей розуміння того, що саме вони є справжніми учасниками обрання шляху та механізмів забезпечення національної безпеки держави, які здійснюватимуть цей вибір.

Насамперед потрібно докласти зусиль для усвідомлення громадянами того факту, що Україна в сучасних умовах не має іншого шляху забезпечити свою безпеку, як приєднатися до якоїсь із існуючих у світі систем колективної безпеки – або Організації Договору про колективну безпеку, або Шанхайського оборонного союзу, або Північноатлантичного альянсу.

Першим кроком у цьому напрямі повинно бути роз'яснення сутності понять «національна безпека», «нейтралітет», «позаблоковість», чого не випадково всіяко уникають опоненти євроатлантичного курсу України.

Визначення поняття «*національна безпека*» та її складових викладено в Законі України «Про основи національної безпеки». Але він не дуже «цікавий» для самостійного вивчення переважною більшістю громадян країни. Водночас популярних видань з цього питання у вигляді конкретних витягів із закону з короткими коментарями спеціалістів, на жаль, немає.

Поняття «*нейтралітет*» лєвова частина українців сприймає як суто «мирне життя», без будь-яких інших обов'язків. Однак офіційне, енциклопедичне та правове тлумачення цього поняття передбачає неучасть у війні, а в мирний час – відмову від членства у воєнних блоках. Нашим громадянам ніхто не пояснює, що нейтралітет унеможливорює розміщення на території країни іноземних воєнних баз (а як бути з Російським Чорноморським флотом?) та потребує самостійного забезпечення національної безпеки, адекватної сучасним і майбутнім загрозам (скільки це коштує та чи спроможна на такі дії сучасна Україна?). Тут доцільно навести приклади нейтральної Швеції, яка наразі серйозно розглядає питання вступу до Північноатлантичного альянсу і бере участь у миротворчих операціях під егідою НАТО, а також Голландії, яка напередодні Другої світової війни заявила про свій нейтралітет. Та й приклад незалежної України зразка 1918 року теж буде не зайвим.

Для переважної більшості громадян є зрозумілим визначення поняття «*позаблоковість*», але за кадром залишаються її наслідки, а саме: необхідність забезпечення належного рівня оборони по всьому периметру державного кордону (чи має сьогодні Україна такі кошти та можливості?).

Визначивши сутність зазначених понять, можна зрозуміти, яке положення (підкреслимо «положення», а не «статус») має сьогодні Україна. Фактично вона є позаблоковою державою без права на нейтралітет з юридично невизначеним статусом. У жодному законодавчому акті, в тому числі Основному Законі України, не закріплено статус нашої країни (як нейтральної, позаблокової чи члена якогось оборонно-політичного блоку), а наявність на її території військово-морської бази Чорноморського флоту РФ автоматично позбавляє Українську державу можливості претендувати на нейтральний статус. Висловлювання про те, що Україна є нейтральною, позаблоковою країною на підставі Декларації про державний суверенітет, де сказано, що «*Українська РСР урочисто проголошує про свій*

намір стати в майбутньому постійно нейтральною державою, яка не бере участі у військових блоках і дотримується трьох неядерних принципів: не приймати, не виробляти і не набувати ядерної зброї», є, м'яко кажучи, некоректним ані з юридичної, ані з людської точок зору. Це є намір, який ще треба реалізовувати з урахуванням вищевикладеного.

З населенням треба вести не заполітизовану, не емоційну, а суто прагматичну розмову. Насамперед потрібно роз'яснювати людям, що означає забезпечення територіальної цілісності нашої країни та які невирішені проблеми допоки існують у цій царині. Як зауважив Президент України В. Ющенко, із понад 7,5 тис. км державного кордону сьогодні близько 5,5 тис. км не делімітовані та не демарковані (такі цифри він навів у ексклюзивному інтерв'ю телеканалу ICTV 5 квітня 2008 р.). Саме той факт, що державний кордон України не впорядкований відповідно до міжнародних правових норм, дає змогу окремим політикам Російської Федерації, Румунії робити претензійні заяви щодо окремих територій нашої країни.

Прихильники «нейтрального» або «позаблокового» статусу держави постійно апелюють до Будапештського меморандуму 1994 року, згідно з яким країни «ядерного клубу», в тому числі Російська Федерація, за відмову України від ядерної зброї натомість гарантували їй забезпечення державності та територіальної цілісності. У житті все трохи інакше. Варто згадати ситуацію навколо о. Тузла, заяви російських політиків стосовно статусу окремих територій України (Севастополь, Крим тощо), щоб висловити сумнів стосовно дієвості таких гарантій. Адже в зазначених випадках ми не спостерігали гідної реакції з боку країн «ядерного клубу» – гарантів безпеки України, Північноатлантичного альянсу чи Європейського Союзу.

Як показує практика, виважений та незаангажований розгляд євроатлантичної проблематики, чіткі й аргументовані відповіді на запитання громадян спонукають до того, що вони починають самостійно та усвідомлено доходити висновку про об'єктивну необхідність приєднання України до системи колективної безпеки.

Відтак можна переходити до аналізу існуючих сьогодні систем колективної безпеки, і насамперед загальноєвропейської системи колективної безпеки (НАТО, або Північноатлантичний альянс) та євразійської системи колективної безпеки (Організація Договору про колективну безпеку, або «Ташкентський договір»).

Помилкою першого етапу інформування громадськості щодо євроатлантичного курсу України, яка, на жаль, не виправлена до сьогодні, є не-

паритетність розгляду зазначених двох систем колективної безпеки.

Як відзначалося вище, основна увага у ході наукових та соціологічних досліджень, формування відповідної інформаційної, інформаційно-довідкової та інформаційно-аналітичної баз, підготовки та проведенні інформаційних заходів приділялася Північноатлантичному альянсу. Діяльність Організації Договору про колективну безпеку (ОДКБ), Шанхайського оборонного союзу (ШОС) зазвичай не висвітлювалася. А, як відомо, інформація, яка обмежується, завжди викликає особливий інтерес, чим досить ефективно користуються опоненти євроатлантичного курсу України.

Із проголошенням необхідності формування у громадян України відчуття, що вони є дійсними, а не законодавчо закріпленими, учасниками обрання шляху та механізмів забезпечення національної безпеки держави, які свідомо здійснюватимуть цей вибір, цілком логічною стала потреба надавати об'єктивну й неупереджену інформацію про всі можливі для нашої держави моделі забезпечення національної безпеки. Спеціалісти з питань національної безпеки знають, що альтернативи євроатлантичному курсу України ні сьогодні, ні на найближчу перспективу не існує. Але необхідно, щоб це розуміли й усвідомили пересічні громадяни.

Просте порівняння змісту Північноатлантичного договору і Договору про колективну безпеку, особливо преамбул до них та систем організації управління і прийняття рішень, навіть без експертних коментарів, змусять більшість українців глибоко замислитися та, впевнений, зробити висновки не на користь останнього. Наприклад, у Північноатлантичному договорі чітко записано (і це було зроблено у квітні 1949 року, тобто через чотири роки після завершення найкривавішої війни 20-го сторіччя): *«Договаривающиеся стороны преисполнены решимости защищать свободу, общее наследие и цивилизацию своих народов, основанные на принципах демократии, свободы личности и законности. Договаривающиеся стороны преследуют цель укрепления стабильности и повышения благосостояния в Североатлантическом регионе...»*, а також: *«Договаривающиеся стороны будут содействовать дальнейшему развитию международных отношений мира и дружбы путем укрепления своих свободных институтов, достижения большего понимания принципов, на которых они зиждутся, и содействия созданию условий стабильности и благосостояния...»* Натомість у Договорі про колективну безпеку такі базові принципи відсутні. Те саме можна сказати і про Шанхайський оборонний союз. У статті 5 Північноатлантичного договору зафіксовано, що у визначених

випадках кожен учасник об'єднання «окажет помощь Договаривающейся стороне, подвергшейся или Договаривающимся сторонам, подвергшимся подобному нападению, путем немедленного осуществления такого индивидуального или совместного действия, которое сочтет необходимым, включая применение вооруженной силы...», тоді як стаття 4 Договору про колективну безпеку говорить, що в подібних випадках «...участники предоставят ему необходимую помощь, включая военную, а также окажут поддержку находящимся в их распоряжении средствами...» (чи не втрачає за таких умов сенс висловлювання, що вступ до НАТО неодмінно змусить українських хлопців бути «гарматним м'ясом» в інтересах Сполучених Штатів Америки або іншої країни Альянсу?).

Українські громадяни володіють недостатньою інформацією про склад учасників, оборонно-технічний та військово-економічний потенціал систем колективної безпеки. Потрібно знати, що Організація договору про колективну безпеку (ОДКБ) була утворена 7 жовтня 2002 року в рамках Договору про колективну безпеку країн Союзу Незалежних Держав (СНД), підписаного 15 травня 1992 року Вірменією, Казахстаном, Киргизією, Росією, Таджикистаном та Узбекистаном. У 1993 році до нього приєдналися Азербайджан, Грузія і Білорусь, а в 1999 році з ОДКБ вийшли Азербайджан, Грузія та Узбекистан. Але 28 березня 2008 року останній поновив своє членство в ОДКБ, і таким чином ця організація налічує у своєму складі сім держав. Отже, за 16 років існування ОДКБ не розширилась, а навпаки – має «втрати». Тим часом Північноатлантичний альянс протягом 59 років свого існування, попри всі політичні «збурення», тільки розширювався (нині до нього входять уже 28 країн-членів), і жодна країна не залишила цю організацію (за винятком Франції, яка вийшла тільки із військової частини Альянсу, але у 2009 році планує повернутися). Однак питання полягає в іншому: «Чому шлях приєднання до Північноатлантичного альянсу складний і довготривалий, про що свідчить досвід усіх країн-членів, а процес приєднання до Організації договору про колективну безпеку – досить спрощений?» Відповісти непросто. Ще важче надати відповідь на запитання: «Чому Північноатлантичний альянс є таким привабливим, що із семи країн – членів ОДКБ шість, окрім Киргизії, є офіційними країнами – партнерами НАТО?» (тож фактично ОДКБ є партнером НАТО!). Мабуть-таки, система колективної безпеки, яку пропонує Північноатлантичний альянс, має відчутні переваги, якщо з 15 колишніх республік СРСР три вже є членами НАТО, а 11 – офіційними партнерами. Такі запитання та незаперечні факти є дуже

складними для опонентів євроатлантичного курсу України, якщо на них відповідати об'єктивно й неупереджено.

Отже, замовчування інших імовірних шляхів забезпечення національної безпеки України під час проведення заходів з інформування громадськості щодо євроатлантичного курсу країни працює не на користь свідомого визначення громадян на референдумі з питання вступу до НАТО, а навпаки, створює додаткові можливості для опонентів цього вибору маніпулювати свідомістю пересічного українця.

Друга хиба першого етапу інформування громадськості щодо євроатлантичного курсу України – це очевидна недостатність як за номенклатурою, так і за накладом масової інформаційно-просвітницької літератури, яка б висвітлювала конкретні, зазначені вище питання простою та зрозумілою для пересічного громадянина мовою і мала невеликий, читабельний обсяг. І це за наявності, як уже відмічалось, досить непоганої національної інформаційної, інформаційно-довідкової та інформаційно-аналітичної бази. На жаль, необхідно констатувати, що така практика продовжується – перевага надається написанню нових підручників, посібників, аналітичних оглядів тощо з максимальним накладом 300–600 примірників. При цьому не враховуються та не аналізуються раніше напрацьовані матеріали. Ефективність такого підходу дуже низька й фактично непридатна для масових інформаційних заходів. Проте на неї витрачаються кошти з бюджету та інших джерел. Принагідно зауважимо, що Державна цільова програма інформування громадськості з питань євроатлантичної інтеграції на 2008–2011 роки передбачає певні зрушення у цьому напрямі.

Слід також додати, що нині бракує інформаційно-просвітницької літератури, яка б висвітлювала невійськову складову діяльності Північноатлантичного альянсу, що сьогодні є одним із найважливіших моментів в інформуванні громадськості відносно євроатлантичного курсу України.

Необхідно також відмітити, що нинішній стан фінансової підтримки роз'яснювальної роботи у сфері євроатлантичної інтеграції країни частогусто змушує нас надавати перевагу не безпосередній роботі з інформування громадян, а проведенню різного роду опитувань, навіть не цікавлячись рівнем коректності запитань, які ставляться респондентам. Однак попри це результати таких соціологічних досліджень мають дуже впливові наслідки для суспільства.

Механізми формування ставлення громадян до ідеї євроатлантичної інтеграції в регіонах України

Будь-яка ідея, у тому числі євроатлантичної інтеграції України, може дістати підтримку суспільства тільки тоді, коли воно отримає чіткі відповіді на такі запитання:

- Які переваги матиме кожний громадянин від реалізації цієї ідеї?
- Що загрожує Україні?
- Чому Україна не може бути позаблоковою або нейтральною державою?
- Як тепер ставитися до волевиявлення народу України, який під час прийняття Декларації про державний суверенітет України у липні 1990 року переважною більшістю висловив намір стати в майбутньому постійною нейтральною державою, яка не бере участі у військових блоках?
- Невже втратила силу Будапештська декларація від 1994 року, де записано, що Україна відмовляється від ядерного озброєння, а країни – члени «ядерного клубу» надають їй натомість гарантії щодо забезпечення державного суверенітету та територіальної цілісності;
- Чому Україна має до когось приєднуватися? І коли це вже так необхідно, то чому ми повинні вступати до Північноатлантичного альянсу (НАТО), а не Організації Договору про колективну безпеку (ОДКБ), або Ташкентської угоди?
- Про що свідчить позиція країн – членів НАТО стосовно проголошення суверенітету Косово?
- Як зрозуміти поведінку країн – членів Альянсу під час грузино-південноосетинського конфлікту та після завершення бойових дій? та багато інших.

До того ж потрібно враховувати, що відповіді на зазначені запитання обов'язково створять підґрунтя для виникнення нових – і це нормально. Але головним є те, що розгляд шляхів забезпечення національної безпеки України повинен здійснюватися лише з позицій національних інтересів нашої держави та її громадян.

Варто зауважити, що процес опановування ідеї євроатлантичної інтеграції має дві складові: інформування про її зміст та формування ставлення до неї. У цьому ракурсі (й результати Бухарестського саміту підтверджують це), коли говорять про слабку поінформованість населення України щодо НАТО, виникають сумніви: «А чи не плутаємо ми (свідомо чи несві-

домо) поняття «поінформованість» та «ставлення»? На мій погляд, низька оцінка поінформованості українського суспільства щодо Північноатлантичного альянсу порівняно з багатьма країнами – членами НАТО досить спірна. Недарма ж у деяких із них поновлюються інформаційні кампанії щодо Північноатлантичного альянсу. Інша справа – ставлення населення тієї чи іншої країни до набуття членства в будь-якій системі колективної безпеки, у тому числі в НАТО.

В Україні у ході організації та проведення інформаційних заходів з цього питання, а відповідно й формування ставлення до нього як похідної цього інформування, основна увага і досі приділяється висвітленню питань про Організацію Північноатлантичного договору та наслідки входження України в Альянс, спростуванню міфів щодо НАТО (до речі, досить непереконливо). Такий підхід свідчить про те, що громадськість України ніби вже визначилася відносно вступу саме до НАТО. Але це зовсім не так. Наразі в нашому суспільстві триває дискусія, яка набуває подеколи безкомпромісних форм, у неї «втягуються» дедалі більше політиків, політологів, депутатів усіх рівнів, пересічних громадян. Після грузино-південноосетинського конфлікту (серпень 2008 року) ця дискусія стала жорсткішою і предметнішою. Українські громадяни почали більшою мірою усвідомлювати об'єктивну необхідність приєднання України до системи колективної безпеки, а до якої – це вже друге питання. Але фактично вибір у нас невеликий: або Організація Договору про колективну безпеку (не плутати з Російською Федерацією), або Північноатлантичний альянс. У силу визначених обставин Шанхайський оборонний союз не може бути інструментарієм забезпечення національної безпеки України.

Слід зауважити, що не тільки і не стільки рівень інформування населення справляє вирішальний вплив на формування ставлення людини до тієї чи іншої ідеї. Визначальним тут, на мій погляд, є середовище, у якому існують громадяни, їх власне сприйняття реального життя, дій держави та регіональної влади, місце проживання, риси характеру. У цьому контексті недоцільно говорити і про те, що лише закріплення у свідомості людей міфів та стереотипів щодо НАТО спричинює незадовільний рівень суспільної підтримки ідеї євроатлантичного курсу нашої країни.

Потрібно більше розповідати громадськості, особливо регіональній, про реальні та дуже корисні для держави наукові, освітянські, гуманітарні спільні проекти України з Північноатлантичним альянсом. Подібна співпраця з Організацією Договору про колективну безпеку відсутня. Українці

мало знають і про допомогу країн – членів НАТО у справі подолання наслідків стихійного лиха (наприклад, повеней у Закарпатті), аварій техногенного характеру тощо.

Мусимо також констатувати, що позиція, яку зайняли європейські країни щодо проголошення незалежності Косово, розгляду прохання України стосовно приєднання до Плану дій щодо членства в НАТО, грузино-південноосетинського конфлікту, на жаль, не сприяють створенню умов для формування позитивного ставлення громадян до ідеї інтеграції України до НАТО. Тим часом противниками євроатлантичного курсу нашої країни здійснюється грамотна і цілеспрямована інформаційна кампанія на користь союзу України з Російською Федерацією (знову-таки відмітимо – з Російською Федерацією, а не з Організацією Договору про колективну безпеку), що спирається на конкретні, нехай навіть і малозначущі, справи.

Українцям необхідно сказати чесно й про можливі наслідки реалізації євроатлантичного курсу країни: тимчасове ускладнення стосунків із Росією, які потім «увійдуть до цивілізованих норм»; вірогідність встановлення візового режиму при перетині кордону з Російською Федерацією та Республікою Білорусь; збереження візового режиму (хоч і послабленого) з країнами Європейського Союзу; підвищення цін на енергоносії та ін.

Шляхи подальшого вдосконалення та розвитку системи інформування громадськості з питань євроатлантичної інтеграції України

Як ми бачили, результати виконання Державної програми інформування громадськості з питань євроатлантичної інтеграції України на 2004–2007 роки не відповідають очікуванім. Чому так вийшло? Крім наведеного вище, на мій погляд, одна з головних причин полягає у тім, що після прийняття Плану дій Україна – НАТО довелося терміново розпочати практичну імплементацію його положень, зокрема тих, що містяться в підрозділі 1.3.5 розділу I «Підвищення рівня обізнаності громадськості з НАТО шляхом співробітництва України з НАТО у сфері інформації, включаючи співробітництво з Центром інформації і документації НАТО в Україні». Саме цей поспіх й визначив технологію розробки та ухвалення згаданої Програми, у якій не передбачили такий етап, як розробка, всебічне обговорення і прийняття стратегічних, концептуальних засад організації й проведення робіт з інформування громадськості про євроатлантичний курс країни та сучасний стан і напрями трансформації Північноатлантичного альянсу. До того ж Державну програму інформування громадськості з питань євроат-

лантичної інтеграції України на 2004–2007 роки розробляли, в основному, центральні органи виконавчої влади, тобто від самого початку реалізації цього документа він орієнтувався винятково на владний рівень. Саме тому Програма не набула загальнонаціонального характеру.

Отже, очевидно, що будь-які реалізаційні програми повинні базуватися на Національній інформаційній стратегії з питань євроатлантичної інтеграції України.

Необхідно зазначити, що Національна та Державна інформаційні стратегії, програми з питань євроатлантичної інтеграції України мають спільне – об'єкти, а також відмінне – суб'єкти.

Суб'єктами Національної інформаційної стратегії, програм з питань євроатлантичної інтеграції України виступають як усі складові системи державного управління – органи виконавчої, законодавчої влади та органи місцевого самоврядування, так і рівною мірою – громадські та неурядові організації і установи. Державна інформаційна стратегія та, особливо, Державна програма інформування громадськості з питань євроатлантичної інтеграції України на визначені роки за своїм змістом, спрямованістю та «природою» можуть передбачати як суб'єктів виключно органи виконавчої влади із долученням громадських і неурядових організацій та установ.

Національна інформаційна стратегія з питань євроатлантичної інтеграції України, на наш погляд, повинна базуватися на таких засадах:

- загальнонаціональний характер реалізації з обов'язковою участю всіх, без винятку, державних інституцій;
- надання лише об'єктивної та неупередженої інформації про всі можливі шляхи забезпечення національної безпеки, державного суверенітету і територіальної цілісності, а також про існуючі системи колективної безпеки, перспективи та напрями їх трансформації і розвитку;
- чітке розмежування таких понять, як «інформованість», «обізнаність», «пропаганда», «агітація», «інтеграція», «співпраця», а також дій щодо їх практичної реалізації;
- дотримання чинного національного законодавства і укладених міжнародних угод;
- повноправне долучення до державної системи інформування громадськості з питань євроатлантичної інтеграції України, окрім державних інституцій (виконавчих, представницьких та місцевого самоврядування), засобів масової інформації всіх форм власності,

військовослужбовців (особливо тих, хто брав участь у миротворчих операціях під егідою ООН), громадських і неурядових організацій; їх пріоритетна роль у практичній роботі з інформування громадськості щодо євроатлантичної інтеграції України;

- переміщення центру ваги у процесі інформування населення з Києва на регіональний та місцевий рівні;
- рівномірне фінансування робіт у цій сфері протягом року та захищеність цієї статті витрат Державного бюджету України на поточний рік у відповідному Законі України, а також розгляд питання щодо можливості прямого фінансування громадських організацій та установ, які працюють у цьому напрямі.

Окрім того, в Національній інформаційній стратегії з питань євроатлантичної інтеграції України повинно бути враховано, що:

- реалізація євроатлантичного курсу України має дві складові – рух у напрямі означеної мети та безпосереднє її досягнення, тобто формально-юридичне і практичне оформлення (вступ до НАТО);
- наразі Україна докладає зусиль для законодавчого оформлення визначеної мети, що суттєво зміщує акценти в інформаційній роботі;
- рішення щодо формально-юридичного і практичного оформлення цієї мети прийматиметься громадянами України відповідно до чинного українського законодавства, виходячи з конституційного права людини на самостійне прийняття рішення;
- інформація щодо євроатлантичного курсу України, сучасного стану Північноатлантичного альянсу, практичних взаємовідносин України з НАТО та ін. повинна мати своєчасний, об'єктивний, неупереджений характер та подаватися лише крізь призму національних інтересів, національної безпеки та забезпечення державного суверенітету і територіальної цілісності країни, а також бути позбавленою пропагандистської або агітаційної спрямованості;
- з огляду на загальнонаціональний характер цієї роботи здійснювати її матеріально-фінансове забезпечення має не тільки держава, а й вітчизняні підприємці.

За основу Національної інформаційної стратегії з питань євроатлантичної інтеграції України можна було б, на мій погляд, взяти неодноразово доопрацьований Держкомтелерадіо України та громадськістю проект Національної інформаційної стратегії з питань євроатлантичної інтеграції України, яку розробила досить велика група експертів державних і гро-

мадських організацій та установ, представників засобів масової інформації за участю експертів країн – членів НАТО «останньої хвили розширення» (Литви, Словаччини та Болгарії). Цей документ 16 червня 2005 року був презентований широкому колу громадськості. Його варто було б вдосконалити з урахуванням нових реалій та прийняти. Але, на жаль, ми не пішли таким шляхом. Замість розробки Національної інформаційної стратегії з питань євроатлантичної інтеграції України та її впровадження у життя почали створювати окремі програми, суб'єктами яких знову ж таки стали органи виконавчої і представницької державної влади.

У виконавчій владі було розроблено Концепцію Державної цільової програми інформування громадськості з питань євроатлантичної інтеграції України на 2008–2011 роки, на базі якої, власне, й прийнята та впроваджується однойменна Програма (вона затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України 8 листопада 2007 року № 960-р).

Зазначена Концепція містить такі розділи: «Визначення проблеми, на розв'язання якої спрямована Програма», «Аналіз причин виникнення проблеми щодо інформування громадськості про НАТО та обґрунтування необхідності її розв'язання програмним методом», «Мета Програми», «Визначення оптимального варіанту розв'язання проблеми на основі порівняльного аналізу можливих варіантів», «Шляхи розв'язання проблеми, строк виконання Програми», «Очікувані результати виконання Програми, визначення її ефективності», «Оцінка фінансових, матеріально-технічних, трудових ресурсів, необхідних для виконання Програми».

Навіть поверховий аналіз перелічених розділів Концепції показує, що в ній, на жаль, відсутні чітко виражені, у загальноприйнятому розумінні, концептуальні засади. Вони деякою мірою викладені лише в розділі «Шляхи розв'язання проблеми, строк виконання Програми», де зазначається: «Мета Програми досягається шляхом: координації діяльності виконавців Програми Держкомтелерадіо; активізації роботи міжвідомчої робочої групи з інформаційних питань у рамках Міжвідомчої комісії з питань підготовки України до вступу в НАТО; створення системи моніторингу громадської думки; отримання на постійній основі результатів соціологічних опитувань провідних інститутів, які професійно провадять таку діяльність; проведення цілеспрямованої об'єктивної та інтенсивної інформаційної кампанії за максимального використання можливостей державних органів і потенціалу державних та приватних засобів масової інформації; поширення в суспільстві якомога більше інформації з метою сприяння формуванню в

кожного громадянина власної думки щодо євроатлантичної перспективи нашої держави; широкого залучення неурядових організацій до процесу популяризації співробітництва України з НАТО. Програма виконуватиметься протягом 2008–2011 років».

Крім того, у розділі «Мета Програми», яка визначає її спрямованість на «розв’язання проблеми підвищення рівня поінформованості населення щодо зовнішньополітичного курсу України та забезпечення належного розуміння і сприйняття громадськістю політики євроатлантичної інтеграції України», не вказується як мета створення повномасштабної державної системи інформування громадськості про євроатлантичний курс України та Північноатлантичний альянс із залученням на рівноправних умовах громадських організацій і установ, а також представників засобів масової інформації.

Навіть на підставі вищевикладеного можна зробити висновок, що для подальшого вдосконалення та розвитку системи інформування громадськості з питань євроатлантичної інтеграції України вкрай необхідно повернутися до розгляду і прийняття відповідної Національної стратегії.

3.3 ОРГАНІЗАЦІЯ ІНФОРМАЦІЙНО-ПРОСВІТНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ З ПИТАНЬ ЄВРОАТЛАНТИЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ В РЕГІОНАХ УКРАЇНИ

Для України надзвичайно важливими є відносини з НАТО, оскільки в цю організацію інтегровані фактично всі наші західні сусіди. Сьогодні в Альянсі об’єднано 26 країн, серед яких 40% – держави колишнього соціалістичного табору, що мають слов’янське, православне коріння.

Нам не байдуже, як розвиваються відносини України з НАТО як безпековою структурою. Безпека – це наука, і її потрібно вивчати. Вивчати в такому сенсі, що національна безпека має багато складових – енергетичну, економічну, політичну, правову, соціальну, фінансову, екологічну, інформаційну. У прикладному аспекті безпека як фактор – надзвичайно важлива для кожного громадянина. Безпека – це не тільки період, коли не падають бомби чи відсутні бойові дії, а й захист особи, житла, робочого місця, зрештою, середовища, у якому ми проживаємо. Усі ці фактори впливають на людину і формують рівень її життя. Для нас важливо, щоб громадяни

України мали таке саме відчуття безпеки, як і громадяни країн – членів НАТО.

Північноатлантичний альянс слід розглядати не як кінцеву мету, якої ми прагнемо досягнути, а як механізм реалізації більш глобальних планів, зокрема зростання економіки. Якось наш колега Мирослав Цеслік, який жив у Києві, пожартував: «Коли Польща стала членом НАТО, то великий світовий бізнес почав розрізняти Польщу на мапі Європи, а не шукати її десь на мапі Африки». І справді, ступінь довіри до країни, яка набуває членства в такій поважній, міжнародній безпековій структурі, зростає.

Важливо усвідомити і, сподіваюсь, наша політична, військова, наукова еліта це розуміє, що «Батьківщина завжди в небезпеці» – незалежно від зовнішньої кон'юнктури, навіть якщо вона видається сприятливою. Тому національну безпеку, безпеку Батьківщини потрібно багаторазово посилювати, що можна зробити, співпрацюючи з НАТО. Сьогодні Україна не має ворогів і, дай Боже, щоб їх не було в майбутньому. Однак є сумний приклад періоду Української Народної Республіки. Центральна Рада тоді завіряла, що закінчилась Перша світова війна, і більше таких кровопролитних воєн (загинуло 10 млн. людей) в історії Європи не буде; УНР не має ворогів, і тому її безпеку не потрібно посилювати.

Але всі ми знаємо, що сталося з Україною: нашу державу захопили більшовицькі російські війська, була встановлена радянська влада. Потім в Україні почалися процеси колективізації, декуркулізації, виселення цілих сімей та сіл у Сибір, голодомори. Зрештою в Європі спалахнула і Друга світова війна, яку ніхто в 1917–1918 роках не передбачав... Тож керівництву нашої держави важливо усвідомити необхідність забезпечувати безпеку своєї країни в постійному режимі.

Говорячи про нейтральні країни, потрібно зважати на те, що, наприклад, Швейцарія витрачає на оборонні цілі 5,6% державного бюджету. У країнах – членах НАТО рекомендована цифра – 2%, бо колективна безпека дешевше. Але не в цифрах суть. Сьогодні всім зрозуміло, що НАТО – це постійно діючий безпековий форум, і більш ефективним є забезпечення безпеки політичними, а не військовими методами.

Україна тісно співпрацює з Альянсом у рамках Наукового комітету НАТО, що має становити інтерес для університетів. Члени Наукового комітету двічі приїжджали в Україну. За науковою програмою (прикладна тематика) з Альянсом співпрацюють, наприклад, кримські інститути – Се-

вастопольський морський гідрофізичний інститут та Інститут південних морів Академії наук України.

Якщо порівняти, кому більше потрібна співпраця з НАТО – нашій країні чи Північноатлантичному альянсу, то, я думаю, відповідь очевидна: для України це більш важливо. Будь-який військовий чи політик середнього рівня в Європі скаже, що їм не потрібно розширення НАТО, бо через це певною мірою може ускладнитися система прийняття рішень. У них і так все добре – гідна зарплата, відповідна робота, економічне зростання і т. д. Але для високого рівня політиків, що представляють Північноатлантичний альянс як організацію, є розуміння того, що безпека неподільна, і не може бути безпеки Європи без безпеки України. Ми також усвідомлюємо, що українська безпека неможлива окремо без системи європейської та глобальної безпеки.

Хочу наголосити, що в нашій країні, на відміну від Росії, наразі проводиться кампанія інформування населення з питань євроатлантичної інтеграції. Для російської владної військової еліти немає жодних таємниць щодо намірів та напрямів діяльності НАТО, бо вони часто їздять на зустрічі в Брюссель, беруть участь у міжнародних заходах і т. ін. Але Росія не ставить за мету інформувати суспільство про Альянс та свою співпрацю з ним, тому серед російського населення і мас-медіа продовжують панувати міфи та стереотипи про НАТО. Частково це справляє вплив і на наших громадян через існування певних спільних сегментів інформаційного простору. Натомість Україна висловлює прагнення та докладає зусиль для інформування суспільства, має для цього відповідні програми, визначає напрями. І це важливо, адже в НАТО вступає не лише Міністерство оборони, а держава загалом.

Водночас, якщо проаналізувати реальну роботу в цій сфері, то виникають питання до багатьох державних та політичних діячів. Виявляється, що їм легше говорити про НАТО у Варшаві, Софії, Парижі чи Брюсселі, але чомусь не в Полтаві, Маріуполі, Жмеринці, інших українських містах. Держава, недержавні організації, ЗМІ повинні організувати свою діяльність таким чином, щоб вона мала серйозний вплив на внутрішню ситуацію у країні. А сьогодні діє інша схема: у складі всіх міністерств і державних комітетів є відповідні відділи, управління чи департаменти з питань євроатлантичної інтеграції України, які на початку року складають плани, намагаються їх виконувати, а в кінці року пишуть звіти. Проте їх діяльність здебільшого спрямована назовні України, на дво-

сторонню співпрацю з країнами – членами НАТО або безпосередньо зі штаб-квартирою Альянсу. Однак більш важливою сьогодні є діяльність центральних органів влади, скерована саме всередину держави, в її кореневу систему – регіони. Залучення університетів, вищих навчальних закладів для досліджень та проведення заходів із питань безпеки значно посилить розуміння процесу євроатлантичної інтеграції громадянами України.

Громадська Ліга Україна – НАТО завжди готова сприяти широкому громадському руху на підтримку євроатлантичної інтеграції України. У нашій країні є неурядові організації, як у Києві, так і в регіонах, що цікавляться та опікуються цією тематикою, є заклади освіти, університети, інститути, кафедри, які зацікавлені в дослідженні та сприянні євроатлантичній інтеграції України. Тож важливо об'єднати зусилля для досягнення синергетичного ефекту, налагодити спільну роботу й узгоджувати її по всій Україні.

За сприяння Центру інформації та документації НАТО в Україні Громадська Ліга Україна – НАТО здійснила велику роботу зі створення інформаційних стендів Україна – НАТО в бібліотеках та університетах. Наразі відкрито 54 інформаційні стенди в обласних центрах та інших містах України. Для стендів надана відповідна література про Північноатлантичний альянс. Але цей проект уже впроваджений.

Сьогодні в університетах науковці хочуть відкривати повномасштабні Центри євроатлантичної інтеграції, аби надати інформаційно-просвітницькій діяльності більш системного та послідовного характеру. Наявність подібних структур у регіонах України є важливим кроком на шляху посилення інформування громадян. Задіяні до роботи центрів місцеві активісти могли б реалізовувати власні ініціативи, проводити наради, прес-конференції для ЗМІ, оприлюднювати свої заяви, розміщувати в місцевій пресі статті з євроатлантичної тематики, згуртовувати людей, що впливають на громадську думку і є прихильниками ідеї вступу України до НАТО, запрошувати та проводити зустрічі з київськими експертами, зрештою, і самі ставати експертами та набувати авторитету щодо цих питань у своїх регіонах.

3.4 МОДЕЛЬ СТВОРЕННЯ І ДІЯЛЬНОСТІ ЦЕНТРІВ ЄВРОАТЛАНТИЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ В РЕГІОНАХ УКРАЇНИ

Починаючи з 2000 року, Інститут трансформації суспільства (ІТС) здійснює комплексний аналіз питань євроатлантичної інтеграції України. Одним із результатів копіткої діяльності ІТС стала розробка теоретичної моделі та практичного механізму створення і діяльності регіональних центрів євроатлантичної інтеграції (ЦЄІ) *, що мають інформаційно-просвітницький характер діяльності та вертикально-горизонтальну структуру. Модель, розроблена ІТС, спирається на досвід держав – членів НАТО останніх двох хвиль розширення і не має аналогів у вітчизняній практиці.

У 2006 році Інститут трансформації суспільства приступив до практичної реалізації проекту з формування центрів євроатлантичної інтеграції в регіонах України. Одним із перших розпочав роботу Навчально-науковий центр з європейської та євроатлантичної інтеграції України у Миколаєві (жовтень 2006 року). Слід зазначити, що до цього періоду в Україні був створений лише один центр у Донецьку – Науково-інформаційний Центр міжнародної безпеки та євроатлантичної співпраці при Донецькому національному університеті. Він почав функціонувати у жовтні 2005 р. за підтримки Організації Північноатлантичного договору і Центру інформації та документації НАТО в Києві.

У 2008 році Інститут трансформації суспільства був готовий до масового створення регіональних ЦЄІ. Ця ідея була підтримана Міністерством закордонних справ України, Міністерством освіти та науки України, Національним центром з питань євроатлантичної інтеграції України, Центром документації та інформації НАТО в Україні, рядом посольств країн – членів НАТО.

Наразі за моделлю ІТС вже створені та діють Волинський, Житомирський, Миколаївський, Сумський, Чернігівський, Полтавський, Білоцерківський, Вінницький регіональні центри євроатлантичної інтеграції. У процесі формування знаходяться Львівський, Рівненський, Одеський, Івано-Франківський, Хмельницький, Черкаський ЦЄІ. Відкриття Центрів євроатлантичної інтеграції планується в усіх регіонах України.

Основною місією регіональних центрів євроатлантичної інтеграції в Україні є науково-методичне та методологічне сприяння підви-

щенню свідомої підтримки суспільством, насамперед регіональною громадськістю, вступу України до НАТО через просвітницьку діяльність та інформування громадян з питань євроатлантичної інтеграції в областях України та активне залучення до їх діяльності органів місцевого самоврядування, вищих навчальних закладів, загальноосвітніх шкіл, громадських організацій.

З огляду на це визначено й *мету діяльності* регіональних центрів євроатлантичної інтеграції в Україні:

1. Створити можливості для отримання регіональною громадськістю об'єктивної, неупередженої інформації про основні засади євроатлантичної та європейської моделі розвитку; переваги приєднання України до Північноатлантичного альянсу.
2. Сформуванню умови для проведення відкритих дискусій на різних рівнях (загальноосвітні школи, ВНЗ, підприємства, громадські організації) щодо причин створення та діяльності НАТО, форм і напрямів його співпраці з Україною.
3. Сприяти виробленню свідомої світоглядної позиції щодо курсу України на вступ до НАТО серед інтелігенції, підприємців, громадськості, студентської молоді, школярів тощо.
4. Створити філіали регіональних центрів євроатлантичної інтеграції в усіх районах і містах кожної області та об'єднати їх в єдину, скоординовану й постійно діючу систему інформування регіональної громадськості про переваги євроатлантичної інтеграції та хибність стереотипів стосовно діяльності НАТО.

На центри євроатлантичної інтеграції в регіонах України покладаються такі *функції*:

- Навчальна
- Просвітницька
- Наукова
- Інформаційна
- Професійно-кадрова
- Формування системи міжнародного партнерства
- Організаційно-методична
- Видавнича
- Соціологічна
- Розвиток Інтернет-середовища
- Співпраця зі ЗМІ

Для ефективної реалізації кожної функції регіональні ЦЄІ можуть використовувати певні форми. Основні з них наводяться нижче.

Функція: Навчальна

- ◆ Створення факультативного курсу з питань євроатлантичної інтеграції для студентів вищих навчальних закладів та учнів старших класів загальноосвітніх шкіл
- ◆ Формування спеціалізованих класів у загальноосвітніх школах
- ◆ Організація науково-практичних та навчально-методичних заходів з питань євроатлантичної інтеграції України

Функція: Просвітницька

- ◆ Надання зацікавленим особам інформації про програми НАТО у сфері науки, стипендії, семінари та візити
- ◆ Організація доступу до публікацій НАТО (електронних і друкованих)
- ◆ Надання наукової літератури, інформаційних та методичних матеріалів з питань євроатлантичної інтеграції
- ◆ Проведення літніх шкіл, олімпіад, конкурсів для молоді
- ◆ Організація відкритих дискусій на різних рівнях щодо створення та діяльності НАТО, розвитку відносин Україна – НАТО
- ◆ Створення молодіжних клубів «Дебати»

Функція: Наукова

- ◆ Проведення зустрічей з провідними українськими експертами
- ◆ Здійснення наукових досліджень
- ◆ Підготовка та видання наукових книг і статей
- ◆ Організація наукових конференцій, у тому числі студентських, з євроатлантичної тематики

Функція: Інформаційна

- ◆ Оприлюднення заяв та ухвал Центру
- ◆ Розміщення в місцевій пресі статей та матеріалів з питань євроатлантичної інтеграції
- ◆ Проведення пресових конференцій і брифінгів
- ◆ Поширення інформаційних матеріалів про НАТО у місцевих громадах регіону

Функція: Соціологічна

- ◆ Вивчення громадської думки (на базі факультетів політології та соціології, а також соціологічних лабораторій) з метою виявлення при-

чин, які гальмують формування євроатлантичного світогляду серед широких верств українського населення

- ◆ Створення в рамках ЦЄІ Бюро з вивчення громадської думки, що здійснюватиме моніторинг уподобань місцевих громад стосовно євроатлантичної інтеграції. Представники Бюро працюватимуть у районних і міських відділеннях регіонального центру євроатлантичної інтеграції. Інтерв'юерами Бюро будуть студенти ВНЗ та учні старших класів, які отримують відповідні професійні навички і фахові знання

Функція: Організаційно-методична

- ◆ Об'єднання людей, що впливають на громадську думку і є прихильниками ідеї вступу України до НАТО

Функція: Видавнича

- ◆ Видання газети (бюлетеня) Центру
- ◆ Допомога при написанні статей, наукових та аналітичних матеріалів
- ◆ Видання збірок, буклетів, листівок

Функція: Професійно-кадрова

- ◆ Підготовка тренерів з питань євроатлантичної інтеграції України
- ◆ Підготовка лекторів-методистів з євроатлантичної тематики

Функція: Розвиток Інтернет-середовища

- ◆ Надання інформаційних матеріалів про діяльність ЦЄІ для розміщення на веб-ресурсах Інтернет-холдингу Інституту трансформації суспільства (55 сайтів), зокрема на сайті «Мій вибір – НАТО» (www.uanato.info), «Українські міста в Інтернеті» (www.cityukraine.info) та інших сайтах
- ◆ Створення (за можливості) власного сайту кожного Центру
- ◆ Проведення он-лайн Інтернет-конференцій
- ◆ Організація доступу до е-матеріалів про НАТО в Інтернеті

Функція: Співпраця зі ЗМІ

- ◆ Проведення нарад, прес-конференцій для ЗМІ
- ◆ Організація теле(радіо)дебатів з питань євроатлантичної та європейської інтеграції у прямому теле(радіо)ефірі
- ◆ Започаткування окремої рубрики «Україна – НАТО» в місцевих мас-медіа

Структура регіонального центру євроатлантичної інтеграції

Інститут трансформації суспільства не тільки ініціював та створив концепцію і модель формування та діяльності центрів євроатлантичної інтеграції в усіх регіонах України, а й розробив *програму дій ЦЄІ*, що складається з таких основних пунктів:

1. Сформуванню відділення ЦЄІ в районах, містах та селищах міського типу області.
2. Організувати підготовку тренерів і лекторів-методистів з питань євроатлантичної інтеграції.
3. Направляти групи тренерів та лекторів в усі міста і селища міського типу області з метою організації науково-практичних семінарів та відкритих дискусій за участю членів місцевих громад.
4. Розробити навчальний план з євроатлантичної тематики для активістів Центру та учнів старших класів.
5. Сформуванню Бюро з вивчення громадської думки.
6. Створити молодіжний клуб «Дебати».
7. Провести нараду за участю керівників ОДА, райдержадміністрацій, районних рад, міських, селищних та сільських голів області для вироблення плану дій євроатлантичної активності в регіоні.
8. Провести нараду за участю директорів міських, селищних та сільських загальноосвітніх шкіл області щодо формування спеціалізованих кабінетів з питань євроатлантичної інтеграції.
9. Створити спеціалізовані кабінети з питань євроатлантичної інтеграції в міських, селищних та сільських школах області.
10. Надіслати листи Атлантичним радам країн V4 та Балтії з пропозицією про співробітництво та обмін досвідом.
11. Керівництву Центру зустрітися з Послом Словацької Республіки в Україні (воно є контактним Посольством для України в НАТО) та директором Центру інформації та документації НАТО в Україні з метою обговорення можливих форм і напрямів співпраці.
12. Провести обласний конкурс «Що я знаю про НАТО» серед учнів загальноосвітніх шкіл області.
13. Висвітлювати в засобах масової інформації діяльність ЦЄІ та його відділень.

Інститут трансформації суспільства постійно взаємодіє зі створеними регіональними центрами євроатлантичної інтеграції. Серед основних *напрямів співпраці* ІТС та ЦЄІ можна виділити такі:

1. Формування активу Центру.

2. Допомога в організації тренінгів, круглих столів, зустрічей із послами країн – членів НАТО, провідними українськими експертами, державними та громадськими діячами.
 3. Надання наукової, методичної та періодичної літератури з євроатлантичної тематики.
 4. Консультаційна підтримка.
 5. Створення відділень Центру в районах і містах області.
 6. Розміщення інформації про діяльність Центру на ресурсах Інтернет-холдингу Інституту трансформації суспільства:
- **www.uanato.info** – веб-сайт «Мій вибір – НАТО» (рубрика «Центри НАТО в регіонах України»)
 - **www.ist.osp-ua.info** – веб-сайт Інституту трансформації суспільства
 - **www.cityukraine.info** – «Українські міста в Інтернеті» (43 сайти міст України)
 - **www.Soskin.info** – веб-портал Олега Соскіна

З метою роз'яснення стратегічного курсу української держави на європейську та євроатлантичну інтеграцію і формування серед молоді свідомого ставлення до перспектив приєднання України до ЄС та НАТО, базуючись на засадах Закону України «Про основи національної безпеки України», у рамках моделі створення і діяльності регіональних ЦЕІ Інститутом трансформації суспільства були розроблені *інформаційно-просвітницькі заходи з питань європейської та євроатлантичної інтеграції України для впровадження в загальноосвітніх та вищих навчальних закладах.*

Основні інформаційно-просвітницькі заходи:

- запровадження у школах і ВНЗ обов'язкового навчального курсу «Європейська та євроатлантична інтеграція України»; підготовка підручників і методичних посібників для викладання цієї дисципліни;
- проведення серії семінарів для керівників ВНЗ, директорів шкіл і викладачів суспільних дисциплін з питань європейської та євроатлантичної інтеграції;
- відвідання представниками держав НАТО та ЄС навчальних закладів, виступи перед студентами і учнями старших класів під час офіційних візитів до України;
- зустрічі на постійній основі послів країн – членів НАТО і Євросоюзу із студентською та учнівською молоддю;
- започаткування лекторіїв з питань європейської та євроатлантичної інтеграції, запрошення для виступів перед молоддю представників

Міністерства закордонних справ України, членів Громадської Ліги Україна – НАТО, експертів, науковців тощо;

- проведення студентських та учнівських наукових конференцій на тему «Входження до євроатлантичної спільноти – шлях до гідного майбутнього української молоді»;
- організація студентських та учнівських конкурсів на краще представлення переваг України в разі її вступу до європейських та євроатлантичних структур; нагородження переможців відзнаками (путівки, участь у літніх школах, призи тощо) від посольств іноземних держав;
- проведення молодіжних форумів за участю представників Центру інформації та документації НАТО в Україні, ЄК, посольств, МЗС і МОН України задля відкритого спілкування і розвіювання міфів щодо НАТО та ЄС;
- формування у ВНЗ і школах молодіжних клубів «Я європеець» з метою об'єднання проєвропейськи налаштованої української молоді;
- проведення молодіжних дебатів на тему «Чому я «за» або «проти» НАТО/ЄС?»;
- створення Інтернет-бібліотеки, де будуть збиратися і постійно поповнюватися матеріали про Північноатлантичний альянс, Європейський Союз, досвід країн – членів цих організацій, розвиток співробітництва України з міжнародними європейськими та євроатлантичними структурами;
- відкриття в навчальних закладах інформаційних стендів для інформування учнів/студентів про сучасну концепцію розвитку НАТО та ЄС і можливості, які відкриває Україні активне партнерство з цими організаціями;
- формування у вузівських і шкільних бібліотеках добірок книжок, журналів, інших матеріалів із питань європейської та євроатлантичної інтеграції;
- започаткування у вузівських і шкільних газетах окремого розділу (наприклад «Наш європейський дім»), що матиме євроатлантичну тематику.

Науково-методологічні засади створення і діяльності Центрів євроатлантичної інтеграції в регіонах України позитивно сприйняті не тільки на рівні центральної виконавчої влади та провідних експертних центрів України, а й на рівні місцевих громад. Нині ці засади почали успішно втілюються у життя при створенні ЦЄІ в усіх регіонах України.

3.5

ЖИТОМИРСЬКИЙ, ВОЛИНСЬКИЙ, СУМСЬКИЙ, ПОЛТАВСЬКИЙ ЦЕНТРИ ЄВРОАТЛАНТИЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ: РЕГІОНИ УКРАЇНИ ПРОСУВАЮТЬ ІДЕЮ ВСТУПУ В НАТО

Житомирський центр євроатлантичної інтеграції

У березні 2008 року Інститутом трансформації суспільства створено регіональний Житомирський центр євроатлантичної інтеграції (ЖЦЄІ).

У церемонії *урочистого відкриття та презентації Житомирського центру євроатлантичної інтеграції* взяли участь представники Житомирської обласної та міської влади, Міністерства закордонних прав України, Національного центру з питань євроатлантичної інтеграції України, Посольства Королівства Норвегія в Україні, Інституту трансформації суспільства, Громадської Ліги Україна – НАТО, Асоціації керівників шкіл України, Житомирського державного університету ім. Івана Франка; викладачі та студенти вищих навчальних закладів Житомира, директори загальноосвітніх шкіл і вчителі із житомирських міст (Бердичів, Довбиш, Житомир, Новоград-Волинський, Радомишль); мас-медіа.

Виступаючи під час офіційного відкриття Житомирського центру євроатлантичної інтеграції, **Олег Соскін**, *директор Інституту трансформації суспільства (ІТС)*, підкреслив, що ЖЦЄІ був створений Інститутом трансформації суспільства на базі Житомирського держуніверситету ім. Івана Франка за підтримки Посольства Королівства Норвегія в Україні. Ректор ЖДУ Петро Саух і Посол Норвегії Олав Берстав взяли безпосередню та активну участь у формуванні ЖЦЄІ. Директор ІТС подякував за підтримку керівництву Міністерства закордонних справ України, Національного центру з питань євроатлантичної інтеграції України, Громадської Ліги Україна – НАТО, Житомирської обласної державної адміністрації.

Пан Соскін наголосив, що Житомирський центр євроатлантичної інтеграції сьогодні вже є реально діючою регіональною структурою, яка має сформовані відділення в містах Житомирської області. Керівниками міських відділень ЖЦЄІ є директори і вчителі загальноосвітніх шкіл, місцеві активісти Житомирщини. Вони є учасниками тренінгів з євроатлантичної тематики, які організовує ІТС спільно з Асоціацією керівників шкіл України, а відтак і самі стають тренерами.

Олег Соскін розповів, що спеціально для України Брюсселем розроблена нова програма співпраці «Україна – НАТО: Інтенсивне залучення», яка оприлюднена на Бухарестському саміті. Програма передбачає прискорену інтеграцію нашої держави в Північноатлантичний альянс, оскільки керівники всіх країн НАТО на Бухарестському саміті підтримали рішення про те, що Україна повинна стати членом Альянсу. Професор О. Соскін висловив: «Тепер від нас самих залежить, коли Україна вступить у НАТО. Я вважаю, що це може статися на ювілейному саміті НАТО в Страсбурзі у 2009 році».

Ігор Орлов, заступник голови Житомирської обласної державної адміністрації, зазначив, що відкриття Житомирського центру євроатлантичної інтеграції є знаменною подією. Адже сучасний розвиток глобалізації життя вимагає формування відповідної системи безпеки, яка б стала основою стабільного господарського розвитку. Національна безпека будь-якої країни сьогодні неможлива без тісної співпраці з впливовими міжнародними структурами безпеки, серед яких – Північноатлантичний альянс. Нині НАТО забезпечує безпеку кожної країни – члена Альянсу, формує систему колективної безпеки, створює партнерські відносини з країнами – не членами НАТО, налагоджує механізм несилового подолання криз і конфліктів, виконує гуманітарну, наукову, освітню функції. Для України, яка прагне сформувавши оптимальну модель національної безпеки та стабільного розвитку регіону, найбільш прийнятним є вступ до Північноатлантичного альянсу. Однак повноцінному входженню має передувати системний аналіз та роз'яснення можливих переваг членства для українського суспільства, створення дієвої системи інформування громадськості щодо євроатлантичного курсу України. Незнання проблеми породжує хибне уявлення про природу НАТО, створює міфи про цю організацію. Утім, їх можна розвіяти, надавши суспільству об'єктивну інформацію про засади існування та функціонування Організації, про її внесок у зміцнення безпеки на Європейському континенті та у світі.

Для України сьогодні характерні переважно такі стереотипні уявлення: НАТО – агресивний імперіалістичний блок; НАТО може втягнути Україну у військові дії; інтеграція до НАТО потребуватиме значних додаткових коштів; вступ України до НАТО призведе до перетворення її на військовий табір, заповнений базами НАТО; тощо. Заступник голови Житомирської облдержадміністрації відзначив, що подібні міфи були породжені

тим, що протягом тривалого періоду – під час протистояння соціалістичного табору країнам західної демократії – радянська система приховувала правдиву інформацію про ідеологію НАТО, а також нав'язувала думку про ворожість Північноатлантичного альянсу. Саме на розвіюванні таких міфів, проведенні відповідної інформаційно-роз'яснювальної роботи повинна сконцентруватись діяльність Житомирського центру євроатлантичної інтеграції. «Вважаю, що відкриті дискусії з цієї тематики будуть корисними та сприятимуть усвідомленню українським суспільством власного геополітичного місця у світі», – сказав пан Орлов.

Олав Берстад, *Посол Королівства Норвегія в Україні*, зазначив, що перед Україною стоїть багато завдань, які потрібно вирішувати для подальшого поступу держави, зокрема шляхом євроатлантичної інтеграції. «Норвегія є членом НАТО з 1949 року, тобто від самого початку функціонування воєнно-політичного союзу. Йому виповнилося вже майже 60 років – і це дуже довга та плідна історія у відносинах Північної Америки і Європи. НАТО й сьогодні є авангардною структурою у вирішенні питань безпеки, здатною адекватно відповідати на нові виклики та загрози. Норвегія докладає зусиль для розвитку Північноатлантичного альянсу та його трансформації, є активним учасником цього процесу. Ми не приховуємо, що у сфері військових технологій, стратегій, вишколу, інтеграції Норвегія отримала від НАТО значно більше, ніж деякі інші країни-члени», – сказав О. Берстад.

На думку пана Посла, в Україні та багатьох країнах пострадянського простору штучно створені стереотипи щодо НАТО. Насправді Північноатлантичний альянс – це не просто воєнний блок, а широке співробітництво між країнами для розв'язання проблем, що їх висуває сучасне суспільство. У рамках НАТО відбувається співпраця не тільки між військовими та аналітиками, а й між парламентарями різних країн. Якщо подивитися на Альянс сьогодні, то це понад 800 млн. людей, які живуть у розвинутих демократичних країнах. Але вони об'єднують свої зусилля, щоб спільно вирішувати певні зовнішні проблеми, бо це дешевше й ефективніше.

Дипломат підкреслив: «Той факт, що норвежці сидять за одним столом із американцями, англійцями, французами, німцями тощо й вирішують загальносвітові проблеми, надає упевненості та піднімає значення такої маленької країни, як Норвегія. Ми хочемо брати участь і впливати на світові процеси, вирішувати глобальні проблеми стабільності, зміцнювати мир у

світі, виконувати завдання ООН. Без стабільності та потужних механізмів співробітництва, що забезпечує сьогодні НАТО, такі питання вирішити практично неможливо». Він додав, що для Норвегії особливо важливими є політичні, економічні, культурні відносини зі США як провідним членом НАТО, бо Норвегія не тільки європейська, а й атлантична країна.

Завершуючи свій виступ, пан Посол зауважив, що Норвегія як член Північноатлантичного альянсу хоче співпрацювати з Україною, але ступінь їх взаємодії більшою мірою залежить від України, ніж від Норвегії. Рішення про вступ України в НАТО має приймати українське суспільство, але, звичайно, потрібно виконати певні умови, які висував Альянс для країн на різних етапах процесу свого розширення. Інтенсифікований діалог між НАТО і Україною – важлива фаза розвитку відносин між двома сторонами. Неабияке значення має також те, що Україна бере участь у багатьох миротворчих акціях Альянсу, спрямованих на стабілізацію ситуації в різних куточках світу. Це сигнал про готовність України взяти на себе непрості зобов'язання, пов'язані із членством у НАТО.

Володимир Фурашев, завідувач відділу інформаційної політики у сфері євроатлантичної інтеграції України Національного центру з питань євроатлантичної інтеграції України, зазначив, що сьогодні в Україні серед політиків і громадян обговорюється питання про три можливі шляхи (вектори) розвитку країни. Під час дискусій можна почути тези, що найбільш ефективним є шлях позаблоковості й нейтралітету. На думку Володимира Фурашева, така модель для України є неприйнятною. Розуміння нейтралітету в міжнародному праві означає недопущення іноземних військових баз на територію тієї країни, яка прийняла нейтральний статус. У перехідних положеннях Конституції України написано, що у нас допускається присутність іноземних військових баз, однак за раніше погодженими міжнародними договорами. На території України наразі розміщуються військові бази іноземних країн – це Військово-морський флот Російської Федерації в Автономній Республіці Крим, зазначив пан Фурашев.

Аналізуючи висловлювання деяких політиків, він сказав: «Дехто стверджує, що ми в Європі, тож нам потрібно не в НАТО вступати, а долучитися до Європейської системи колективної безпеки. Однак постає питання: чи існує така система, адже під поняттям «європейська система колективної безпеки» розуміється один поліцейський батальйон, який знаходиться на утриманні НАТО».

Представник Національного центру з питань євроатлантичної інтеграції України зауважив, що Бухарестський саміт чітко продемонстрував, що на майбутні 20–30 років основою загальноєвропейської системи колективної безпеки буде саме НАТО. І для України існує один шлях – інтегруватися в Альянс.

Ярослав Юдін, радник Департаменту НАТО Міністерства закордонних справ України, зазначив, що зі створенням Житомирського центру євроатлантичної інтеграції зроблена велика справа в налагодженні процесу інформування регіональної громадськості й розширенні її знань про НАТО. Недостатня поінформованість населення є доволі великою проблемою на євроатлантичному шляху України. Ярослав Юдін повідомив, що наразі понад 70% експертів переконані, що наша країна повинна стати членом Північноатлантичного альянсу. За його словами, це добрий результат, який свідчить про поширення правдивої й незаангажованої інформації про НАТО.

Представник українського МЗС сказав, що Бухарестський саміт наочно продемонстрував важливість відносин України і НАТО, адже вперше всі 26 країн – членів Альянсу визнали право України на членство в Альянсі. Інформаційна робота, яка проводиться Інститутом трансформації суспільства в напрямі об'єктивного інформування населення щодо НАТО, є дуже корисною для Української держави, визнав представник МЗС.

Петро Саух, ректор Житомирського державного університету ім. Івана Франка, відзначив: «Якщо в усіх університетах України будуть створені такі центри, то немає сумніву в тому, що відбудеться справжній прорив і успіх у євроатлантичних прагненнях нашої країни». Він подякував Інституту трансформації суспільства та Посольству Норвегії Україні за підтримку в організації роботи Центру в Житомирі.

Микола Кордон, завідувач кафедри історії України Житомирського державного університету ім. Івана Франка, директор Житомирського центру євроатлантичної інтеграції, розповів про його мету та практичні напрями діяльності. Він зауважив, що основною метою створення центру в Житомирі є надання регіональній спільноті об'єктивної інформації щодо

європейської і євроатлантичної інтеграції України. Відповідно до визначених напрямів діяльності Центром уже проводяться різноманітні акції та заходи. Зокрема 1 квітня 2008 року на базі Житомирського центру євроатлантичної інтеграції відбулася науково-практична конференція «Розширення НАТО: нові можливості та перспективи для України», де розглядався ряд питань, пов'язаних із розширенням Північноатлантичного альянсу на Схід. Виступи студентів під час конференції розміщені на сайті «Мій вибір – НАТО» (www.uanato.info) у рубриці «Молодь про НАТО». Були також розроблені матеріали до вікторини – інтелектуального змагання «Що я знаю про НАТО?» А попереду – багато корисних справ, переконаний пан Кордон.

Надія Полівода, директор Житомирського міського колегіуму, насамперед нагадала, що Європа має багатий історичний досвід розвитку і становлення демократичного суспільства. У більшості європейських держав розроблено спеціальні навчальні курси та створено різноманітні навчальні підручники і посібники, діють науково-методичні центри, налагоджено відповідну підготовку вчителів для полегшення та сприяння здійсненню європейської інтеграції.

Пані Полівода зазначила, що відповідно до Концепції змісту освіти для європейського виміру України сучасна школа має сприяти розвитку демократичної культури, формуванню необхідних для проживання у європейському співтоваристві політико-правових і соціально-економічних знань. Для поширення комплексних знань про Європу, формування у дітей та учнівської молоді європейського світогляду, суспільної думки щодо європейського вибору України; розширення знань про Європу; виховання міжетнічної толерантності, поваги до національної самобутності, культури та історії інших народів у контексті загальноєвропейської і світової культури; формування ціннісних орієнтацій, свідомості про спільну європейську належність, розвиток почуття відповідальності за спільне майбутнє у 2008 році в Житомирській області на базі Житомирського державного університету імені Івана Франка створено Житомирський центр євроатлантичної інтеграції. У рамках цього ж проекту в Житомирському міському колегіумі діятиме кабінет з питань європейської та євроатлантичної інтеграції, відбуватиметься підготовка вчителів для роботи в спеціалізованих класах і викладання факультативного курсу «Україна: шляхи інтеграції» для учнів старших класів.

Олег Кокешинський, заступник Голови Координаційної Ради Громадської Ліги Україна – НАТО, пояснив, що НАТО – це чудовий механізм співпраці, зокрема в науковій сфері. Існують конкретні наукові програми НАТО, до яких може долучатися українська молодь. Головні питання сьогодення для України – науково-технічний та інноваційний розвиток. Ідеться про те, щоб налагодити міжнародні контакти між ученими країн – членів НАТО. Пан Кокешинський порадив, що проекти вчених, щоб бути підтриманими, повинні мати безпекову складову і орієнтуватися на певні країни – члени НАТО. «Я б запропонував Житомирському центру євроатлантичної інтеграції не звужувати поле своєї діяльності тільки до євроатлантичного виміру, а наголошувати також на важливості співпраці з Євросоюзом. Європейські проекти мають потужний потенціал і фінансуються з фондів ЄС», – сказав експерт. Він зробив висновок: «Вступ України до НАТО – це унікальний шанс змінити внутрішню економічну та політичну ситуацію в країні».

З метою активізації роботи Житомирського центру євроатлантичної інтеграції Інститутом трансформації суспільства організовані й проведені у Житомирі такі заходи: семінар-тренінг для активістів Центру (5 березня 2008 року); круглий стіл та опитування суспільної думки (17 квітня 2008 року).

РЕЗУЛЬТАТИ

Сьогодні ЖЦЄІ є реально діючою структурою, що функціонує на базі Житомирського державного університету ім. Івана Франка:

- До роботи Центру залучено обласні й міські органи місцевого самоврядування, вищі навчальні заклади, загальноосвітні школи, місцеві активісти територіальної громади Житомирщини.
- Сформовано актив Житомирського центру євроатлантичної інтеграції.
- Створено філії Центру в всіх містах Житомирщини.
- Підготовлено тренерів для роботи із громадськістю.
- Розроблено програму діяльності Центру й практичні рекомендації з її реалізації.
- Ухвалено рішення про створення при ЖЦЄІ Бюро з вивчення суспільної думки.

- Підготовлено та викладається у ЖДУ факультативний курс із питань євроатлантичної інтеграції для студентів вищих навчальних закладів.
- Інститут трансформації суспільства надає в постійному режимі консультативну й методичну допомогу для організації ефективної роботи Центру.
- ЖЦЄІ має офіс, укомплектований науковою, інформаційною та просвітительською літературою з євроатлантичної тематики.

Волинський центр євроатлантичної інтеграції

7 травня 2008 року в Луцьку відкрито Волинський центр євроатлантичної інтеграції та проведено семінар-тренінг для його активістів. Центр утворено Інститутом трансформації суспільства на базі Волинського інституту післядипломної педагогічної освіти.

В урочистому відкритті Волинського центру євроатлантичної інтеграції та семінарі-тренінгу взяли участь представники Посольства Республіки Польща в Україні (за його сприяння був організований семінар-тренінг); керівники Волинської обласної та міської влади; заступники міських голів Луцька, Ковеля, Володимир-Волинського, Нововолинська; заступники голів районних рад Горохівського, Іваничівського, Камінь-Каширського, Ківерцівського, Локачинського, Любешівського, Любомильського, Маневицького, Ратнівського, Рожищенківського, Старовижівського, Турійського, Шацького районів; представники Міністерства закордонних справ України, Національного центру з питань євроатлантичної інтеграції України, Інституту трансформації суспільства, Громадської Ліги Україна – НАТО, Асоціації керівників шкіл України, Волинського інституту післядипломної педагогічної освіти; директори та викладачі загальноосвітніх шкіл із міст Волині; мас-медіа.

Під час урочистого відкриття Волинського центру євроатлантичної інтеграції (ВЦЄІ) виступив **Анатолій Грицюк**, голова Волинської обласної ради. Привітавши присутніх зі святом – відкриттям у місті Луцьку Волинського центру євроатлантичної інтеграції, він зазначив, що всі 26 країн НАТО – це суспільства з розвинутою демократією, де діють високі соці-

альні стандарти життя, тож є у кого запозичувати позитивний досвід євроатлантичної інтеграції. Пан Грицюк вважає, що нині в Україні дуже багато викривленої інформації про НАТО, різних міфів, які розмивають історичні факти і сьогоденні реалії Північноатлантичного альянсу. «Необхідно створити такі центри з питань євроатлантичної інтеграції в районах, на місцях для передачі знань і об'єктивної інформації місцевим громадам, щоб люди розібралися, яким шляхом потрібно рухатися Україні».

Василь Байцим, заступник голови Волинської обласної державної адміністрації, сказав, що євроатлантичний курс України підтримують усі країни НАТО. Це означає, що вони визнають той прогрес, якого українці досягли у своїй державі, а також їх міжнародний внесок до глобальної безпеки. Він переконаний, що процес входження до Північноатлантичного альянсу є стимулюючим фактором для проведення внутрішніх політичних та соціально-економічних реформ усіх сфер суспільного життя, гармонізації законодавства з правовими нормами і демократичними принципами країн – членів НАТО, прискорення трансформації Збройних Сил України, встановлення цивільного демократичного контролю над оборонним та безпековим секторами держави.

Віктор Недопас, заступник директора Департаменту НАТО Міністерства закордонних справ України, вважає, що робота, яку розпочав Інститут трансформації суспільства зі створення центрів євроатлантичної інтеграції в областях України, є дуже важливою. Він зауважив, що діяльність таких центрів має бути зосереджена на донесенні до людей правдивої та об'єктивної інформації про НАТО. Від імені Міністерства закордонних справ України Віктор Недопас висловив подяку керівництву Інституту трансформації суспільства за реалізацію важливих для нашої держави проектів.

Агнешка Ковальська-Фрей, перший секретар Посольства Республіки Польща в Україні, від імені Посла РП в Україні пана Яцека Ключковського побажала присутнім на заході керівникам місцевої влади, науковцям, освітянам плідної роботи. Вона висловила позитивне ставлення до створення Волинського центру євроатлантичної інтеграції, оскільки саме на рівні територіальних громад в Україні бракує об'єктивних знань про роль НАТО як організації колективної безпеки.

Олександр Макобрій, головний спеціаліст відділу інформаційної політики у сфері євроатлантичної інтеграції України Національного центру з питань євроатлантичної інтеграції України, зазначив, що від України багато в чому залежить мир та стабільність на Європейському континенті. Тому Організація Північноатлантичного договору приділяє особливу увагу відносинам з Україною у різних сферах. Це цілком прагматичний підхід країн – членів Альянсу. Досвід свідчить, що в сучасних геополітичних умовах жодна країна світу самотужки не в змозі забезпечити національну безпеку і суверенність. Це можна зробити лише об'єднавши зусилля держав.

Україна задекларувала одним із пріоритетів свого розвитку інтеграцію до НАТО, що відповідає національним інтересам нашої країни та сприяє зміцненню вітчизняної системи забезпечення безпеки. Це зафіксовано у статті 6 основного нормативно-правового документа, у якому визначено національні інтереси нашої країни, – Законі України «Про основи національної безпеки України», прийнятому 19 червня 2003 року.

У статті 8 зазначеного закону одним із головних напрямів державної політики у сфері національної безпеки названо забезпечення повноправної участі України в загальноєвропейській та регіональних системах колективної безпеки і набуття членства у Європейському Союзі та Організації Північноатлантичного договору. Це є свідченням того, що реалізація курсу євроатлантичної інтеграції України, включаючи проведення інформаційної політики у цій сфері, цілком відповідає національним інтересам нашої країни.

Державні рішення, зокрема у сфері інтеграції України до НАТО, за для їх успішної реалізації мають бути схвалені суспільством. А це можливо лише за умови надання громадянам об'єктивної інформації, що оперує реальними фактами, а не домислами, які дуже поширені серед населення. Тому актуальним питанням є проведення інформаційно-роз'яснювальної роботи. Вона є важливим елементом євроатлантичного курсу України. Про це свідчать як нормативна-правова база, так і офіційна позиція керівництва держави, де підкреслюється необхідність та важливість проведення інформаційної роботи з метою формування свідомого ставлення громадськості до євроатлантичних прагнень нашої країни. Адже сьогодні, як показують дослідження різних соціологічних інституцій, переважна більшість громадян не володіє інформацією про НАТО, переваги і недоліки вступу України до Альянсу, стан взаємовідносин двох сторін тощо. В українсько-

му суспільстві поширені міфи та стереотипи про НАТО, що ґрунтуються на пропаганді, елементи якої залишилися ще від часів радянського минулого. Люди наразі не розуміють, у чому полягає зв'язок між євроатлантичною інтеграцією та суміжними процесами загальної демократизації країни, а також розв'язанням власних життєвих проблем. Тому дуже важливо, проводячи інформаційно-роз'яснювальну роботу, наводити реальні факти, які впливають на життєдіяльність кожного громадянина, тим самим створюючи мотивацію до отримання інформації.

Проведення інформаційної політики буде ефективнішим, якщо органи державної влади співпрацюватимуть у цій сфері з громадськими організаціями. «Завдання інформаційно-просвітницької роботи полягає в доведенні об'єктивної інформації про НАТО до кожного громадянина, використовуючи ефект мультиплікації та масовості. А люди, своєю чергою, повинні думати й вільно вибирати», – висновок пан О. Макобрій.

Олег Соскін, директор *Інституту трансформації суспільства*, зазначив, що у створенні та налагодженні діяльності регіонального Волинського центру євроатлантичної інтеграції велику роль відіграє Волинська обласна рада і Волинська обласна державна адміністрація, інтелектуальна спільнота та освітяни Волині. «Ми вважаємо, що такі вертикально-горизонтальні інформаційно-просвітницькі центри надзвичайно важливо й необхідно створювати в усіх регіонах України. Інститут трансформації суспільства наполегливо здійснюватиме практичну роботу зі створення подібних центрів, щоб більшість українських громадян, зрештою, зрозуміла, що альтернативи євроатлантичному вибору України не існує», – наголосив професор Олег Соскін. Вступ України до НАТО надасть нам нові можливості та простір для ефективного розвитку. Позитивним у цьому плані є досвід Польщі. На початку 1990-х рр. вона мала ВВП менший за Україну, а нині цей показник учетверо більший, ніж у нас. НАТО не заважає розвитку Польщі, а навпаки, допомагає їй, зокрема в реформуванні армії. Найперше й найголовніше, що зробили поляки, – це вирішили геополітичне і цивілізаційне питання розвитку країни та практично реалізували свій євроатлантичний вибір. Відтак були створені необхідні умови для успішного розвитку Польщі. Підбиваючи підсумки, О. Соскін наголосив, що вступ до НАТО дасть змогу Україні долучитися до європейських стандартів, подолати корупцію і хабарництво, активізувати формування середнього класу, підприємницьку діяльність, малий та середній бізнес.

Анатолій Луцюк, *завідувач кафедри педагогіки та психології Волинського інституту післядипломної педагогічної освіти, директор Волинського центру євроатлантичної інтеграції*, окреслив основні завдання ВЦЄІ:

1. Організація комплексу інформаційних заходів у середніх і вищих навчальних закладах Волині щодо професійного навчання фахівців із міжнародних відносин та державного управління у сфері європейської та євроатлантичної інтеграції України; формування сучасної навчально-методичної бази навчання для поширення інформації про роль НАТО серед різних верств населення регіону; здійснення наукового забезпечення навчального процесу з питань міжнародних відносин, європейської та євроатлантичної інтеграції України.
2. Проведення наукових досліджень у регіоні з актуальних проблем європейської та євроатлантичної інтеграції України; надання методичних, інформаційних і консультативних послуг з питань наукових досліджень у сфері європейської та євроатлантичної інтеграції України.
3. Здійснення інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади і місцевого самоврядування за результатами проведених досліджень та навчання.
4. Проведення експертно-консультативної роботи в межах визначених завдань.
5. Створення та ведення бази експертів з питань європейської та євроатлантичної інтеграції України.
6. Організація наукових, науково-практичних та навчально-методичних комунікативних заходів з питань європейської та євроатлантичної інтеграції України.

Віталій Лапінський, *завідувач лабораторії інформаційних технологій Інституту педагогіки Академії педагогічних наук України*, та **Світлана Ващинець**, *директор Ківерцівської загальноосвітньої школи № 4 (Волинська обл.)* провели тренінг з питань євроатлантичної інтеграції для місцевих активістів та освітян Волинської області. Вони розповіли, як потрібно працювати з молоддю і людьми старшого покоління для роз'яснення їм питань, пов'язаних із розвитком НАТО, та перевагами, які отримує країна від набуття членства в Альянсі.

РЕЗУЛЬТАТИ

Наразі вже створені філіали Волинського центру євроатлантичної інтеграції в районах для передачі відповідних знань і об'єктивної інформації місцевим громадам. За роботу філіалів відповідають заступники голів рад або працівники виконавчого апарату ради. Робота філіалів Волинського центру євроатлантичної інтеграції постійно висвітлюється на сторінках газет та в засобах масової інформації Волинської області. Згідно з розпорядженнями районних рад, уже відкриті та діють 17 філіалів Волинського центру євроатлантичної інтеграції (інформація про філіали ВЦЄІ представлена на сайті «Мій вибір – НАТО» – www.uanato.info).

Сумський центр євроатлантичної інтеграції

19 вересня 2008 року в Сумах відбулося урочисте відкриття Сумського центру євроатлантичної інтеграції (СЦЄІ), який створено за моделлю, розробленою Інститутом трансформації суспільства. СЦЄІ працюватиме на базі Сумського державного університету.

У церемонії відкриття Сумського центру євроатлантичної інтеграції взяли участь представники Посольства Словацької Республіки в Україні (за підтримки якого проведено цей захід), Міністерства закордонних справ України, Національного центру з питань євроатлантичної інтеграції України, Громадської Ліги Україна – НАТО, Сумської обласної державної адміністрації, Сумської обласної ради, Сумської міської ради, Управління освіти і науки м. Суми, керівники, викладачі та студенти вищих навчальних закладів, директори і вчителі загальноосвітніх шкіл, засоби масової інформації Сумщини. Загалом 70 осіб.

У новоствореному Центрі був проведений інтерактивний семінар на тему «**Основна місія регіональних центрів євроатлантичної інтеграції в Україні**», під час якого виступили провідні українські експерти з євроатлантичної тематики, представники місцевої влади та освітянської еліти.

Олег Соскін, директор Інституту трансформації суспільства, представив Сумський центр євроатлантичної інтеграції, окреслив його мету та напрями діяльності. Він ознайомив присутніх із моделлю створення регіональних центрів євроатлантичної інтеграції, іншими науковими та

інформаційними продуктами з євроатлантичної тематики, які розроблені Інститутом трансформації суспільства. Важливою складовою виступу О. Соскіна був детальний розгляд мети, функцій та форм роботи відділень Центру євроатлантичної інтеграції в районах та містах Сумщини. Особливу увагу директор ІТС приділив презентації створеного Інститутом веб-сайту «Мій вибір – НАТО» (www.uanato.info), що дає можливість молоді більше дізнатися про Північноатлантичний альянс, а також висловити власну думку про НАТО.

Олег Зуйко, старший офіцер Управління євроатлантичної інтеграції Генерального штабу Збройних Сил України, зазначив, що у Плані дій Україна – НАТО, який вже три роки виконує наша країна, тільки четверта частина присвячена військовим аспектам. Решта стосується економіки, правових питань, міграції, ліквідації організованої злочинності, наркотичних трафіків та ін. При цьому представник Генерального штабу ЗСУ пояснив, що План дій Україна – НАТО структурно цілком відповідає Плану дій щодо набуття членства в НАТО (ПДЧ).

У власне військовій складовій Плану дій Україна – НАТО пріоритети поділені на дві частини: загальні та військові.

1. Загальні пріоритети виконуються в першу чергу, оскільки вони відповідають за підвищення рівня добробуту військовослужбовців.

2. Військові пріоритети пов'язані з переходом України на нову систему оборонного планування та реформуванням командної структури ЗСУ (впровадження загальновидової структури командування замість нинішньої, розрахованої на кожний рід військ). У державі вже є об'єднане оперативне командування, яке відповідає за роботу «Укрполбату».

Олег Кокошинський, заступник Голови Координаційної Ради Громадської Ліги Україна – НАТО, погодився із паном Зуйком, що Цільовий план Україна – НАТО за своїм змістом фактично на 80% збігається з Планом дій щодо членства в НАТО. У Цільовому плані, зокрема, визначаються важливі аспекти освітянської та громадської діяльності у сфері євроатлантичної інтеграції. Наприклад, у 2003 році було створено Громадську Лігу Україна – НАТО. Це дало змогу громадським організаціям – членам Ліги, поруч із урядовими міністерствами, щорічно брати участь в обговоренні Державної програми інформування громадськості щодо НАТО. Завдяки громадським організаціям, зокрема Інституту трансформації суспільства

і його директору Олегу Соскіну, було висунуто ідею створення центрів євроатлантичної інтеграції в усіх регіонах України. За словами експерта, починаючи із 2010 року, відповідні центри з питань європейської і євроатлантичної інтеграції повинні підтримуватися Державним бюджетом України. Для цього необхідно, щоб ці структури були зареєстровані в Міністерстві освіти і науки України.

«Євроатлантична інтеграція – це можливість для науковців обговорення питань щодо НАТО, відповідного вироблення спільної позиції та бачення інтеграційних процесів. Освітян в Україні приблизно 7 млн., це 900 інститутів і університетів, більш як 20 тис. шкіл. Цей потужний арсенал людей, що навчає українську молодь, має визначити майбутнє нашої країни», – сказав пан Кокошинський.

Ян Качмар, радник Посольства Словачької Республіки в Україні, відзначив, що кожна країна має внутрішні та зовнішні особливості, історію, політичну культуру, являє собою унікальний суб'єкт міжнародних відносин і тому повинна знайти власні відповіді на запитання внутрішнього розвитку та спосіб, як протистояти викликам, що надходять із зовнішнього середовища. Пан Качмар розповів, що «словацька історія була успішною насамперед тому, що політична еліта та широка громадськість дійшли розуміння і переконання, що членство в НАТО та ЄС є не лише питанням зовнішньої і безпекової політики країни, а й ключовим фактором її внутрішнього розвитку, реформ та модернізації».

Олександр Славський, президент Одеського відділення ВМГО «Дебатна Академія», наголосив на тому, що проведення публічних дебатів є важливою складовою діяльності регіональних центрів євроатлантичної інтеграції. Він повідомив, що у планах Одеського відділення ВМГО «Дебатна Академія» розпочати постійну, активну, методичну роботу в усіх центрах євроатлантичної інтеграції, які вже відкриті Інститутом трансформації суспільства на базі вищих навчальних закладів України. Експерт зазначив, що саме через дебати серед студентства можна підняти обізнаність нашої молоді.

Тематика щодо НАТО дуже цікава. Дискутуючи та обговорюючи різні точки зору, молодь спроможна оцінити та зрозуміти предмет проблеми. Пан Славський відзначив, що молода людина віком 18–20 років не має стереотипів, нав'язаних тоталітарним режимом, вона не відає жахів інформа-

ційних війн часів «холодної війни» та інше, а тому об'єктивна інформація щодо НАТО буде корисною для студентства.

Олена Токарева, *вчитель історії середньої спеціалізованої школи № 10 м. Суми*, повідомила, що інформування учнів з питань європейської та євроатлантичної інтеграції відбувається як шляхом вивчення цих питань на уроках історії, географії, суспільствознавства, правознавства, так і в позаурочний час. Пані О. Токарева розповіла, що сумська школа №10 для 11-х класів суспільно-гуманітарного напрямку створила факультатив «Європейський вибір України». Учні мають можливість детальніше ознайомитися з історією Європейського Союзу, його розширенням, взаєминами ЄС і України, історичними аспектами інтеграції України до НАТО.

Пані Токарева відмітила, що створення регіонального Центру євроатлантичної інтеграції додасть комплексності в роботі з інформування щодо НАТО, допоможе виробити в учнів такі життєві компетентності, як уміння навчатись, здобувати інформацію, приймати правильні рішення щодо власного майбутнього і майбутнього своєї країни.

Після семінару відбулася дискусія за участю представників Посольства Словацької Республіки в Україні, Міністерства закордонних справ України, Генерального штабу Збройних Сил України, Національного центру з питань євроатлантичної інтеграції України, Сумської обласної та міської влади, Інституту трансформації суспільства, провідних українських експертів; викладачів і студентів вищих навчальних закладів, директорів шкіл та вчителів, засобів масової інформації Сумщини.

Полтавський центр євроатлантичної інтеграції

25 вересня 2008 року в Полтаві було офіційно відкрито Полтавський центр євроатлантичної інтеграції, утворений Інститутом трансформації суспільства за підтримки Міністерства закордонних справ України за участі Національного центру з питань євроатлантичної інтеграції України та Центру інформації та документації НАТО в Україні, Громадської Ліги Україна – НАТО, Асоціації керівників шкіл України, Полтавської обласної державної адміністрації, Полтавської обласної ради, Полтавської міської ради. Центр працюватиме на базі Полтавського університету споживчої кооперації України.

Під час церемонії відкриття Полтавського центру євроатлантичної інтеграції виступив **Валерій Асадчев**, голова Полтавської обласної державної адміністрації. Він сказав, що за допомогою великих зусиль, які сьогодні докладає Президент, Україна сьогодні дуже чітко взяла вектор на інтеграцію в Європейський простір і структури. Окрім економічних переваг, які надає Україні членство в СОТ і поглиблена співпраця з ЄС, для нас важливою є інтеграція до системи колективної безпеки, яку уособлює Північноатлантичний альянс.

Пан Асадчев зауважив, що проблематика НАТО в Україні обросла стереотипами, позаяк українці довгий час жили в Радянському Союзі, що протистояв Альянсу. Звичайно, після розпаду СРСР відбулася серйозна трансформація як європейської системи колективної безпеки, так і світової, і НАТО відіграє тепер роль світового гаранта безпеки, а не одного з полюсів протистояння двох режимів.

Співробітництво з НАТО – фундаментальне завдання України. Адже сьогодні країни колишнього соцтабору, а також безпосередньо члени СРСР (країни Балтії) вже стали членами Альянсу. Однак у нашій країні дуже гостро постала проблема інформованості населення. Відкриття Центру євроатлантичної інтеграції на Полтавщині допоможе надати людям повну інформацію про НАТО, його сьогоднішній вибір, адже ні для кого не таємниця, сказав пан Асадчев, що саме українські громадяни вирішуватимуть, чи приєднуватиметься Україна до НАТО, і це підтверджено на найвищому державному рівні. У такому разі українці повинні чітко розуміти, за що і чому вони голосують.

Важливим є остаточний вибір шляху нашої держави – чи до Росії, чи все ж таки до Європи. У період визвольної війни Богдана Хмельницького, а потім і гетьмана Виговського Україна вже стояла перед схожим вибором. І хоча частина керманічів розуміла, що поворот у бік азійської Росії є кроком назад, вони не змогли пояснити людям, чому саме слід знову піти на альянс із Польщею чи Європою. У майбутньому це призвело до втрати незалежності, державності, трагічних наслідків для українського народу. Тому важливо повноцінно інформувати людей та усвідомлювати, що сьогодні закладаються підвалини майбутнього світу для наступного покоління українців, що матиме віддзеркалення на багато десятиліть уперед.

Пан Асадчев схвалив відкриття ЦЄІ в Полтаві, оскільки це дасть можливість освітянам різних вищих і середніх начальних закладів, місцевій, обласній, районній владі сформувати повне уявлення про НАТО, перева-

ги й недоліки членства для України, суть державної політики в цьому напрямі, а потім донести цю інформацію до інших людей, щоб українці могли прийняти свідоме і виважене рішення.

Полтавський губернатор подякував пану О. Нестулі, ректору Полтавського університету споживчої кооперації України, де відкрито Центр євроатлантичної інтеграції, та пану О. Соскіну, який очолює цю роботу по всій Україні, і підкреслив, що обласна влада буде не спостерігати, а активно співпрацювати з Центром та сприяти різнобічному інформуванню населення. «Дуже важливо, що Центри створюються не примусово – за вказівкою з Києва, а на базі громадської ініціативи», – відзначив Валерій Асадчев.

Петро Ворона, заступник голови Полтавської обласної ради, член фракції «Наша Україна» в облраді, кандидат наук з державного управління, сказав, що створення Полтавського ЦЄІ є прогресивною формою роботи в напрямі збільшення прихильників вступу України в НАТО. Партія «Наша Україна» нині проводить всеукраїнську акцію «НАТО – так!», що ставить аналогічні цілі. Пан Ворона зазначив, що після подій на Кавказі та в інших регіонах українці вже побачили, що без допомоги сусідів, без долучення до системи колективної безпеки вижити Україні з нейтральним статусом дуже складно.

Сьогодні ведеться боротьба за геополітичне місце України – чи вона буде на Сході, чи на Заході. І це боротьба за наше з вами майбутнє. Тому важливо проводити широку інформаційну кампанію серед населення. Соціологічні дослідження в регіоні свідчать про поступове зростання числа прихильників євроатлантичної інтеграції, які саме з НАТО пов'язують свою захищеність. Водночас опоненти членства в НАТО продовжують маніпулювати категоріями, що закладалися у свідомість українців радянською ідеологією.

Новостворений Полтавський центр євроатлантичної інтеграції у співпраці з місцевою владою та регіональною громадськістю повинні нести людям правдиві знання, активно працювати з молоддю, яка нині прагне до європейських стандартів, у тому числі й у вимірі безпеки. Створення ЦЄІ допоможе втілювати стратегію євроатлантичної інтеграції, яку послідовно реалізує Президент України, наголосив Петро Ворона.

Лоурен Катіпон (*Lauren Catipon*), політичний офіцер Посольства Сполучених Штатів Америки в Україні, яка відповідає за моніторинг

зовнішніх питань, у тому числі громадської думки українців щодо євроатлантичної інтеграції, сказала, що сьогодні відбуваються суттєві зміни у сфері безпеки, зокрема це пов'язано із ситуацією, яка виникла в Абхазії та Південній Осетії. Великі зміни видно і в самому Києві: нещодавно відбувся важливий саміт Україна – ЄС, а в грудні пройде зустріч на рівні міністрів країн НАТО, де буде розглядатися можливість надання ПДЧ Україні. У цьому контексті пані Катіпон зазначила, що приїхала до Полтави, аби почути позиції і ставлення українців до вищезгаданої проблематики.

Україна є вільною демократичною державою, яка вже має добрі традиції мирного розв'язання конфліктів, сказала пані Катіпон. Вона переконана, що український народ повинен самостійно і свідомо прийняти рішення про вступ до НАТО, і водночас підтримувати сильні стосунки з усіма своїми сусідами, у тому числі з Росією та країнами Євросоюзу. Уряд США схвалює саме такі підходи.

США вважають, що Україна має право подати заявку на вступ як у НАТО, так і в ЄС, і ключ до цього знаходиться всередині самої України. Покращення умов життя, економічні та структурні реформи допоможуть їй, і це буде в інтересах України, не несучи нікому загрози. Саме тому США підтримують заявку України на приєднання до ПДЧ, а також майбутнє членство в ЄС.

Олексій Нестуля, ректор Полтавського університету споживчої кооперації України, підкреслив, що діяльність Полтавського ЦЄІ матиме не пропагандистський характер, а буде спрямована на всебічне інформування регіональної громадськості з питань європейської та євроатлантичної інтеграції. Його мета – не переламати громадську думку, а надати повну інформацію про різні військові, політичні, економічні об'єднання. Жодна людина не хоче бути об'єктом маніпуляції, сказав пан Нестуля, вона має право прийняти власне, свідоме рішення в інтересах майбутнього українського народу, а не окремого вождя.

Пан Нестуля окреслив шлях університету протягом останніх чотирьох з половиною років до адаптації та запровадження європейського стандарту освіти, навчальних програм, технічного оснащення. Як національний оператор європейської загальноосвітньої мережі УРАН, університет надає доступ через Інтернет до освітніх фондів усіх провідних європейських бібліотек, а отже, молодь, яка навчається в університеті, а також гості ЦЄІ матимуть доступ до якнайповнішого обсягу інформації.

Пан Нестуля висловив переконання, що освітня європейська інтеграція – необхідна передумова для того, щоб зберегти статус університетів й одержати міжнародне визнання. Українці можуть професійно вирішити всі ті проблеми та завдання, які вже розв’язані європейськими країнами, в тому числі у царині безпеки та інформування щодо євроатлантичної інтеграції, зберігаючи принцип об’єктивності.

Олег Соскін, директор Інституту трансформації суспільства, професор, керівник проекту зі створення ЦЄІ в регіонах України, погодився із попередніми доповідачами щодо важливості не популістських заяв і політичних маніпуляцій, а надання правдивої всебічної інформації щодо НАТО. Олег Соскін подякував МЗС України, а також Посольству США за вияв солідарності в непрості часи для України в питанні євроатлантичної інтеграції. Олег Соскін нагадав, що вступ до НАТО визначений як пріоритет у законі про основи національної безпеки України, проголосованому конституційною парламентською більшістю ще за часів президентства Л. Кучми та прем’єрства В. Януковича.

На базі новоствореного Полтавського центру євроатлантичної інтеграції Інститут організував і провів за підтримки Міністерства закордонних справ України міжнародну конференцію на тему «Методологія створення регіональних центрів євроатлантичної інтеграції на прикладі м. Полтави».

РЕЗУЛЬТАТИ

- обговорено та схвалено методологію створення регіональних центрів євроатлантичної інтеграції, розроблену Інститутом трансформації суспільства;
- відкрито Полтавський центр євроатлантичної інтеграції, де будуть сконцентровані наукові та інформаційні матеріали про НАТО і перспективи членства України в Альянсі, де проводитимуться зустрічі з послами іноземних держав, експертами з країн НАТО, українськими науковцями; диспути серед студентської молоді тощо;
- новостворений Центр укомплектований науковими та інформаційними матеріалами з питань євроатлантичної інтеграції;
- у ході міжнародної конференції відбулося залучення регіональної владної, наукової, освітянської еліти, громадських організацій,

- ЗМІ до суспільної дискусії щодо євроатлантичного майбутнього України;
- обговорено напрями інформаційної та громадської підтримки курсу України на вступ до НАТО для впровадження у місцевих середовищах Полтавщини.

3.6 ПОШИРЕННЯ ІДЕЇ ЄВРОАТЛАНТИЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ СЕРЕД МОЛОДІ ПІВДЕННОГО РЕГІОНУ: ДОСВІД МИКОЛАЇВСЬКОГО НАВЧАЛЬНО-НАУКОВОГО ЦЕНТРУ З ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ТА ЄВРОАТЛАНТИЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

Навчально-науковий Центр з європейської та євроатлантичної інтеграції України Миколаївського державного гуманітарного університету імені Петра Могили був створений з метою забезпечення виконання Указу Президента України «Про державні програми з питань європейської та євроатлантичної інтеграції України» від 13 грудня 2003 р. № 1433, Указу Президента України «Про Цільовий план Україна – НАТО на 2006 рік у рамках Плану дій України» від 7 квітня 2006 р. № 295, Постанови Верховної Ради України «Щодо позиції Прем'єр-міністра України на засіданні Комісії «Україна – НАТО» і згідно з пропозиціями учасників круглого столу «Подолання стереотипів щодо НАТО: українська перспектива в контексті європейського досвіду». Круглий стіл проводився 15 вересня 2006 року саме в МДГУ імені Петра Могили Інститутом трансформації суспільства (Київ) за підтримки Посольства Республіки Польща в Україні, Центру інформації та документації НАТО в Україні, під патронатом Миколаївського міського виконавчого комітету й за участю представників Миколаївської обласної державної адміністрації, місцевих депутатів, активістів регіональних партійних і громадських організацій та рухів, а також керівництва вищих і середніх навчальних закладів Миколаївської області.

Після цього 10 жовтня 2006 р. ректор МДГУ імені Петра Могили Л. П. Клименко видав наказ № 21 по Миколаївському державному гуманітарному університету імені Петра Могили «Про створення Навчально-наукового Центру з європейської та євроатлантичної інтеграції України». Цей наказ та Положення про Центр були погоджені з директором Інституту трансформації суспільства О.І. Соскіним, головою Координаційної Ради

Громадської Ліги Україна – НАТО С.Ф. Джерджем та Першим заступником Міністра освіти і науки України Б.М. Жебровським.

За час існування Центру було проведено такі заходи:

- Розроблена Програма інформаційно-просвітницьких заходів з питань європейської та євроатлантичної інтеграції для впровадження в загальноосвітніх та вищих навчальних закладах у Миколаївській області. У ході реалізації вказаної програми були проведені декілька десятків тренінгів для школярів в усіх містах та ряді районних центрів Миколаївщини.
- Проведені конкурси малюнків для учнів 1–7 класів та конкурс есе для учнів 8–11 класів з проблем Україна – НАТО/ЄС.
- Розроблена методика викладання для учнівської молоді курсу з євроінтеграції в Миколаївській економічній молодіжній академії. Цей досвід був схвалений у грудні 2006 р. у Львові на підсумковій конференції «Фабрика мультиплікаторів – лідерів європейської освіти».
- Організовано проведення літніх практик з євроінтеграції для миколаївських десятикласників. Досвід був оприлюднений у м. Славську під час тренінгу «Управління європейськими молодіжними проектами».
- Налагоджена співпраця з Європейською комісією щодо реалізації проекту «Інформаційні дні ЄС у школах України».
- Підготовлені пропозиції для Міністерства освіти і науки України й отримано схвалення щодо реалізації «Інформаційно-просвітницьких заходів з питань європейської та євроатлантичної інтеграції в Миколаївській області» в рамках загальнодержавних організаційно-аналітичних та науково-методологічних заходів Цільового плану Україна – НАТО.
- У науково-аналітичному бюлетені Національного центру з питань євроатлантичної інтеграції України «Євроатлантикінформ», різних наукових, науково-популярних та періодичних виданнях надруковано понад 30 статей з проблем НАТО та ЄС.
- Активісти Центру беруть безпосередню участь в організації зустрічей молоді з представниками посольств країн – членів Північноатлантичного альянсу та Євросоюзу.
- Центр став членом Громадської Ліги Україна – НАТО.

- Представники Центру (в основному викладачі та студенти факультету соціології) неодноразово здійснювали моніторинг громадської думки населення Миколаївщини щодо вступу України до НАТО/ЄС.
- Силами студентів налагоджений випуск «Вісника Навчально-наукового Центру з європейської та євроатлантичної інтеграції України» як додаток до студентської газети МДГУ імені Петра Могили «Вагант».
- В Інституті державного управління МДГУ імені Петра Могили за ініціативи керівництва Центру здійснюється підготовка магістрів державного управління спеціальності «державна служба» за спеціалізацією «європейська та світова інтеграція».
- Завершується підготовка інформаційно-наукового видання «НАТО очима молоді Південного регіону України».
- 6–9 червня 2007 р. в місті Ялта в рамках «Ольвійського форуму-2007: стратегії України в геополітичному просторі» молоді представники Центру з Миколаєва брали участь у студентському круглому столі на тему: «Молодь Півдня України про НАТО: історія та сучасність», де було прийнято Звернення миколаївських студентів до молоді України з метою вибору інтеграційного шляху.
- Наші студентські команди брали участь у Міжнародному конкурсі «Аліанте 2007 – Україна» на тему: «Чи обізнані Ви з питань міжнародної безпеки та діяльності НАТО?» Дві першокурсниці вийшли переможницями у фіналі конкурсу.
- 30 жовтня 2007 р. на базі Миколаївського державного гуманітарного університету імені Петра Могили був проведений Інформаційний день на тему: «Європейська та євроатлантична інтеграція України: проблеми та шляхи їх вирішення». Співорганізаторами заходу виступили Державний комітет телебачення і радіомовлення України, Громадська Ліга Україна – НАТО, Навчально-науковий центр з європейської та євроатлантичної інтеграції України Миколаївського державного гуманітарного університету імені Петра Могили. До плану проведення Інформаційного дня входило ознайомлення з літературою про НАТО та Євросоюз та стендовими фотовиставками, присвяченими темі: «Молодь Півдня України про НАТО: історія та сучасність».

Таким чином, Навчально-науковий центр з європейської та євроатлантичної інтеграції України Миколаївського державного гуманітарного університету імені Петра Могили проводить багатоаспектну ефективну роботу. Його діяльність спрямована на підвищення обізнаності громадськості з питань європейської і євроатлантичної інтеграції, реалізацію програми інформаційно-просвітницьких заходів з питань європейської та євроатлантичної інтеграції у Миколаївській області.

3.7 ФОРМУВАННЯ ЄВРОАТЛАНТИЧНОЇ ОРІЄНТАЦІЇ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ СХІДНОГО РЕГІОНУ УКРАЇНИ: ДОСВІД ДОНЕЦЬКОГО НАУКОВО- ІНФОРМАЦІЙНОГО ЦЕНТРУ МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ЄВРОАТЛАНТИЧНОЇ СПІВПРАЦІ

Після проголошення Україною у 2002 році курсу на євроатлантичну інтеграцію, одним із найважливіших напрямів формування позитивної громадської думки щодо євроатлантичного вибору нашої країни є поширення знань про діяльність Північноатлантичного альянсу, його історію та завдання. Значні можливості для цього має система вищої школи України. Низький рівень підтримки населенням ідеї вступу нашої країни до НАТО пояснюється насамперед необізнаністю українців щодо того, яку роль відіграє Організація Північноатлантичного договору в сучасному світі. Невипадково в Україні з 2004 було започатковано виконання Державної програми інформування громадськості з питань євроатлантичної інтеграції на 2004–2007 роки, яка зокрема передбачала:

- підвищення рівня інформованості громадян України про євроатлантичні інтеграційні процеси, НАТО, його розвиток, переваги членства в цій організації, напрями, стан та перспективи співробітництва України з НАТО;
- підвищення рівня обізнаності молоді щодо євроатлантичної інтеграції України;
- залучення громадян, громадських і політичних діячів України, представників НАТО та держав – членів НАТО до обговорення актуальних питань, напрямів, організаційних форм співробітництва України з НАТО;
- забезпечення підтримки державної політики євроатлантичної інтеграції громадянами України.

Для виконання цієї Державної програми було необхідно провести всебічну підготовку кадрів, здатних до кваліфікованої професійної діяльності, пов'язаної з євроатлантичним поступом України. Саме таку місію мала виконати вища школа нашої країни. В Україні діяла Державна програма підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців у сфері європейської та євроатлантичної інтеграції на 2004–2007 рр., головною метою якої було визначено «забезпечення потреб органів державної влади та органів місцевого самоврядування у фахівцях з високим рівнем професіоналізму, здатних компетентно і відповідально на державному, регіональному та місцевому рівнях виконувати завдання щодо реалізації стратегії інтеграції України до ЄС та НАТО». Відповідно до цієї програми, для всіх випускників ВНЗ за спеціальностями освітньої галузі «Державне управління» чи напряму «Міжнародні відносини» обов'язковими є володіння іноземною мовою однієї з офіційних мов держав – членів ЄС на рівні ділового спілкування і базові знання нормативно-правових актів, що регулюють державну політику у сфері європейської та євроатлантичної інтеграції.

Протягом останнього часу в Україні проведено низку міжнародних семінарів на тему «Освітні аспекти реалізації Цільового плану Україна – НАТО у структурах сектору безпеки держави». Вони були організовані спільними зусиллями Атлантичної Ради України, Міжнародного центру перспективних досліджень, Центру інформації та документації НАТО в Україні за підтримки Національного центру з питань євроатлантичної інтеграції при Президентові України, Ради національної безпеки й оборони України, Міністерства оборони України, Міністерства внутрішніх справ України, Державної прикордонної служби України, Офісу зв'язку НАТО в Україні, Женевського центру демократичного контролю, а також низки посольств країн – членів НАТО в Україні. Головною метою цього міжнародного проекту була підготовка до переходу від суто інформаційно-дискусійних обговорень існуючих проблем у ході різноманітних семінарів, конференцій тощо до тематичних, орієнтованих на конкретну аудиторію практичних заходів, із подальшим їх перетворенням на рекомендації для вироблення і прийняття управлінських рішень.

Як приклад реалізації освітніх проектів можна також навести проведення низки спеціальних навчальних заходів – Академій НАТО, які організовувалися Центром інформації та документації НАТО в Києві спільно з українськими вищими навчальними закладами. Такі академії, зокрема, відбулися на базі Таврійського національного університету (Сімферополь,

червень-липень 2004), Львівського національного університету імені Івана Франка (лютий 2004, квітень 2005, лютий 2006 р., лютий 2007 р.), Одеського національного університету ім. В. Мечнікова (травень 2006 р., травень 2008 р.), Донецького національного університету (травень 2005 р., жовтень 2006 р.), Луганського національного педагогічного університету ім. Тараса Шевченка (жовтень 2007 р.). У кожному заході брали участь від 60 до 100 студентів-міжнародників, політологів, молодих представників різних політичних партій, громадських організацій з усіх регіонів України. На сесіях Академій обговорювались ключові питання євроатлантичної та міжнародної безпеки. Завдяки відео-зв'язку із штаб-квартирою НАТО в Брюсселі учасники мали можливість поставити свої запитання безпосередньо натовським посадовцям у режимі on-line. Обговорення, як правило, стосувалося викликів у галузі безпеки у XXI столітті та ролі НАТО у протистоянні їм, процесів співпраці між Україною та НАТО, перспектив євроатлантичної інтеграції нашої країни в цілому.

В академічних колах України вже давно говорять про необхідність утворення та функціонування в державі системи євроатлантичних студій, мережі наукових центрів, які б займалися дослідженням міжнародної безпеки та діяльності Північноатлантичного альянсу.

Показовою в цьому напрямі є діяльність Науково-інформаційного Центру міжнародної безпеки та євроатлантичної співпраці при Донецькому національному університеті, який було створено у жовтні 2005 р. за підтримки Організації Північноатлантичного договору і Центру інформації та документації НАТО в Києві. Наш Центр став найпершим не тільки у східних регіонах, а і в Україні загалом. Завдяки його роботі будь-хто може ознайомитись із матеріалами з питань міжнародної безпеки, діяльності НАТО в Україні та світі.

Місією Центру є:

- слугувати бюро першочергового контакту на запити щодо Альянсу та інформації, пов'язаної з безпекою;
- надавати студентам корисну інформацію, що допомагатиме їм у здійсненні власних досліджень;
- у координації з Центром інформації та документації НАТО в Україні надавати зацікавленим особам інформацію про програми НАТО (у сфері науки, стипендій, семінарів та візитів);
- відкрити вільний доступ до публікацій НАТО (електронних і друкованих матеріалів);

- надавати можливість безкоштовно відвідувати веб-сторінку НАТО;
- організовувати громадські інформаційні заходи, такі як брифінги, конференції та семінари.

Центр міжнародної безпеки при ДонНУ провів низку заходів, серед яких: семінари «Майбутнє України в Європі та її Інституціях» (грудень 2005 р.) і «Регіональний вимір євроатлантичної інтеграції України» (квітень 2006 р.), міжнародні науково-практичні конференції «Розвиток європейських студій в Україні. Проблеми та перспективи» (квітень 2006 р.) та «ЗМІ, тероризм та екстремізм» (грудень 2006 р.), Осіння Академія НАТО «НАТО, Європа та проблеми регіональної безпеки у глобальному світі» (жовтень 2006 р.), виставка проектів ЄС у Донецьку (квітень 2007 р.). Постійно проводяться круглі столи за участю послів іноземних держав, насаперед країн – членів НАТО, зустрічі з експертами та журналістами.

Співробітники Центру не тільки організовують та проводять наукові конференції в Донецьку, а й беруть активну участь у заходах партнерів – як у різних регіонах України, так і за кордоном. Центр міжнародної безпеки при ДонНУ тісно співпрацює з науковими установами з інших країн, які також займаються питаннями міжнародної безпеки та євроатлантичної співпраці, зокрема Центром інформації та документації з питань НАТО в Республіці Молдова, Центром інформації з проблем міжнародної безпеки (Волгоград, Російська Федерація), Євроатлантичним центром у Республіці Азербайджан, Інформаційним центром НАТО в Республіці Грузія, Інформаційним центром НАТО в Республіці Вірменія.

Експерти Центру міжнародної безпеки постійно проводять радіо-ефіри з тематики євроатлантичної інтеграції України на обласній державній радіокомпанії «Центр», які виходять двічі на місяць.

Чотири рази на рік виходить Вісник Науково-інформаційного Центру міжнародної безпеки, у якому публікуються актуальні наукові статі з питань євроатлантичної тематики викладачів, аспірантів та студентів східного регіону. Співробітники Центру постійно роблять моніторинг регіональних ЗМІ.

Функціонує веб-сайт Центру www.intsecurity.org, на якому завжди можна знайти актуальні новини щодо відносин Україна – НАТО, аналітичні статі співробітників Центру та експертів із відповідної тематики.

НОВИЙ ПІДХІД ДО ВИВЧЕННЯ ГРОМАДСЬКОЇ ДУМКИ З ПИТАНЬ ЄВРОАТЛАНТИЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ НА ОСНОВІ ДОСВІДУ ПОСТКОМУНІСТИЧНИХ КРАЇН – ЧЛЕНІВ НАТО

4.1 ВИВЧЕННЯ ГРОМАДСЬКОЇ ДУМКИ ЯК ЕЛЕМЕНТ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ ЩОДО НАТО

Проблема формування та вивчення громадської думки щодо НАТО і вступу нашої країни до цієї організації є вкрай гострою й актуальною. Наразі без вироблення загальної методології проведення соціологічних опитувань щодо євроатлантичного вибору України важко рухатися далі. Адже результати таких полів є оцінками нашої загальнодержавної роботи з інформування громадськості. І наскільки неправдивими або спотвореними є результати опитувань, настільки необ'єктивну та хибну оцінку своєї роботи ми маємо. А відтак рухаємося не в тому напрямі й робимо неправильні акценти.

Україна наполегливо і сумлінно виконує всю «домашню роботу» з євроатлантичної інтеграції. Результат цієї роботи ми побачили на квітневому саміті НАТО в Бухаресті, коли Північноатлантична Рада Альянсу прийняла історичне для України рішення – зафіксувала не тільки перспективу членства нашої держави в НАТО, а й гарантію вступу до нього.

При цьому хочу наголосити, що жодна з країн – членів Північноатлантичного альянсу не виступила проти нашої перспективи в НАТО. Це є чітким сигналом на найвищому рівні з боку Альянсу щодо підтримки майбутнього набуття Україною повноправного членства в НАТО.

Сьогодні, окрім комплексної трансформації держави в напрямі наближення її до стандартів розвинених демократій, упровадження в систему державного управління принципів прозорості та відповідальності, сприяння зростанню ролі неурядового сектору в суспільному житті, модерніза-

ції економіки та її детінізації, застосування сучасних технологій і пошуку нових ринків збуту для української продукції, налагодження та розширення взаємовигідного економічного співробітництва з якнайбільшою кількістю країн, нам необхідно потроїти зусилля у проведенні інформаційно-роз'яснювальної роботи серед населення щодо НАТО.

Незважаючи на те, що інформаційна кампанія зрушила з місця і дає перші позитивні результати, їх потрібно закріплювати. Активізувати цей процес мусить затверджена Державна цільова програма інформування громадськості з питань євроатлантичної інтеграції на 2008–2011 роки. Вона містить 79 загальнонаціональних заходів, виконання яких сприятиме розумінню українськими громадянами необхідності для нашої держави стати повноправним членом Північноатлантичного альянсу та впевнитися у тому, що інтеграція до євроатлантичних структур – єдиний шлях інтенсивного розвитку України.

Я з приємністю констатую, що переважна більшість українських журналістів нарешті розібралася з термінами, поняттями та суттю натовської тематики. Облдержадміністрації почали ініціативно проводити семінари, круглі столи, відкриті дебати тощо. Я вже не кажу про неурядові організації, які постійно здійснюють інформаційно-просвітницьку роботу як у регіонах, так і в столиці України. Загальнодержавна дискусія поступово перестає бути великою сварою, переходить у спокійну й виважену площину, набуває ознак аргументованого діалогу. Ще зовсім недавно телевізійні ток-шоу з євроатлантичної тематики виглядали як бійка із взаємними звинуваченнями, а нині ми спостерігаємо здебільшого конструктивну дискусію, у ході якої інформацію та аргументацію співрозмовників можна не тільки почути, а й, що головне, зробити висновки з почутого. І, як результат, інтерактивні опитування, що проводяться на початку та в кінці таких ток-шоу, свідчать, що думка глядачів змінюється в позитивному напрямі. Це насправді і є модель інформування. За такою самою схемою воно має відбуватися в суспільстві, що дозволить змінити думку пересічного громадянина України. А кількість рано чи пізно обов'язково переходить у якість.

Індикатором змін мають стати прозорі та правдиві соціологічні опитування, що проводитимуться на основі єдиної, доступної для всіх методології, що враховуватиме як європейський досвід, так і українські реалії. Цю методологію буде рекомендовано для використання всім соціологічним службам, які здійснюють моніторинг підтримки ідеї вступу України до НАТО.

4.2 СОЦІОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ В РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНИХ ПРОГРАМ ІНФОРМУВАННЯ ГРОМАДСЬКОСТІ З ПИТАНЬ ЄВРОАТЛАНТИЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Україна на державному рівні задекларувала пріоритетом свого розвитку членство в Організації Північноатлантичного договору (НАТО), що зафіксовано в законодавстві країни як основа безпеки та захисту національних інтересів держави. Співробітництво з організаціями геополітичного масштабу, безумовно, має певний вплив на внутрішню ситуацію у країні і в достатньому ступені залежить від суспільної підтримки визначеного курсу.

З метою проведення роз'яснювальної роботи серед скептично налаштованих громадян і не тільки у 2003 р. розроблялася Програма, у якій були викладені конкретні механізми й виконавці проведення об'єктивної інформаційної діяльності у сфері євроатлантичної інтеграції України. У тому самому році Указом Президента України була затверджена Державна програма інформування громадськості з питань євроатлантичної інтеграції України на 2004–2007 роки. Програма, серед іншого, містила й заходи, пов'язані з проведенням моніторингу суспільної думки щодо членства України в НАТО, а також різні опитування, у тому числі за допомогою Інтернету й під час телевізійних програм. У період реалізації Програми соціологічні дослідження з виявлення ставлення українських громадян до реалізації курсу, спрямованого на членство в НАТО, проводилися державними науковими установами, зокрема Інститутом соціології НАН України, за підтримки і на замовлення обласних державних адміністрацій.

Водночас підвищувалася зацікавленість громадських організацій, недержавних об'єднань у проведенні роботи, пов'язаної з вивченням зміни позиції громадян стосовно НАТО. Слід зазначити, що часто результати подібних досліджень мали скоріше репрезентативний і показово високий аналітичний характер порівняно з дослідженнями, проведеними державними соціологічними установами. Тому останні займають тут лідируючу позицію.

Аналізуючи результати тих або інших соціологічних досліджень, на жаль, можна констатувати, що їх автори здебільшого приділяють увагу узагальненій спрямованості аналізу, що охоплює Україну в цілому без акцентування на специфіці регіонів.

Апріорі відомо, що громадяни, які проживають у східній частині України, скептично ставляться до членства в Організації Північноатлантичного договору, а в західних областях переважають інші погляди. Між тим практика вивчення суспільної думки безпосередньо в польових умовах свідчить про фактично однакове ставлення до Альянсу в цих регіонах.

У певні періоди, коли загострюється політична ситуація й тема НАТО стає «розмінною монетою», особливо в передвиборних кампаніях, полярність поглядів українського суспільства стосовно членства в Альянсі посилюється. Однак варто затихнути політичним баталіям, як ситуація вирівнюється.

Перші соціологічні дослідження республіканського масштабу, присвячені виявленню ставлення українців до вступу країни в НАТО, проводилися у 2000 р. Незважаючи на існуючі проблеми, все-таки можна говорити, що це був досить стабільний період і в політичній, і в економічній царинах. За вступ України в НАТО висловлювалося понад 30% опитаних громадян. Сьогодні ж, після непростих політичних перипетій, які пережила країна, ми маємо трохи більше 20% підтримки.

Період кінця 2007-го – початку 2008 р. ознаменувався появою нової тенденції. Несподіване для широкої громадськості підписання вищими керівниками держави листа про наміри одержання Україною Плану дій щодо членства в НАТО (ПДЧ) підняло інтерес до натовської тематики у вітчизняних ЗМІ. На жаль, у цій дискусії пронатовська сторона не виглядала переконливою, а головне – її дії мали «оборонний» характер. Однак привернення уваги громадськості до цієї теми й величезний масив інформації як про Альянс, так і про сьогоднішнє співробітництво з ним України сприяли тому, що число людей, які позитивно ставилися до отримання ПДЧ і вступу в НАТО, виросло приблизно на 10%. Це вкотре підтверджує, що в Україні передусім є проблема, пов'язана з інформуванням суспільства про НАТО й вигоди, які одержить наша країна від членства у цій організації.

Тенденції, що намітилися, знайшли свій відбиток у Державній цільовій програмі інформування громадськості з питань євроатлантичної інтеграції на 2008–2011 роки, що була прийнята Кабінетом Міністрів України 28 травня 2008 р. У ній проведення загальнонаціональних соціологічних досліджень та їх аналіз стоять на першому місці. У рамках нової Програми передбачено не тільки здійснення власне соцдосліджень, а й вивчення досвіду нових країн – членів НАТО, де процес інформування був досить активним перед вступом в Альянс і проводилися потужні інформаційні кам-

панії. У рамках здійснення опитувань планується широке співробітництво з недержавними організаціями.

Особливий інтерес становить проведення досліджень суспільної думки відносно НАТО в регіонах України. Відтак ініційоване Інститутом трансформації суспільства створення регіональної мережі наукових соціологічних структур є надзвичайно потрібною справою. Хотілося б відмітити, що у Цільовому Плані дій Україна – НАТО на 2008 рік закладена можливість розробки регіональних програм з інформування громадськості. Водночас, процес вивчення суспільних настроїв не може бути кінцевим результатом й існувати окремо від програми інформування населення. Соціологічні дослідження є частиною та інструментом, що повинен допомагати реалізувати ці програми, вказувати на існування проблеми і можливі шляхи їх подолання.

Аналізуючи виконання Державної програми інформування населення з питань євроатлантичної інтеграції на 2004–2007 роки, часто підкреслювалося, що вона була поганою і малоефективною. На підтвердження такого висновку наводилися саме дані соціологічних досліджень щодо підтримки українськими громадянами членства країни в НАТО. І вже набагато нижче (ледве не як «P.S.») у багатьох повідомленнях говорилося про інші фактори, що вплинули на низький рівень підтримки населенням цього напрямку.

Вивчення суспільної думки має величезне значення в інформаційних кампаніях будь-якого рівня. Вони цікаві й тим, що є своєрідною формою зворотного зв'язку для організаторів цих кампаній. Завдяки таким дослідженням можна побачити не тільки результат певних дій, а й почути реакцію на них від громадян України.

4.3 ВПЛИВ РЕЗУЛЬТАТІВ СОЦІОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ НА ФОРМУВАННЯ ПОЗИЦІЙ ГРОМАДЯН ЩОДО ВСТУПУ УКРАЇНИ В НАТО

Проведення соціологічних досліджень та поточного моніторингу громадської думки щодо питань, пов'язаних із відносинами України і Північноатлантичного альянсу, сьогодні є важливим та актуальним завданням як держави, так і недержавних організацій. Однак ми бачимо, що результати опитувань з цієї тематики часто використовуються противниками НАТО як інформаційна зброя. Проведення маловідомими соціологічними служ-

бами ледве не щотижня опитувань на кшталт «Чи Ви вже сьогодні підете в НАТО?» є не глибинним дослідженням суспільної думки, а радше інструментом маніпуляцій та тиску на громадян, закріплення у їх свідомості факту про низький рівень підтримки вступу України до НАТО. Відомо, що люди зазвичай орієнтуються на більшість у прийнятті особистого рішення. Тому постійний наголос на тому, що переважна частина громадян проти або не визначилась, може іноді стримувати формування власної позиції.

Таким чином соціологічні фірми в нашій країні стають, навіть подеколи несвідомо, ланкою у чийсь гри, гордовито оприлюднюючи результати своїх досліджень, не називаючи при цьому їх замовника. Але небезпекою є те, що потім ці цифри використовують не тільки в Україні, а й за її межами, щоб показати низький рівень підтримки українськими громадянами вступу до НАТО. На соціологічні дані спираються представники деяких країн, які гальмують приєднання України до Альянсу. Вони ними маніфестують, стверджуючи, що через таку низьку суспільну підтримку Україна ще не готова вступити в НАТО, а отже, і в ЄС.

Громадська Ліга Україна – НАТО вважає за необхідне проаналізувати, оновити, а точніше, переформатувати методологію проведення соціопитувань щодо євроатлантичного вибору України. Для створеної групи науково-дослідних, експертних і університетських центрів із різних регіонів для здійснення таких соціологічних досліджень варто вивчити досвід країн Центрально-Східної Європи – нових членів Альянсу.

Є результат соціологічного опитування, коли громадянам України запропонували відповісти на запитання: «Чи хочуть вони, щоб у разі якоїсь загрози, екологічного чи техногенного лиха нам допоміг Альянс, НАТО як інституція?» Майже 70 відсотків ствердно відповіли на можливість отримання такої допомоги. Отже, в Україні немає генетичного несприйняття НАТО. Просто потрібно активніше проводити інформаційно-просвітницьку роботу з питань євроатлантичної інтеграції і, зрештою, все стане на свої місця.

Як показали результати опитувань громадської думки щодо вступу України в НАТО у січні 2007 року, майже половина українців (45,5%) не схвалює проведення референдуму, 38,6% респондентів виступають «за» і 16,1% – не визначилися. На думку експертів, такий референдум в Україні можливий не раніше 2009–2010 року. До того моменту Уряд повинен якомога більше проінформувати українців про завдання і діяльність Північноатлантичного альянсу, щоб їх вибір на референдумі був свідомим.

Розуміючи значення соціології та моніторингу, не варто забувати, що вони є лише частиною інформаційної кампанії і не повинні підміняти роботу з інформування громадян.

Нині затверджена Державна програма інформування громадськості з питань євроатлантичної інтеграції України на 2008–2011 роки, ведеться постійний діалог з НАТО в режимі засідань спільної робочої групи (СРГ) з питань оборонної реформи, проходять засідання Комісії Україна – НАТО (КУН), відбуваються різноманітні заходи як у силовому секторі держави, так і в системі науки, освіти, громадському вимірі, студентському середовищі тощо.

Усе це дає результат. Сьогодні 82% українських експертів у галузі безпеки підтримують ідею членства України в НАТО. А думка експертів зазвичай із часом стає і думкою суспільства. У державі накопичується критична маса ідей, кадрів, документів, яка робить курс на євроатлантичну інтеграцію нашої країни незворотним.

У регіонах України за останній період також спостерігається зміна громадської думки. Деяко збільшився відсоток прихильників НАТО, зменшилася кількість противників, зросло число тих, хто не визначився. Важливим є те, що пом'якшилися крайні, полюсні позиції стосовно НАТО, а отже, відбувається їх певне зближення. З одного боку, прихильники членства України в Північноатлантичному альянсі розуміють, що власне вступ до НАТО ще не дасть «абсолютного щастя» і не вирішить усіх проблем, – потрібно багато працювати, щоб досягти позитивних зрушень. З другого боку, противники НАТО розуміють, що членство в цій організації не є «трагедією» для держави, що це, зрештою, закономірний шлях, яким йшла більшість країн Центрально-Східної Європи. Таким чином, питання щодо співпраці України з НАТО, приєднання до ПДЧ та майбутнього членства сьогодні переходить із площини емоційної, ірраціональної у площину наукову, фактологічну, навіть технологічну, що в цілому сприяє позитивному поступу суспільства в цьому напрямі.

Нинішнє сприяння Україні з боку країн – членів НАТО як у долученні до ПДЧ, так і в проведенні інформаційної кампанії – це, можливо, певний аванс для нашої держави, проте нам потрібно пройти точку рівноваги, щоб потім пришвидшити процес інтеграції. Я впевнений, що в Україні згодом буде навіть більший відсоток прихильників НАТО, ніж у деяких країнах-членах сьогодні. Можливо, так станеться вже після вступу України до Альянсу, коли українці відчують і побачать переваги демократичної колективної системи безпеки.

4.4

ОСОБЛИВОСТІ МЕТОДОЛОГІЇ СОЦІОЛОГІЧНИХ ОПИТУВАНЬ СТОСОВНО ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

Для просування шляхом євроатлантичної інтеграції в нашій країні необхідно здійснити комплекс соціальних та політичних реформ. У результаті, як очікується, Україна може стати частиною Європейського Союзу і приєднатися до НАТО. Зазвичай паралельно з будь-якою великою реформою проводяться соціальні дослідження, які оцінюють ефективність руху визначеним шляхом. Як показує досвід країн Балтії та Словенії, процес євроінтеграції в них починався з консенсусу еліт, що був доповнений систематичною роботою із суспільством. Безумовно, у кожній країні є свої особливості культури, традиції, стереотипи, але в цілому процес скрізь розвивався подібним чином. В Україні ж спостерігається інша послідовність дій. Ми намагаємося спочатку провести інформування суспільства, яке потім уже натисне на еліти й «змусить» їх об'єднатися навколо ідеї євроатлантичної інтеграції країни. На мій погляд, ефективність такого шляху є мало ймовірною.

Існує ряд особливостей проведення оцінювальних досліджень, що супроводжують великі реформи, які можуть мати значні соціальні наслідки. У рамках таких досліджень цілі реформ (такі, наприклад, як «входження в ЄС», «приєднання до НАТО» і т.п.) повинні бути «розпаковані», тобто розкладені на складові частини, етапи, щоб звичайні люди – не експерти, а виборці – розуміли необхідність кожного такого етапу, його користь (або шкоду) для власного життя, могли оцінити ступінь реалізації поставленого завдання або ж реальне просування в заданому напрямі. Тільки тоді можна проводити масові опитування, з'ясовувати суспільну думку.

Пристаючи до вивчення поглядів людей стосовно напрямів зовнішньої політики країни, ми повинні визначитися з приводу того, чи можна взагалі вести мову про існування суспільної думки. Насправді вона не завжди складається стосовно кожного питання. Крім того, не за всіма важливими темами опитувань той самий середньостатистичний громадянин, до якого ми звертаємося, зобов'язаний мати власну думку.

Деякі політики та експерти сумніваються в тім, чи правильно ставити пряме запитання про підтримку членства України в НАТО. Я думаю, що в разі проведення референдуму таке запитання обов'язково повинно

міститися в опитувальнику. Адже на референдумі голосувати будуть усі – і ті, хто мають власну думку, і ті, хто її не мають. Однак дослідження громадської думки про спрямованість зовнішньої політики країни на євроатлантичну інтеграцію не вичерпується тільки аналізом відповіді на зазначене питання. Це один, але не єдиний індикатор, який дає змогу оцінювати здійснення складних реформ, що мають за мету просування до членства України в НАТО або ЄС. Мета, етапи і критерії успішності таких реформ повинні бути представлені серією досить складних концептів, які, своєю чергою, «розпаковуються» в індекси, показники, індикатори.

Для того щоб відповідь респондента дійсно свідчила про наявність у нього думки з поставленого запитання, респондент принаймні повинен:

- бути інформованим щодо теми запитання (бути компетентним);
- цікавитися тим, про що йдеться в запитанні (бути зацікавленим);
- відчувати актуальність і важливість того, про що запитується (бути соціально активним).

Це так звана лійка (російською – «воронка») Геллапа. Свого часу Геллап, один із засновників сучасної технології вивчення суспільної думки, запропонував ставити респондентові серію запитань-фільтрів, які «відтинають» зайве від справжньої суспільної думки. У цьому випадку під справжньою суспільною думкою розуміються результати опитування, на які можна спертися, проводячи реформи. У такому сенсі суспільна думка відрізняється від емоційного стану, який ті, хто називають себе політехнологами, намагаються створити в суспільстві у заданий термін для забезпечення певного голосування під час виборів або референдуму.

Далі вважаю за потрібне представити цифри, які ілюструють деякі тези про особливості й певні труднощі вивчення суспільної думки щодо зовнішньої політики держави. При цьому я спиратимуся на дані не якоїсь опитувальної фірми, а Інституту соціології НАН України, а також міжнародного моніторингового проекту «Європейське соціальне дослідження» (я є національним координатором цього проекту в Україні). У ньому вже впродовж чотирьох років бере участь наша країна разом із більш ніж 20 європейськими державами.

Отже, чи цікавляться українці політикою? За даними другої хвилі «Європейського соціального дослідження», проведеного на початку 2005 року, на запитання «Наскільки Ви цікавитесь політикою?» відповіли «дуже цікавлюся» 20% опитаних в Україні. Багато це або мало? Високий інтерес до політики в Україні або не високий? Я не буду наводити відсоток тих, хто

дуже цікавиться політикою в усіх 24 країнах, які взяли участь у цьому дослідженні, але відзначу, що в Норвегії таких людей 10%, Словаччині – 6, Польщі – 6, в Естонії – 5,6%. Україна на той період демонструвала найвищий серед європейців інтерес громадян до політики. Втім, не будемо забувати, що йдеться про 20%.

Тепер щодо інформованості людей з політичних питань. Чи інформовані громадяни про політику і наскільки події, що відбуваються в політичному житті країни, доступні та зрозумілі для них? За даними того ж самого «Європейського соціального дослідження», на запитання «Наскільки Вам складно або легко скласти власну думку про політичні питання?» відповіли «дуже складно» або «складно» 35% респондентів в Україні. За показником ступеня й адекватності сприйняття політичних процесів громадянами наша країна мало відрізняється від інших країн Європи. Наприклад, в Естонії 37% респондентів заявили, що їм складно або дуже складно скласти власну думку з політичних питань. У Словаччині таких респондентів виявилось 29%, у Норвегії – 30%. Іншими словами, близько третини людей, які потенційно можуть голосувати на референдумі, чесно говорять, що їм непросто розібратися в політиці. Однак, якщо їх поставити перед необхідністю приймати на референдумі чітке й певне рішення з конкретних зовнішньополітичних питань (у який економічний або політичний союз входить країні, як будувати систему безпеки країни й т.п.), вони будуть голосувати.

Наскільки важливі для українців питання зовнішньої політики країни, зокрема щодо можливості вступу України в різні міжнародні або економічні союзи? За даними всеукраїнського опитування, проведеного у 2007 році Інститутом соціології НАН України, і вступ до ЄС, і вступ до НАТО не були у фокусі уваги українців. Серед важливих проблем 61% респондентів відзначили: підвищення рівня зарплат, пенсій, стипендій, а також боротьбу з корупцією. Лише 18% опитаних назвали як найбільш важливі для країни проблеми вступ України в ЄС і 12% – вступ України в НАТО. Іншими словами, на тлі економічних, правових, внутрішньополітичних негараздів питання зовнішньої політики є другорядними для українських громадян.

До того ж варто взяти до уваги ступінь суперечливості зовнішньополітичних орієнтацій українців. За даними моніторингового дослідження Інституту соціології НАН України, 40% тих, хто бажають входження нашої країни в ЄС, також виступають за союз України з Росією та Білоруссю. З другого боку, 35% тих, хто бажають вступити в союз із Росією і Білоруссю, також підтримують членство України в ЄС. Таку думку можна розглядати

як індикатор відкритості українців, але його не варто використовувати для ухвалення рішення про зовнішньополітичний курс.

Отже, я думаю, що на підставі наведених вище даних логічно зробити такий висновок: не слід перекладати на людей рішення тих питань, які повинна вирішувати еліта. Громадяни їй довірили це право, проголосувавши на виборах. У цьому суть представницької демократії. Якщо ж еліта не в змозі приймати стратегічно важливі для країни рішення, то, може, краще змінити еліту?

Соціологічні опитування – це не форма просвітництва або інформування людей, а спосіб виявити нові тенденції в соціальній реальності, підтвердити чи спростувати наявні гіпотези щодо варіантів розгортання подій. Водночас, інтерпретуючи результати соціологічних опитувань, необхідно враховувати, що ми маємо справу із суб'єктивними, часом суперечливими поглядами людей, які, відповідаючи на запитання інтерв'юєрів, не завжди впевнені або, точніше, можуть бути різною мірою впевнені у своїх відповідях.

В Інституті соціології НАН України вивчають надійність інформації, одержуваної у ході соціологічних опитувань, розробляють показники та інструменти її виміру. Один такий показник ми назвали індексом суб'єктивної надійності. Розглядаючи його вимір для окремих блоків запитань соціологічної анкети і для анкети в цілому, ми виділяли такі компоненти, як зрозумілість інструмента, достатність знань для відповіді, інтерес до теми опитування, упевненість, стабільність, незалежність власної думки й навіть можливість широко відповідати на поставлені запитання*. Для експерименту було обрано два приблизно однакових за складністю запитання, для яких оцінювався індекс суб'єктивної надійності. Одне запитання стосувалося самоідентифікації респондента, а друге – ставлення до НАТО. Ми з'ясували, що відносно блоку запитань про НАТО респонденти самі оцінюють себе як не дуже надійне джерело інформації. Іншими словами, опитані нами люди, хоч і надавали відповідь на поставлені запитання, але при цьому досить критично оцінювали себе як джерело інформації з такої складної проблеми, як визначення можливого напрямку розвитку зовнішньої політики країни.

¹ Результати проведенного нами методичного експерименту див. у журналі «Соціологія: теорія, методи, маркетинг», 2008, № 1.

І все ж таки, оскільки країна взяла курс на євроатлантичну інтеграцію, необхідно серйозно вивчати ставлення громадян до НАТО, насамперед, щоб визначити чинники, які можуть вирішальним чином впливати на суспільну думку в цій царині. Йдеться, зокрема, про такі чинники, як:

- події усередині країни (внутрішні) та за її межами (міжнародні) – у короткостроковій перспективі;
- кампанії інформування, пропаганди й т.п. – у короткостроковій перспективі;
- зміна поколінь – у довгостроковій перспективі.

Очевидно, варто переходити від аналізу окремих показників чи індикаторів до побудови більш складних, узагальнюючих моделей, які дозволяють пояснювати ситуацію, або навіть намагатися робити короткострокові прогнози. Емпіричні соціологічні дослідження – це не тільки засіб перевірки існуючих гіпотез, а й джерело для побудови нових моделей.

Насамкінець хочу підкреслити, що вивчення суспільної думки з питань, пов'язаних із зовнішньою політикою, вимагає ретельної методичної та методологічної підготовки. Такі питання можна й потрібно розглядати в комплексі із ціннісними орієнтаціями. Варто виділяти і досліджувати фактори, які можуть впливати на зовнішньополітичні орієнтації, вивчати сформовані стереотипи, їхню поширеність і можливий вплив. Потрібно намагатися будувати не тільки описові, пояснювальні, а й прогнозні багатфакторні моделі. При цьому слід постійно враховувати складність питань про зовнішню політику для масових опитувань і відповідно статус отриманого у ході опитувань результату.

4.5 ОСНОВНІ ЧИННИКИ, ЩО ВПЛИВАЮТЬ НА ФОРМУВАННЯ ТА МОЖЛИВІСТЬ ЗМІНИ СТАВЛЕННЯ УКРАЇНЦІВ ДО НАТО: ВИЯВИТИ І ВРАХУВАТИ

На формування та можливість зміни громадської думки відносно приєднання України до НАТО впливає ряд чинників, серед яких, поряд із методологічними, найбільш суттєвими є ті, що визначають її політичний, міжнародний і цивілізаційний зміст. Тому не випадково посилення на рівень підтримки населенням євроатлантичної політики держави найбільше використовується у протистоянні різних політичних сил та інтересів як в Україні, так і керівництвом сусідньої країни, яке відверто прагне якщо

не зупинити, то загальмувати цей процес. Про наявність подібних підходів свідчать не тільки позиція та заходи обмеженого кола представників «лівих» партій. Активізували свої дії у цьому напрямі й СДПУ(о), Партія регіонів тощо. Тож важливо зрозуміти природу протистояння задекларованої державою, зокрема за підтримки і згаданих партій, політики євроатлантичної інтеграції України.

Насамперед слід з'ясувати, чи є ставлення до Альянсу взагалі, і зокрема питання стосовно приєднання України до Плану дій щодо членства в НАТО (ПДЧ) – що, як відомо, не гарантує автоматичного вступу до цієї організації, – саме таким, що дійсно роз'єднує українців, і чи насправді вони, як стверджують окремі опитування та політики, переважно проти вступу до НАТО. Саме на дані таких соціологічних досліджень посилаються й керівники Росії, характеризуючи прагнення України приєднатися до ПДЧ як таке, що начебто здійснюється всупереч волі більшості українського народу. Але ж слід брати до уваги, що це питання (на відміну від відносин з ЄС, приєднання до якого обов'язково потребує всенародного референдуму) належить до міжурядових угод, які визначаються Урядом і в разі потреби затверджуються парламентськими рішеннями за участі представників представлених партій. І саме ставлення більшості представників парламентських партій у формі законів та відповідної політики зазвичай репрезентує позицію еліт і суспільства та діяльність виконавчої влади.

Невипадково найвищий рівень громадської підтримки євроатлантичної інтеграції України припадає саме на 2002–2004 роки, коли політична еліта і партії не тільки майже одноставно підтримували цей курс, а й сприяли його підтримці в суспільстві. Про це зокрема свідчить прийняття відповідної Державної програми інформування громадськості з питань євроатлантичної інтеграції на 1994–1997 рр., за підписом Л. Кучми і С. Медведчука, яка зобов'язувала державних службовців активно включитися у цей процес. Таким чином, усі приклади сучасного протистояння щодо НАТО є суто політичними, вони пов'язані з боротьбою за владу та фактично підіграють очікуванням і впливу іншої держави.

Про спробу деяких політичних сил відійти від задекларованих Україною інтеграційних процесів свідчить ініціювання проведення всеукраїнського референдуму щодо НАТО вже сьогодні, коли Україна ще не отримала запрошення від Альянсу, а суспільство недостатньо обізнане й інформоване з питань євроатлантичної інтеграції. Як відомо, проведення загальнонаціонального референдуму не є обов'язковим для вступу в НАТО. Тільки

у чотирьох із нинішніх 28 країн – членів Альянсу, за суто внутрішньополітичних обставин, проводився референдум.

Таким чином, вивчення громадської думки щодо НАТО, яке пов'язано зі сферою як міжнародних відносин, так і безпеки, торкається багатьох чинників й потребує їх певної ідентифікації та інвентаризації, щоб або заперечити, або погодитись і врахувати відповіді на такі питання:

- У чому полягають власне природа і значення євроатлантичного вибору, його складний, комплексний, стратегічний, цивілізаційний і політичний зміст? Чи є в суспільстві розуміння того, що саме ми обираємо: зокрема, яку роль відіграв Північноатлантичний блок у часи «холодної» війни, яким є «нове» НАТО, до котрого прагне Україна, його місце в системі інших організацій співробітництва та безпеки – ООН, ОБСЄ, РЄ, чи існує взаємозв'язок між інтеграцією (і розширенням) до НАТО та ЄС (процес, який адаптує «проблемні» країни та поступово об'єднує Європу і Північну Америку на засадах демократії, безпеки та добробуту)?
- Чи пов'язаний і як саме євроатлантичний вибір України із політичною волею керівників держави та національними інтересами еліти? І чи має він бути підтриманий і яким чином партіями, бізнесом, громадянським суспільством, поділятися іншими країнами? Чи стала політична воля еліти визначеною політикою держави, що здійснюється на практиці? Слід враховувати таку відмінність, що в Україні наразі відсутній консенсус (який формально існував до 2004 року) політичних сил щодо вступу в НАТО (про це згадується в програмах лише 12 із 154 політичних партій), й на цій підставі досліджувати окремо ставлення влади і суспільства до зазначених міжнародних проблем (до речі, саме так проводяться опитування, наприклад, у США).
- Якщо анкетування серед експертів демонструє підтримку вступу до НАТО майже 80% респондентів, то чому це питання не є серед пріоритетів пересічних громадян і цікавить достатньо обмежену кількість людей (близько 2%)? Тож чи зможуть необізнані громадяни зробити свідомий вибір щодо вступу в НАТО, не розуміючи, що ця співпраця, перш за все, в інтересах пересічних українців, громадянського суспільства, просування необхідних реформ.
- Які соціологічні служби (українські, міжнародні), на якій методологічній базі, за чиеї підтримки, наскільки послідовно й науково обґрунтовано здійснюють соціологічні дослідження? Чи не є вони по-

літично замовленими і заздалегідь передбаченими? Чи враховані в опитуваннях впливові цільові групи, вік, освіта, професійні та інші особливості респондентів? Як висвітлюються і презентуються результати соціологічних досліджень?

- Про що свідчать суттєві відмінності в показниках ставлення населення до вступу в НАТО у багатьох як національних, так і регіональних опитуваннях? Слід констатувати значний, а іноді й істотний розрив у євроатлантичних орієнтаціях громадян між основними регіонами на Заході, Півдні, Сході, у Центральній частині України. Дослідження, проведені на початку нового століття, свідчили, що суспільна підтримка вступу в НАТО в окремих регіонах коливалася між 40–60%: у Західному регіоні – 61,5%, у Центральному – 42,7%, у Причорноморському – 33,8%. Понад те, за результатами соціологічного дослідження, проведеного Донецьким національним університетом, така підтримка в області збільшилася від 4% у 2004 р. до 25% у 2007 р. Іншими словами, існують особливості як у загальному ставленні, так і у сприйнятті інформації щодо НАТО, а тому доцільно й необхідно враховувати їх, здійснюючи соціологічні дослідження.
- Слід взяти до уваги, що, за міжнародною практикою (як свідчать опитування Євробарометра про ставлення до НАТО в 90-і роки), запитання: «Якщо завтра (найближчим часом) буде референдум, то як Ви проголосуете?» було запропоновано і отримало практичне значення лише після запрошення трьох країн (Польщі, Чехії, Угорщини) на Мадридському саміті НАТО (1999 р.). Відповідь на це запитання передбачала три варіанти: «за», «проти», «утримався». Зазвичай, національні опитування враховували більш широкі та якісні особливості респондентів, зокрема їх соціальний, професійний, освітній статус тощо. Наприклад, у США, як уже зазначалося вище, окремо визначалося ставлення до НАТО представників влади і населення.

Наші спостереження показують, що, *по-перше*, усереднений показник рівня підтримки або не підтримки по країні (як і середня температура хворих по шпиталю) фактично зменшує та нівелює реальні показники, спрощує проблему, яка виявляється по-різному в різних регіонах. За досвідом, наприклад, Словаччини, її вирішення полягає у врахуванні владою існуючих відмінностей і сприянні, за участі й підтримки неурядових організацій, у процесі інтеграції розв'язанню нагальних проблем, які дійсно хвилюють людей.

По-друге, в умовах суто політичного протистояння, що триває й досі та нещодавно набуло форму ставлення до ПДЧ, дані опитувань свідчать як про посилення використання антиНАТОВської риторики тими політичними силами, які програли вибори і втратили певні владні можливості, так і про наявну залежність результатів опитувань від рівня інформованості громадян та необхідність обговорення цих питань у суспільстві.

Наприклад, проведене в листопаді 2007 року на замовлення Держкомтелерадіо України Центром з інформаційних проблем територій НАН України Всеукраїнське соціологічне дослідження представило такі результати: тільки 18,6% населення України вважає себе добре інформованими щодо НАТО, 31,4% – середньо, 49,9% – мало чи зовсім не інформованими. Найбільшу потребу громадяни мають в інформації про військову (17,6%), політичну (16,7%), правову (14,7%) та економічну (14,3%) сфери діяльності Альянсу та його співпраці з Україною.

Дослідження також виявило певну тенденцію, що свідчить про зменшення частини однозначних (як позитивних, так і негативних) варіантів відповідей та збільшення проміжних, що дає змогу зробити висновок: українське суспільство поступово відходить від полярних позицій і схильне більше орієнтуватися не на раніше сформовані ідеологічні стереотипи, а на реальні інтереси країни. Якщо цей процес триватиме й далі, то через 2–3 роки, внаслідок активного суспільного обговорення цієї теми, громадська думка щодо НАТО може кардинально змінитися.

Певного оптимізму додає і стала підтримка більшістю населення поступової європейської інтеграції, і певний поступ у розумінні того, що досягнення стандартів НАТО одночасно наближає Україну до членства в ЄС. Погрозлива риторика керівників РФ щодо України, пов'язана з можливістю запрошення її до ПДЧ, яка вже не обмежується тільки економічним тиском, а торкається її суверенітету і демократичних засад, також змушує багатьох українців замислитися над тим, чи достатніми є існуючі гарантії безпеки нашої держави.

Основні чинники, які сьогодні впливають на формування суспільної думки в Україні, не обмежуються загальною інформацією та історичними фактами щодо НАТО, а, як і в країнах – сусідах членах Альянсу, більшою мірою пов'язані з трансформованим ставленням українських громадян до сучасних політичних сил, політиків і перспектив вирішення нагальних життєвих проблем, зокрема за результатами співпраці з НАТО.

4.6 ДОСВІД СЛОВЕНІЇ З ПРОВЕДЕННЯ ОПИТУВАНЬ ГРОМАДСЬКОЇ ДУМКИ ЩОДО НАТО

Незмінними пріоритетами зовнішньої політики Словенії із здобуттям незалежності в 1991 році був вступ країни в НАТО і Європейський Союз. Обидва ці напрями дістали високу політичну та суспільну підтримку. Однак на початку 2000 р. кількість прихильників входження в Північноатлантичний альянс стала зменшуватися. Для того щоб підняти рівень підтримки населення, поглибити знання про НАТО, уряд прийняв спеціальну комунікаційну стратегію на 2001–2003 рр. з питань євроатлантичної інтеграції. Які ж основні уроки засвоїла Словенія в ході реалізації цієї стратегії?

Перший урок: дуже важливо здійснювати скоординовані комунікаційні зусилля. Для цього у структурі словенського уряду був створений спеціальний координаційний орган, куди ввійшли відповідальні працівники з Міністерства закордонних справ, Міністерства оборони, офісу, що займається внутрішньоурядовими комунікаціями. Головними завданнями цього органу визначалися підготовка та координація рішень, спрямованих на реалізацію комунікаційної стратегії, а також навчання кадрів для проведення інформаційно-просвітницької роботи із громадськістю. Вони повинні були навчитися тому, що і як треба говорити громадянам про євроатлантичну інтеграцію, адже саме ці люди ставали джерелом інформації та аргументів відносно НАТО, а також учасниками публічних дебатів на конференціях і круглих столах. Тренінги організовувалися для фахівців, які представляли різні міністерства (закордонних справ, оборони, економіки, охорони здоров'я, сільського господарства), мас-медіа, а також викладачів університетів.

Другий урок: конче потрібно об'єднати зусилля й досягти консенсусу на рівні вищого політичного керівництва країни. Всі політичні партії, представлені в парламенті Словенії, підтримали вступ у НАТО, крім однієї політичної фракції, що була свого роду опозицією. На міжнародному рівні Словенія транслювала єдиний «меседж», а саме: ми прагнемо в НАТО і зробимо все, що для цього потрібно. Деякі внутрішні розбіжності не заважали нашій міжнародній позиції, тому що всі розуміли: членство в НАТО є стратегічним національним інтересом Словенії.

Треба також мати консенсус щодо тих інформаційних «меседжів», які необхідно донести громадськості. Говоріть коротко і, що дуже важливо, «вживайте однакові слова».

Третій урок: необхідно застосовувати різноманітні комунікаційні зусилля для роботи з населенням, тобто діяти в декількох напрямках, а не тільки через мас-медіа. Ми хотіли відійти від реклами НАТО настільки, наскільки це можливо, і намагалися використовувати всі можливості, щоб здійснювати двосторонню комунікацію, тобто щоб уряд не тільки інформував громадян про НАТО, а й одержував від них зворотну реакцію.

Соціологічні дослідження з питань НАТО у Словенії проводив Університет політичних наук у Люблянях. Опитування здійснювалися щомісяця, незалежно від бажання або небажання уряду. Ми використовували результати цих опитувань, які слугували для нас індикаторами процесів, що відбуваються в суспільстві. Крім того, важливою була їхня щомісячна частота, оскільки це давало змогу співвіднести дані про зміни громадської думки із заходами, які здійснював уряд. У такий спосіб ми могли оцінити реакцію населення.

Четвертий урок: громадянське суспільство повинне бути залучено в публічну дискусію відносно НАТО. Уряд зрозумів, що люди не сприймуть неправди, вони обов'язково виявлять її й викриють нас у необ'єктивності. Суспільство хоче відкритих і прозорих дебатів, фактів, цифр, аргументів. І ми задля цього доклали багато зусиль, енергії. У 2000–2004 рр. я очолювала департамент по роботі з громадськістю Міністерства закордонних справ Словенії, і з особистого досвіду знаю: якщо ви граєте прозоро й відкрито, то досягнете високих результатів.

Отже, варто ще раз підкреслити, що інформаційна кампанія щодо НАТО здійснювалася у Словенії за допомогою різних комунікаційних стратегій і через різні канали доведення інформації – телебачення, друковані ЗМІ, відкриті телефонні лінії, Інтернет, суспільні дебати, круглі столи. Нашим завданням було налагодити діалог між суспільством і урядом, щоб люди мали можливість відгукнутися на інформаційні сигнали, які вони одержують, і брати участь у відкритих дискусіях, висловлюючи свою думку – як позитивну, так і негативну. Ми прагнули надати суспільству конкретні цифри, факти, аргументи.

Інформаційна кампанія словенського уряду дала позитивний результат: кількість прихильників вступу країни в НАТО збільшилася з 40% у

2002 р. до 66% у березні 2003 р., коли проходив референдум. І, що дуже важливо, така інформаційна кампанія не була припинена після референдуму про приєднання Словенії до Альянсу. Відкриті телефонні лінії, форуми, можливість поставити питання й одержати інформацію відносно НАТО залишилися в населення до сьогоднішнього дня.

Ми завжди відкриті для спілкування та готові поділитися з Україною своїм досвідом просування шляхом євроатлантичної інтеграції, у тому числі методикою проведення соціологічних досліджень з відповідної тематики.

4.7 СУСПІЛЬНА ДУМКА ЩОДО ЄВРОАТЛАНТИЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ В ЛИТВИ

Перед вступом Литви в НАТО лідер цієї організації висловився приблизно так: «Литва, Латвія та Естонія технічно й організаційно готові вступити в НАТО, але дуже важливо, щоб до цього також була готова суспільна думка». Під суспільною думкою тут малися на увазі настрої в засобах масової інформації та різних верств населення.

Які ж орієнтації стосовно НАТО домінували в Литві? Уперше це питання в репрезентативному дослідженні було поставлено у грудні 1993 року. Результат виявився таким: 65% населення висловилося за вступ Литви в НАТО, 12% – проти і 23% – не визначилися. Таким чином, більшість литовських громадян позитивно ставилася до можливості ввійти до цієї оборонної організації. Невдовзі після проведеного загальнонаціонального опитування (4 січня 1994 року) Президент Литви А. Бразаускас передав Генеральному секретареві НАТО офіційне прохання про вступ.

І сьогодні, через 15 років, суспільна думка стосовно НАТО залишається позитивною: 57% – «за» і 23% – «проти» (травень 2008 року).

Між цими двома часовими відтинками відбулася безліч подій, істотно коливалася й суспільна думка (рис. 1). Скажімо, у 1999 р. ставлення до НАТО серед литовців значно погіршилося, супротивників вступу стало навіть більше, ніж прихильників. Політологи вказували, що це може бути пов'язано з подіями того часу в Косово та Сербії.

**Динаміка ставлення до НАТО в період 1993 – 2006 рр.,
% від тих, що мають думку**

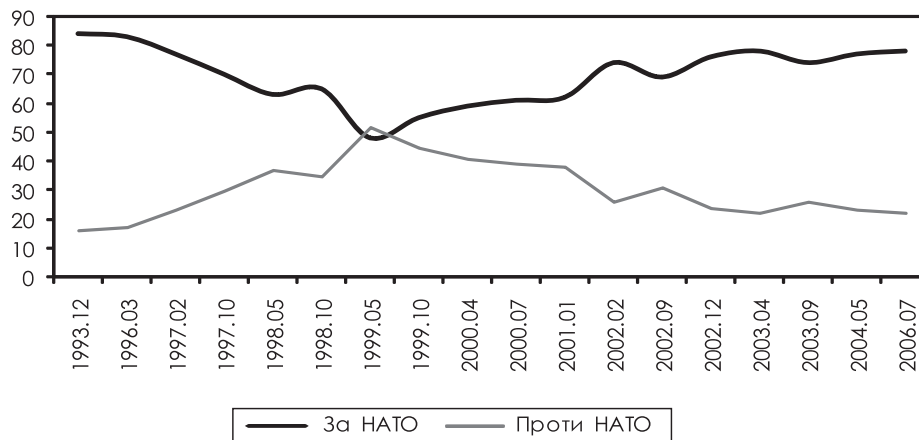

Рис. 1

Я не думаю, що широкі верстви населення дуже цікавляться тим, що відбувається за кордоном, – місцеві події для людей є більше актуальними. Литва в той період демонструвала глибокий економічний спад, проходила не завжди зрозуміла приватизація найбільших об'єктів промисловості. Довіра до влади, до еліти була критично низькою. А входження в НАТО і Європейський Союз багатьма розглядалися як проекти еліти. До речі, ставлення до вступу в ЄС у той час теж було негативним. Але подібний негатив у громадській думці існував недовго, ситуація змінилася – і напередодні вступу більшість жителів висловилися «за». Отже, вкрай важливо зрозуміти, які фактори впливають на зміну суспільних настроїв.

Які категорії населення Словенії виступають «за» і «проти» членства в НАТО? (див. *рис. 2, рис. 3*). «За» здебільшого молоді люди, з вищою освітою, кваліфіковані, що добре заробляють, жителі великих міст. Більше скептиків серед менш освічених, у яких нижчі заробітки, а також людей із провінції (вони частіше вважають, що членство пов'язане з фінансовими витратами) та російського населення (у них спрацьовує традиційний стереотип, що НАТО був проти Радянського Союзу, а тепер проти Росії).

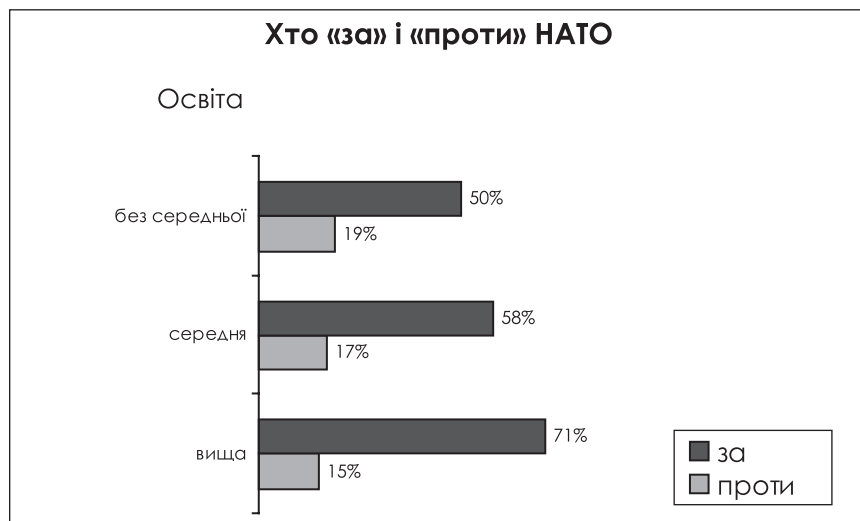

Рис. 2

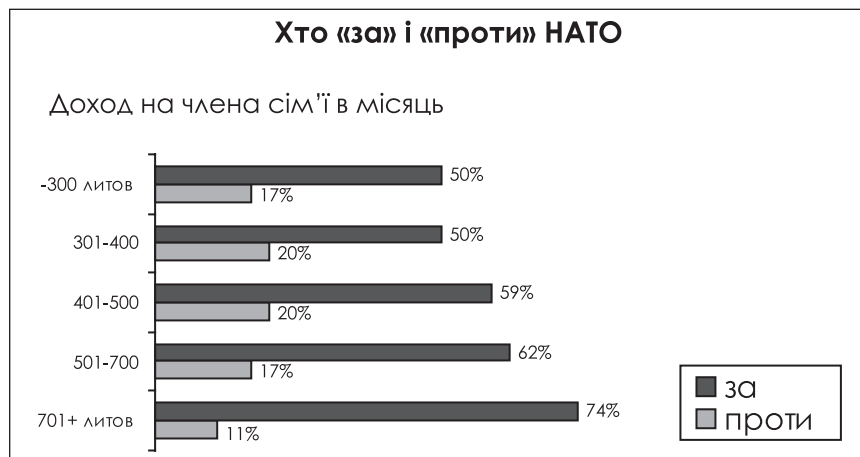

Рис. 3

Суспільна думка щодо НАТО деякою мірою пов'язана із ставленням населення до армії. А в Литві ця довіра досить висока. Понад те, за 10 років вона істотно покращилася. Військові структури розглядаються як сучасні, неполітизовані, не корумповані, що формують позитивний імідж нашої країни за кордоном.

Треба підкреслити, що в Литві ні перед вступом, ні після нього не сформувалося жодного руху проти НАТО чи Європейського Союзу. Ставлення до членства Литви в ЄС стабільне й одне із найбільш прихильних серед країн Євросоюзу. До речі, на запитання «Які країни ви б хотіли бачити членами ЄС?» 47% респондентів назвали Україну (перше місце), інші країни згадувалися значно рідше: на другому місці Хорватія – 20% (липень 2006).

Дуже важливим фактором, який позитивно впливає на ставлення до НАТО, насамперед є інформованість населення. Інформація з питань євроатлантичної інтеграції повинна бути в друкованих засобах масової інформації, Інтернеті, поштових скриньках. Про Альянс не варто розмірковувати непопулярним політикам. Не треба забувати, що НАТО пов'язано також із науковими розробками, освітою, економікою, на чому варто наголошувати.

Необхідно проводити регулярні соціологічні заміри й аналізувати, як змінюється суспільна думка із проведенням інформаційної кампанії. Якщо є підозра, що результати соціологічних досліджень не збігаються з реальними громадськими уподобанням, то тут, я думаю, можуть бути дві причини: перша – розходження в територіальній вибірці, друга – неправильне формулювання запитань в опитувальному листі.

4.8 НАТО В ГРОМАДСЬКІЙ ДУМЦІ ЛАТВІЇ

На початку 1990-х років, після перших парламентських виборів, що проходили відповідно до Конституції, прийнятої в 1920 році, правляча коаліція за основну мету зовнішньої політики Латвії визначила вступ у Північноатлантичний альянс і Європейський Союз. Подібне рішення було занадто бурхливо й досить критично сприйнято громадськістю, усім воно здавалося неймовірним. Люди прекрасно розуміли, що Латвія, Литва та Естонія – колишні радянські республіки, і для них реалізація курсу на вступ у НАТО та ЄС багато в чому залежить від взаємин із Росією, США та іншими старими членами Альянсу.

Через якийсь час, у середині 90-х років, у дискусіях між політичними елітами поступово складалася суспільна думка про те, що Латвія, як і інші Балтійські країни, одержить можливість наближення до НАТО (тоді ще

не говорилося про вступ), але це радикально не міняло ставлення латвійських громадян до євроатлантичної інтеграції. Воно, як і раніше, залишалося скептичним. Під час опитувань на запитання: «Чи хочете Ви вступу Латвії в НАТО?» або «Проголосували б Ви за вступ Латвії в НАТО?» тільки 35–40% людей відповідали «так», близько 20% – «ні», а інші говорили «не знаю». Варто визнати, що для кардинального рішення держави про входження в Північноатлантичний альянс відповідь «не знаю» ні про що не говорить, оскільки в ньому закладена ситуація, що не передбачалася. Тому ми шукали інші формулювання запитань для соціологічних досліджень, щоб одержати усвідомлені відповіді. Наприклад, дуже добре працює запитання: «Чи думаєте Ви..?» замість «Чи вірите Ви..?», тому що слово «вірите» припускало, що Латвія може стати членом НАТО через 5, 10, 20 років. Фактично в людини не запитували його особисту думку, а формували відчуття приреченості відносно НАТО.

Істотну роль у питанні євроатлантичної інтеграції, звичайно, відіграв той факт, що в Латвії, відповідно до закону, не передбачався референдум про вступ у НАТО, а тільки про вступ у ЄС, а це дві різні речі.

Наприкінці 90-х до влади в Латвії прийшов новий Президент. Він одразу досить жорстко встановив напрям руху країни у бік НАТО та ЄС, і суспільна думка піддалася авторитету нової влади. Проривним став 2001-й рік. Під час дискусії на ВВС із видатним журналістом Тімом Сібастьяном нашому Президентові ставили досить складні питання, пов'язані з подіями 1998 року, коли в Латвії були сутички між поліцією й російськомовними пенсіонерами, коли виникла сильна напруженість із РФ. І тоді, зокрема, у Президента запитали: «Чи дійсно Ви вірите в те, що Латвія найближчим часом вступить у НАТО?» Вона відповіла дуже впевнено: «Латвія буде в НАТО через 2–3 роки». Висловлювання Президента Латвії викликало суперечливу реакцію в населення. З одного боку, багато хто сміявся, думаючи, що вона, напевно, не підготовлена до цієї дискусії. З другого боку, усі розуміли, що Президент, можливо, знає те, що поки приховано від громадян. І тоді суспільна думка дуже різко стала змінюватися на користь НАТО.

Згідно із законодавством Латвії, Президент країни, спираючись на свій авторитет, може впливати на політичні сили, представлені в парламенті. І Президент почала після виборів проводити зустрічі з парламентськими фракціями й ставити всім одне й те саме запитання: «Ви за вступ Латвії в НАТО і ЄС чи проти?» Ніхто, навіть ті партії, які були принципово проти, не сказали «ні». Так формувалася консенсус у середовищі політичної еліти.

Усі більш-менш значущі ЗМІ також однозначно виступили за входження Латвії в НАТО і Євросоюз.

У той період на замовлення Міністерства оборони країни проводилися соціологічні дослідження, щоб дізнатися, чому люди «за» або «проти» НАТО. Як з'ясувалося, основний аргумент «за» – це гарантія безпеки Латвії. У той час наша армія переживала величезні труднощі: вона була надміру численна й погано озброєна. Тому в людей з'явилася впевненість, що прихід НАТО змінить структуру системи оборони. Основний аргумент «проти» – це грошові витрати. Адже НАТО вимагає 2% держбюджету виділяти на військові видатки. Другий аргумент «проти» – страх, що на території Латвії розмістять бази НАТО. У більшості випадків проти вступу в Альянс виступало російськомовне населення, а воно становить у нашій країні 44%. Інших аргументів (крім як гроші та військові бази), які легко можна було заперечити, противники НАТО не мали. Коли ж за приєднання Латвії до НАТО висловився Європейський Союз, а процеси вступу в ці дві організації проходили практично одночасно, то входження в Альянс підтримало 72% латвійських громадян.

Водночас, населення Латвії, як і багатьох інших країн – членів НАТО, особливо двох останніх хвиль його розширення, досить негативно поставилося до воєнних операцій, які проводилися Альянсом у Югославії, Іраку, Афганістані. Втім, латвійські громадяни вважали нашу участь у цих воєнних операціях виявом солідарності та платою за гарантію безпеки.

Підбиваючи підсумок, хочу підкреслити, що головними в передінтеграційному процесі є такі моменти:

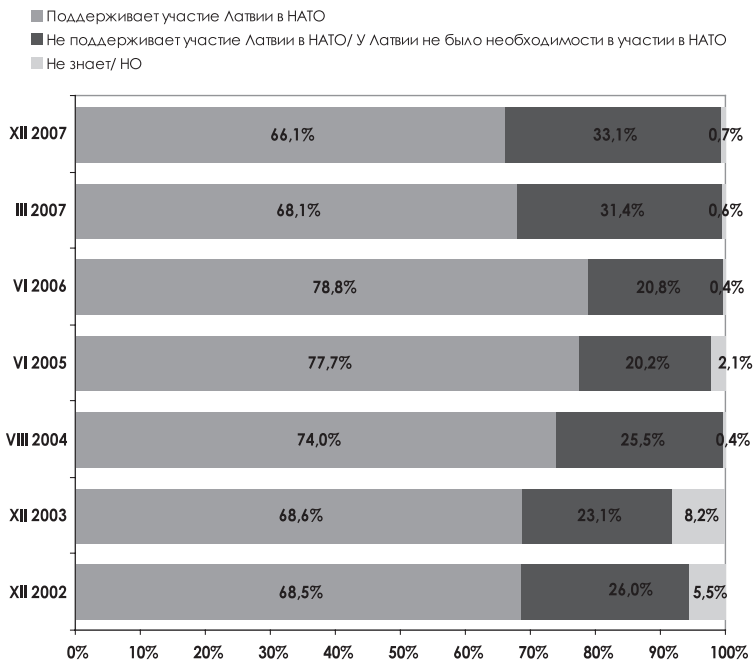
1) консенсус політиків. Треба шукати можливості й варіанти його досягнення. Звичайно, якщо якісь політики грають на певну частину громадян і користуються їх ціннісними установками, то змінити усталену позицію порівняно важко. Але найгірше, якщо НАТО перетворюється в «розмінну карту» внутрішньої політики;

2) консенсус у засобах масової інформації;

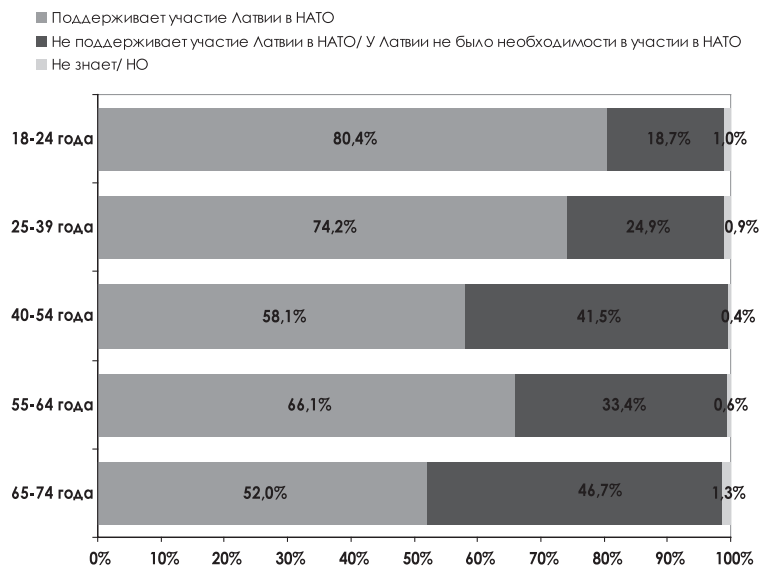
3) активна діяльність неурядових організацій. У нас практично не було жодної неурядової організації, яка б виступала проти входження Латвії в НАТО і Європейський Союз.

[Далі наводяться результати соціологічних досліджень стосовно НАТО, які проводилися латвійським Центром ринкових і соціальних досліджень у 2002–2007 рр. Збережено мову оригіналу.]

Отношение к участию Латвии в НАТО

Отношение к участию Латвии в НАТО

4.9

ЯК ОДЕРЖАТИ ДОСТОВІРНІ РЕЗУЛЬТАТИ СОЦІОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ З ПИТАНЬ НАТО: ДОСВІД ЕСТОНІЇ

Процес підготовки до вступу в НАТО у Словенії, Словаччині, Естонії, Латвії й Литві має багато спільних рис. Відмінність полягає лише в особливостях національної культури, у тому числі політичної. Тому чужий досвід, безумовно, можна використовувати, але не варто копіювати.

Під час інформаційної кампанії з питань євроатлантичної інтеграції у країні має проводитися єдина лінія, уживатися однакові слова; і особлива роль тут належить експертам, які повинні розповідати громадськості про те, що знають, а не про те, що думають. Політикам дозволено вільно висловлювати різні думки, але фахівці, що працюють із такими тонкими речами, як безпека, мають ґрунтуватися на точних знаннях, і це дуже важливий принцип.

Чи є сенс говорити в Україні про вступ до НАТО? Щоб відповісти на це питання, треба насамперед дізнатися, що люди та політики взагалі знають про цю організацію? І тільки коли буде відома загальна об'єктивна картина – неважливо, гарна чи погана, – тоді можна робити висновки, вживати відповідних заходів, вибудовувати інформаційну кампанію.

Які ж питання стосовно НАТО повинні міститися в опитувальній анкеті для населення? На сайті Міністерства оборони Естонії (www.kmin.ee) ці питання викладені – їх було 26. Ми робили опитування чотири рази на рік, щоб побачити динаміку.

Для одержання достовірних результатів соціологічного дослідження дуже важливо, по-перше, правильно скласти запитання для анкети, тому що від цього, природно, залежать і відповіді; по-друге, мати відповідне фінансування для проведення опитування в рамках всієї країни; по-третє, бути впевненими в чесності як інтерв'юєрів, так і наукових експертів, що обробляють отримані дані. А що робити з тими політиками, експертами або соціологами, які несуть помилкове знання в суспільство? Найперше, що потрібно, – це довести підробку. І тут, у принципі, справа не в НАТО, не в пережитках комуністичної або соціалістичної свідомості, а в цінностях загального світогляду.

Але найголовнішим для успішного приєднання до НАТО, звичайно, є консенсус і розуміння суті євроінтеграційних процесів усередині суспіль-

ства. Адже в міжнародні організації, у тому числі в НАТО, вступає не окремих політик, не та або інша партія, а держава в цілому. Створення консенсусу в суспільстві, у тому числі серед політичних партій, в Естонії, як і в Литві, стало можливим завдяки знанням про НАТО. Вашингтонський договір, основний документ Альянсу, складається лише з 14 глав, і його треба знати. Для широкого інформування ми видавали естонською мовою величезну кількість книг, брошур, листівок про НАТО. Там були викладені тільки факти, а не те, що ми думаємо про Північноатлантичний альянс.

Суспільна думка в Естонії з питань, що стосуються НАТО

Членство в НАТО користується сильною політичною й суспільною підтримкою всюди в Естонії. Всі головні політичні партії виявили свою безсумнівну підтримку з питання вступу в Північноатлантичний альянс. Починаючи з 1999 року, Міністерство оборони Естонії проводило опитування громадської думки, щоб виміряти підтримку естонським суспільством вступу країни в НАТО. Інформація збиралася з таких питань:

- Довіра до Оборонних сил Естонії (EDF);
- Суспільна думка щодо структури EDF;
- Ставлення естонських громадян до входження Естонії в НАТО;
- Розуміння оборонної політики Естонії естонцями й неестонцями;
- Сприйняття ситуації з безпеки у світі та загроз в Естонії;
- Розуміння того, хто є гарантами безпеки для Естонії;
- Бажання захищатися (потреба в обороні) в естонському суспільстві;
- Суспільна думка щодо рівня видатків на оборону;
- Ставлення до участі естонських військовослужбовців у воєнних діях поза Естонією.

Відповідно до останнього опитування в листопаді 2005 року, головними погрозами безпеки визнані міжнародний тероризм і організована злочинність. Третя за важливістю загроза – швидке поширення зброї масового знищення. Найбільш важливою організацією, що гарантує глобальну безпеку, назване НАТО, слідом за нею йдуть ООН і Європейський Союз.

Для естонського населення найбільш значущими факторами, що гарантують безпеку країни, є: членство Естонії в НАТО (61% респондентів), гарні відносини з Російською Федерацією (45%), членство Естонії в Європейському Союзі (42%), співробітництво з країнами Балтії у сфері безпеки (34%), тісні економічні зв'язки з різними державами (24%).

Число людей, що підтримують вступ Естонії в НАТО, з 2001-го по 2005-й рік постійно збільшувалося. У 2001 році 48% населення висловлювалися за приєднання до Альянсу, у лютому 2004 року, безпосередньо перед вступом, – 69%. Суспільна думка щодо видатків на оборону залишилася за ці роки на тому самому рівні. Видатки на оборону в розмірі 2% загального ВВП країни схвалили 44-53% населення.

Відповідно до останнього опитування в листопаді 2005 року, членство Естонії в НАТО підтримало 74% населення, а 18% виступили проти. Серед естонців підтримка відзначена на рівні 88%, серед неестонців – на рівні 42%. Естонські оборонні сили визнані п'ятими серед найбільш надійних державних установ, їм довіряє 74% населення.

За матеріалами офіційного сайту Міністерства оборони Естонії
<http://www.kmin.ee/?op=body&id=378>

20.12.2005

4.10

НОВІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ ТА ВИВЧЕННЯ ГРОМАДСЬКОЇ ДУМКИ З ПИТАНЬ ЄВРОАТЛАНТИЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

Україна повинна докласти зусиль, щоб до кінця 2008 року одержати позитивне рішення країн – членів Північноатлантичного альянсу про приєднання до Плану дій щодо членства в НАТО (ПДЧ). Це для нашої держави – кардинальне питання. Виходячи з цього, Інститут трансформації суспільства (ІТС) разом із Громадською Лігою Україна – НАТО, Міністерством закордонних справ України, Національним центром з питань євроатлантичної інтеграції активізували роботу із просування ідеї членства України в НАТО серед регіональної громадськості.

Проаналізувавши процес вивчення громадської думки з питань НАТО в нашій країні, ми зрозуміли, що він сьогодні є неконструктивним. Відбувається створення «київського пулу» з декількох соціологічних організацій, які концентрують у себе найбільшу частину грошей і фактично використовують, коли їм треба, певні регіональні мережі. Ці організації, по суті, маніпулюють суспільною думкою, застосовуючи примітивну систему запитань на кшталт: «Ви за або проти НАТО?» або «Якщо референдум буде завтра, то як Ви проголосуєте?» До того ж вони не хочуть розкрити схему, за якою здійснюються їхні дослідження, вибираються регіони та міста для опитування тощо. У результаті нам подають різні дані, які не відбивають реального стану громадської думки щодо НАТО. Відтак населення не може остаточно скласти об'єктивної, науково обґрунтованої позиції з питань євроатлантичної інтеграції України.

Крім того, інформація, що мусується нині у ЗМІ про переважно негативне ставлення українських громадян до НАТО, є чистою дезінформацією. Вона добре продумана, вичленована і надрукована великим накладом. Провідні загальноукраїнські телеканали теж не бажають об'єктивно, прозоро та послідовно висвітлювати шлях України в євроатлантичному напрямі. На мій погляд, якщо така ситуація з інформуванням громадян триватиме й далі, то ми одержимо перекручену суспільну думку, і Україна в найближчому майбутньому не долучиться до євроатлантичної моделі розвитку. А це означає продовження застою, стагнації та зuboжіння більшості українських громадян.

Свідченням дії нинішнього хибного механізму вивчення громадської думки в Україні є дані соціологічних досліджень про збереження агресивного сегменту противників НАТО та й навіть зростання його частки. За логікою ж соціального розвитку українського суспільства цього не повинно бути, оскільки за роки незалежності приблизно на 10–12 млн. змінився склад населення й відповідно мала б зменшитися кількість тих, хто не сприймає НАТО. Але цього, як показують результати опитувань, не відбувається. Чому? Відповідь одна: ми щось робимо неправильно.

Інститут трансформації суспільства розробив базові положення нової моделі формування й вивчення суспільної думки з питань євроатлантичної інтеграції, запропонувавши адаптувати до українських реалій відповідний досвід посткомуністичних країн. Реалізацію моделі пропонується здійснювати через регіональну мережу соціологічних центрів, створених на базі соціологічних факультетів університетів в усіх областях України. Це дало б змогу одержати реальну картину щодо формування громадської думки з питань євроатлантичної інтеграції в селах, селищах міського типу, маленьких містах, великих мегаполісах, зрозуміти, через які канали і суспільні групи поширюється інформація, що формує у наших громадян негатив стосовно Північноатлантичного альянсу.

Нова модель вивчення суспільної думки з питань НАТО в Україні на-самперед виходить з того, що є суб'єкти, які координуватимуть цей процес, і є суб'єкти, які будуть його реалізовувати. Звідси й дві складові моделі: змістовна та технологічна.

Суб'єкти, які сприятимуть реалізації моделі (координація, патронат):

1. Інститут трансформації суспільства.
2. Державні установи:
 - Міністерство закордонних справ України;
 - Міністерство освіти і науки України;
 - Рада національної безпеки та оборони України;
 - Національний центр з питань євроатлантичної інтеграції України;
 - Державний комітет телебачення та радіомовлення України.
3. Громадська Ліга Україна – НАТО.
4. Обласні та міські органи влади.
5. Вищі навчальні заклади, загальноосвітні школи в усіх регіонах України.

Особливо слід зауважити, що з обласними та міськими органами влади України сьогодні дуже важко працювати за євроатлантичним напрямом, вони практично випадають із цього процесу. І не тому, що не хочуть займа-

тися цією справою чи не підтримують вступ України до НАТО, а часто через відсутність реальних прав самостійно вирішувати зазначені питання.

Змістовна складова моделі формування та вивчення суспільної думки з питань євроатлантичної інтеграції передбачає, по-перше, виявлення базових ціннісних установок тих соціумів, які живуть у територіальних громадах. Необхідно зробити замір і з'ясувати, як вони взагалі сприймають світ та різні парадигми, про що думають, що ними рухає, на чому базується їх ставлення до того або того процесу, предмету. Іншими словами, треба проаналізувати суб'єктивні та об'єктивні чинники, які впливають на формування ціннісних установок громадян. Наразі держава не володіє такою інформацією, бо соціологія не опускається на рівень маленьких міст та містечок. Як наслідок, не можна правильно окреслити напрями та форми інформаційної кампанії щодо НАТО, яка має бути спрямована на подолання хибних ціннісних установок та стереотипів.

По-друге, необхідно визначити способи впливу на свідомість людей, які сьогодні здебільшого взагалі не сприймають інформацію. У нас підрастає покоління функціонально безграмотних громадян, які вміють читати й писати, але, на жаль, не спроможні думати та приймати свідомі рішення.

По-третє, треба класифікувати соціальні групи за такими критеріями, як вік, стать, рід занять, рівень доходів, володіння капіталом. Ми повинні проаналізувати й виокремити агресивні соціальні групи з негативними установками щодо євроатлантичної інтеграції. Сьогодні такі групи практично не відомі, тому що багато хто з них не проявляє себе на поверхні як противники вступу до НАТО. Але насправді вони досить жорстко протидіють євроатлантичному вибору України. Йдеться про так звані латентні соціальні антинатовські групи, а також агентів впливу, які за допомогою побутових установок і сакральних слів сприяють відторгненню ідеї інтеграції України в НАТО. Мені здається, що причини негативної позиції щодо Альянсу, які нам формально називають, не є головними. Насправді існують інші причини, можливо, інстинктивного рівня, які не оголошують.

По-четверте, ми мусимо обов'язково навчитися правильно формувати фокус-групи і сценарні плани їх проведення. Вони повинні визначити, які емоції викликає у громадян сам термін НАТО. Наприклад, у такому місті, як Павлоград, у своїй більшості живуть шахтарі. Як довідатися їхнє ставлення до євроатлантичної інтеграції, хоча б серед інженерно-технічного складу? Тільки через фокуси-групи.

Технологічна складова моделі формування та вивчення суспільної думки з питань євроатлантичної інтеграції (див. *схему*) припускає наявність суб'єктів, які будуть реалізовувати її змістовну частину. Тут ми виділяємо Інститут трансформації суспільства, мережу регіональних центрів євроатлантичної інтеграції, що мають у своєму складі такий структурний підрозділ, як Бюро з вивчення громадської думки, систему підготовки тренерів з євроатлантичної інтеграції, діяльність регіональних координаторів. Важливою також є підготовка інтерв'юерів за правильною методикою.

Технологічна складова моделі

Сукупність суб'єктів, що здійснюватимуть реалізацію змістовної частини моделі

У результаті соціологічні дослідження стануть складовою інтегральної моделі вивчення та формування громадської думки стосовно євроатлантичного вибору України. Опитування в рамках пропонованої нами моделі необхідно проводити регулярно (найкращий варіант – один раз у квартал) у всіх регіонах України. У нашій країні 458 міст, і треба мати повну карти-

ну по кожному з них: як перетікає інформація, як формується суспільна думка, які настрої в усіх соціальних групах, хто є антинатовськими лідерами. Дослідження повинні виконувати регіональні центри євроатлантичної інтеграції (Бюро) й університетські науковці-соціологи.

Звичайно ж, Інститут трансформації суспільства не в змозі здійснити таку складну програму самотужки. Але ми запускаємо процес, даємо шаблон, показуємо напрям, за яким мусить рухатися державна система. Якщо в когось є інші матриці – нехай покажуть. Нам же ясно одне, що схеми, створені «київським пулом», помилкові, тому що вони не дають правильного розуміння стану громадської думки стосовно євроатлантичної інтеграції та тим самим розколюють Україну, маніпулюють суспільною свідомістю й обслуговують деякі пануючі політичні еліти. Ми хочемо якісно змінити сформовану ситуацію на краще.

ЗМІСТОВНІ ВИСНОВКИ І ЗАГАЛЬНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВИВЧЕННЯ ТА ФОРМУВАННЯ ГРОМАДСЬКОЇ ДУМКИ З ПИТАНЬ ЄВРОАТЛАНТИЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ТЕХНОЛОГІЇ ПРОВЕДЕННЯ В УКРАЇНІ СОЦІОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ З ЄВРОАТЛАНТИЧНОЇ ТЕМАТИКИ

4.11

Інститут трансформації суспільства виступив ініціатором формування нової моделі вивчення громадської думки та загальної методології проведення соціологічних досліджень з питань євроатлантичної інтеграції України. Ця ідея була підтримана Міністерством закордонних справ України, Посольством Королівства Норвегія в Україні, Посольством Словацької Республіки в Україні, Посольством Словенії в Україні, Посольствами трьох Балтійських країн в Україні. На цій підставі Інститут трансформації суспільства організував і провів за сприяння МЗС України та у співпраці з Національним центром з питань євроатлантичної інтеграції України, Громадською Лігою Україна – НАТО і Факультетом соціології Київського національного університету ім. Тараса Шевченка науковий круглий стіл «Вироблення методології проведення соціологічних опитувань з використанням досвіду держав – членів НАТО останніх двох хвиль розширення»

(Київ, 27 травня 2008 р.). Під час цього заходу відбулося фахове обговорення основних параметрів нової моделі вивчення громадської думки та загальної методології проведення соціологічних досліджень з питань євроатлантичної інтеграції України.

Учасниками наукового круглого столу були представники та експерти із шести країн – членів НАТО (Норвегія, Словаччина, Словенія, Естонія, Литва, Латвія); представники Міністерства закордонних справ України та Національного центру з питань євроатлантичної інтеграції України; українські науковці-соціологи: ректори, декани соціологічних факультетів, завідувачі та професори кафедр соціології вищих навчальних закладів України: Київського національного університету ім. Тараса Шевченка; Волинського національного університету ім. Л. Українки, Дніпропетровського національного університету, Донецького національного університету, Житомирського державного університету ім. І. Франка, Закарпатського державного університету, Запорізького національного університету, Кам'янець-Подільського національного університету, Кіровоградського державного педагогічного університету ім. В. Винниченка, Миколаївського державного гуманітарного університету ім. П.Могили, Національного університету «Острозька академія», Одеського національного університету ім. І. Мечникова, Полтавського університету споживчої кооперації України, Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника, Рівненського державного гуманітарного університету, Сумського національного аграрного університету, Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля, Таврійського національного університету, Тернопільського національного педагогічного університету, Харківського національного університету ім. В. Каразіна, Херсонського державного університету, Черкаського національного університету ім. Б. Хмельницького, Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича, Чернігівського державного педагогічного університету ім. Т. Шевченка, Вінницького інституту післядипломної педагогічної освіти, Волинського інституту післядипломної педагогічної освіти, Львівського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти; керівники громадських організацій України: Громадської Ліги Україна – НАТО; регіональних центрів євроатлантичної інтеграції (Миколаїв, Житомир, Луцьк, Чернігів); Громадського інституту стратегічних досліджень і впровадження перспективних програм «Перспектива» (Київ), Українського фонду «Громадська думка» (Львів), ГО «Українська справа» (Львів), ЦСЕД «Діаматік» (Київ); засоби масової інформації.

У результаті обговорення та вивчення досвіду нових країн НАТО – Словаччини, Польщі, Естонії, Латвії, Литви, Словенії – з метою його використання в Україні при проведенні опитувань громадської думки з євроатлантичної тематики *учасники наукового круглого столу досягли таких результатів:*

- ◆ затвердили основні параметри формування нової моделі вивчення громадської думки з питань євроатлантичної інтеграції України, запропоновані Інститутом трансформації суспільства;
- ◆ сформулювали змістовні висновки і загальні рекомендації щодо вивчення та формування громадської думки щодо євроатлантичних намірів України;
- ◆ виробили рекомендації щодо створення типової методики вивчення (шляхом опитування) зовнішньополітичних орієнтацій громадян, і зокрема їх ставлення до вступу України в НАТО;
- ◆ сформували мережу науково-дослідних, експертних та університетських центрів із різних регіонів України для проведення опитувань з питань євроатлантичної інтеграції на основі загальної методики.

Змістовні висновки щодо вивчення та формування громадської думки з питань євроатлантичної інтеграції України*

- Більша частина українського суспільства не має уявлення та системних знань про євроатлантичну модель розвитку, євроатлантичну інтеграцію, євроатлантичну систему безпеки і про такий її основний, ефективний та дієвий інструмент, як Організація Північноатлантичного договору (НАТО).
- Значній частині українського суспільства притаманна усталена система міфів, сформована ще за радянсько-комуністичної доби, у тому числі міф про ворожу природу Північноатлантичного альянсу і неприйняття самої аббревіатури «НАТО».
- Євроатлантична інтеграція, як і будь-яка значна за масштабами та наслідками соціальна, політична, економічна реформа, має спиратися на об'єктивні знання про ставлення в суспільстві до визначених для

* Базові положення розроблені Інститутом трансформації суспільства.

досягнення реформою завдань та супроводжуватися оціночними соціальними дослідженнями (*evaluation researches*). Необхідно чітко виділити етапи такої реформи, вказати тривалість і завдання кожного етапу, критерії оцінки досягнення поставлених завдань. Ця інформація має бути доступною в деталізованому вигляді для аналітиків (що організують моніторинг у рамках оціночних досліджень) та в загальному вигляді для громадськості (щоб кожен громадянин міг чітко бачити всі проміжні цілі євроатлантичної інтеграції, оцінити їх важливість і для суспільства, і для себе особисто, оцінити в загальному плані ступінь досягнення поставлених цілей).

- Одне пряме запитання стосовно підтримки або не підтримки вступу України до НАТО в жодному разі не вичерпує всієї проблематики вивчення ставлення населення до такого складного та багатоаспектного процесу, як євроатлантична інтеграція.
- Для з'ясування ступеня сформованості громадської думки стосовно вступу до НАТО необхідним є проведення спеціального комплексного соціологічного дослідження, що має включати систему опитувань (загальноукраїнське масове опитування, регіональні опитування, опитування еліт, фокус-групові інтерв'ю), контент-аналіз ЗМІ, аналіз програмних документів політичних партій та громадських організацій тощо.
- Принципово неправильно проводити соціологічні дослідження з євроатлантичної тематики у традиційній формі, запитуючи: «Ви «за» чи «проти» НАТО?» або «Якщо завтра відбудеться референдум, як Ви проголосуєте: «за» чи «проти» НАТО?», оскільки українські громадяни достатньо мірою не поінформовані щодо предмету дослідження. У такому разі їх відповідь буде несвідомою, емоційною і базуватиметься не на реальних знаннях та переконаннях, а на поверхневих, вирваних із контексту фактах, необґрунтованих оцінках, а також поглядах інших осіб.
- Не варто включати з опитувальну анкету питання, які спрямовані на формування громадської думки стосовно того, що референдум з питання вступу України до НАТО відбудеться завтра.
- Не можна створювати для людей психологічну проблему, примушуючи їх висловлювати свою позицію стосовно питання чи предмету, знаннями про які вони не володіють.

- Проведення соціологічних досліджень за вищезгаданою методикою є некоректним, неефективним, хибним і навіть небезпечним. Такі опитування розпалюють і дратують суспільство, породжуючи в ньому елементи нестабільності та розколу, утверджуючи неправильні підходи до питання євроатлантичного вибору України.
- Було б неправильно говорити про те, що проблему збільшення кількості свідомих прихильників вступу України до НАТО можна вирішити лише шляхом інформування населення. Цього замало. Адже сьогодні значна частина українського соціуму не готова і не здатна об'єктивно сприйняти інформацію про євроатлантичну систему розвитку та переваги інтеграції України до НАТО.
- Досвід країн Балтії та Центральної Європи свідчить, що для успішності процесу євроатлантичної інтеграції ключовою умовою є підтримка цього процесу всіма елітами (політичною, економічною, інтелектуальною, мистецькою тощо), єдність політичних сил в оцінці пріоритетів та цілей зовнішньої політики України.

**Загальні рекомендації щодо вивчення
та формування громадської думки з питань
євроатлантичної інтеграції України***

-
- Потрібно сприяти виробленню усвідомленої позиції щодо євроатлантичної інтеграції кожним громадянином України;
 - Необхідно надавати суспільству об'єктивну інформацію про НАТО, його роль у забезпеченні безпеки в Європі та світі, історію і сучасну практику взаємодії країн – членів НАТО, особливості та проблеми розвитку системи безпеки в Україні тощо.
 - Найбільш ефективно поширювати ідеї євроатлантичної інтеграції через впливові громадські організації.
 - Необхідно дослідити стереотипи радянської пропаганди щодо НАТО, породжені в Україні ще радянською пропагандою, та здійснювати послідовні кроки в напрямі їх подолання.

* Базові положення розроблені Інститутом трансформації суспільства.

- Доцільно проводити в Україні комунікативно-дискусійну кампанію з питань євроатлантичного вибору України між політичною елітою та суспільством (досвід Словаччини), відмовившись від жорсткої інформаційної пропаганди та реклами НАТО (досвід Словенії).
- Слід продовжити створення регіональних вертикально-горизонтальних інформаційно-просвітницьких центрів євроатлантичної інтеграції на базі провідних ВНЗ в усіх регіонах України; державним інституціям надати допомогу Інституту трансформації суспільства у створенні таких центрів; центри євроатлантичної інтеграції мають стати методологічними, навчально-методичними центрами інформування регіональної громадськості щодо сутності та перспектив євроатлантичної інтеграції.
- Доцільно відкрити на факультетах політології, соціології та державного управління нову спеціалізацію з євроатлантичної інтеграції, запровадити підготовку дипломних, магістерських робіт та кандидатських дисертацій з цієї тематики (досвід Миколаївського державного гуманітарного університету ім. Петра Могили).
- Необхідно скласти лекторські курси для дорослого населення з питань Північноатлантичного альянсу та євроатлантичної інтеграції, а для студентів і школярів – розробити низку навчальних курсів з євроатлантичної тематики, які повинні стати обов’язковими для викладання у загальноосвітніх школах та вищих навчальних закладах.
- Варто продовжити традицію проведення круглих столів (подібних до того, що організований ІТС) з метою обміну досвідом та вироблення нових концепцій і форм роботи.
- Потрібно проводити постійний моніторинг і роз’яснювальну роботу з питань євроатлантичної інтеграції серед усіх соціальних груп в Україні; мінімізувати конфліктність щодо НАТО серед соціальних груп, сформувавати індивідуальні навчальні та просвітницькі програми для кожної з них, зокрема провести серії круглих столів на тему НАТО з різними соціальними групами, у тому числі з акторами, письменниками, музикантами та ін.

- Необхідно виробити відповідні карти громадської думки щодо НАТО в містах України (особливо в малих та середніх районних центрах), які будуть складені за результатами проведених за новою методикою соціологічних досліджень.
- Слід сформувати групи тренерів-комунікаторів для проведення інформаційно-просвітницької роботи в районних центрах областей.
- Систему інформування населення щодо НАТО варто будувати за принципом «від дверей до дверей» – через пошту в кожную родину поширювати листівки, невеличкі інформаційні буклети тощо.
- Потрібно змінити методологічну парадигму соціологічних досліджень стосовно проблематики НАТО. Варто скористатися позитивним досвідом країн Балтії, Словенії, Словаччини та Польщі у справі вивчення суспільної думки з питань євроатлантичної інтеграції.
- Соціологічні дослідження необхідно розглядати не як кінцевий результат, а як важливу складову програми інформування населення щодо НАТО, як інструмент, що допомагає і вказує напрям можливих коригувань в інформаційно-просвітницькій політиці держави.
- Необхідно вибудовувати узагальнюючі, багатофакторні моделі опитувань, що відображають зв'язки між різними параметрами (наприклад, суспільною думкою про зовнішню політику, зовнішньополітичними та ціннісними орієнтаціями) і дозволяють не тільки зрозуміти та описати процеси, а й робити короткострокові прогнози їхнього розвитку.
- Варто сформувати мережу науково-дослідних, експертних та університетських центрів із різних регіонів України для проведення таких опитувань на основі спільно виробленої загальної методики.
- Доцільно створити Бюро з вивчення громадської думки у структурі регіональних центрів євроатлантичної інтеграції України.

**Рекомендації щодо створення типової методики вивчення
(шляхом опитування) зовнішньополітичних орієнтацій
громадян, зокрема щодо вступу України в НАТО**

- Уніфікована достатньою мірою методика дає можливість здійснювати порівняння у просторі (різні області) та часі. Методика має включати:
 - ◆ принципи та навіть конкретну схему побудови вибірки (опитування має бути репрезентативним для регіону);
 - ◆ уніфікований опитувальник (кілька тематичних не дуже великих модулів);
 - ◆ певну схему аналізу даних для кожного з блоків питань.
- Доцільно проводити соціологічні дослідження в кожному районному центрі області, поклавши в основу досліджень соціально-демографічну структуру певного населеного пункту.
- При побудові вибірки необхідно домагатися, щоб кожний респондент мав рівні можливості взяти участь в опитуванні. Підходи потрібно стандартизувати (для порівняності результатів).
- Вибірку доцільно здійснювати з урахуванням кількості домогосподарств. Досить результативним є опитування кожного п'ятого помешкання з кожного п'ятого будинку (досвід соціологічного центру Черкаського національного університету). При цьому похибка не перевищує 1–1,5%.
- Опитування необхідно проводити регулярно (принаймні один раз на квартал). Наприклад, у Словенії та країнах Балтії опитування стосовно НАТО здійснювалися щомісяця, у Словаччині – щоквартально.
- Питання для опитувальної анкети слід формулювати таким чином, щоб мати змогу виявити ставлення людей до Північноатлантичного альянсу, причини їх негативізму стосовно вступу України до НАТО.
- При проведенні соціологічних досліджень потрібно спиратися на докладні карти всіх населених пунктів і відповідні статистичні дані.
- Слід ретельно підготувати бази даних, вивчивши при цьому можливості використання для проведення того чи іншого виду соціологічного до-

слідження наявних у місті різних персональних баз даних. Наприклад, одержати доступ до списків виборців (до усіх) або списків паспортних столів. Тут необхідне співробітництво із ЦВК і МВС. Якщо йти по базових числах – потрібна підтримка Укрпошти. Який би підхід не був обраний, необхідна серйозна робота з базами даних.

- Потрібно розробити типологію районів в областях України для репрезентативних оперативних досліджень.
- Ефективним є здійснення комбінованих соціологічних досліджень, тобто проведення опитування як за класичною схемою, так і з використанням вуличних, телефонних опитувань, а також опитувань різних соціальних груп.
- Організації, що проводять опитування, повинні мати регіональні мережі досвідчених та надійних інтерв'юерів, щоб запобігти отриманню викривлених результатів дослідження.
- Фокус-групові дослідження доцільно готувати в найкоротший термін. Вони допоможуть оцінити реальну ситуацію й сформулювати питання для колективних досліджень. І, надалі, регулярне їх проведення зможе забезпечити від помилок (і заощадити кошти).
- Бажано дійти згоди зі ЗМІ (круглі столи, прес-конференції, регулярні інтерв'ю). Мас-медіа, на жаль, поки що розглядають популяризацію НАТО як комерційний проект. А це, своєю чергою, відбивається на українському суспільстві.
- Недопустимо в опитуваннях, що здійснюються маркетинговими компаніями, вставляти серед питань про споживчі товари питання про євроатлантичну інтеграцію і НАТО.

Висновки і рекомендації щодо формування та реалізації нової моделі вивчення громадської думки стосовно євроатлантичного вибору України, вироблені міжнародними й українськими експертами, а також науковцями-соціологами, покладені в основу соціологічних досліджень, які проводитимуться з цієї тематики в усіх регіонах нашої країни.

Пілотне дослідження громадської думки за зазначеною моделлю проведене 20 серпня – 4 вересня 2008 року серед 1600 респондентів – жителів

Львівської області. У цьому регіоні був створений перший варіант побудови вибірки, опитувальника та його апробація відповідно до типової методики вивчення (шляхом опитування) зовнішньополітичних орієнтацій громадян, і зокрема їх ставлення до вступу України в НАТО.

Дослідження, що проводилося на Львівщині, ставило за мету з'ясувати:

- Що очікують громадяни від можливого приєднання України до НАТО? Як їх очікування співвідносяться із тими цілями, які заявлені в офіційних документах, що регламентують процес євроатлантичної інтеграції?
- Які негативні очікування громадяни пов'язують із можливим вступом України в НАТО?
- Які існують стереотипи (позитивні, негативні) стосовно НАТО і як вони можуть вплинути на ставлення громадян до входження України в НАТО? Чи є ці стереотипи «культурно-залежними»? Чи пов'язані вони із регіоном, віком, мовою (як важливий культурний індикатор) та, можливо, іншими факторами?
- Чи асоціюється підтримка/не підтримка НАТО із певними ціннісними, політичними, ідеологічними орієнтаціями?
- Які саме фактори потенційно можуть вплинути на суспільне ставлення до НАТО?

Соціологічне дослідження у Львівській області провів Український фонд «Громадська думка» під науково-методологічним керівництвом Інституту трансформації суспільства за експертної підтримки науковців факультету соціології Київського національного університету ім. Тараса Шевченка на замовлення Управління міжнародного співробітництва Львівської обласної державної адміністрації за часткового фінансового сприяння Посольства Королівства Норвегія в Україні.

За апробованою на Львівщині загальною методикою соціологічні дослідження стосовно євроатлантичного вибору України будуть проведені в усіх регіонах України.

АВТОРСЬКИЙ КОЛЕКТИВ

Володимир Горбулін,

доктор технічних наук, професор, академік Національної академії наук України, Голова Національного центру з питань євроатлантичної інтеграції України

Олександр Семіков,

кандидат технічних наук, доцент, заступник керівника апарату Національного центру з питань євроатлантичної інтеграції України

Володимир Фурашев,

кандидат технічних наук, доцент, старший науковий співробітник, завідувач відділу інформаційної політики у сфері євроатлантичної інтеграції України Національного центру з питань євроатлантичної інтеграції України

Ірина Жовта,

завідувач сектору інформації і комунікацій Національного центру з питань євроатлантичної інтеграції України

Михайло Оснач,

директор Департаменту НАТО Міністерства закордонних справ України

Владислава Бондаренко,

начальник відділу інформаційної роботи, взаємодії з ПА НАТО Департаменту НАТО Міністерства закордонних справ України

Сергій Джердж,

голова Координаційної Ради Громадської Ліги Україна – НАТО

Олег Соскін,

директор Інституту трансформації суспільства, професор, завідувач кафедри міжнародної економіки та підприємництва Національної академії управління, заступник голови Координаційної Ради Громадської Ліги Україна – НАТО, координатор проекту зі створення центрів євроатлантичної інтеграції в регіонах України

Олег Кокошинський,

заступник голови Координаційної Ради Громадської Ліги
Україна – НАТО

Борис Парохонський,

доктор філософських наук, професор, завідувач відділу
глобальної безпеки та європейської інтеграції Національного
інституту проблем міжнародної безпеки

Андрій Горбачик,

національний координатор міжнародного моніторингового
проекту «Європейське соціальне дослідження», декан факультету
соціології Київського державного університету ім. Тараса
Шевченка

Олав Берстад,

посол Королівства Норвегія в Україні

Ян Качмар,

радник Посольства Словацької Республіки в Україні

Наташа Прах,

радник Посольства Словенії в Україні, керівник департаменту по
роботі з громадськістю Міністерства закордонних справ Словенії
(2000–2004 рр.)

Мадіс Мікко,

радник Міністерства оборони Естонії

Владіс Гайдіс,

директор Центру досліджень громадської думки «Вілморус»
(Литва)

Айгарс Фрейманіс,

директор Центру ринкових і соціальних досліджень (Латвія)

Науково-методологічне видання

Вступ до НАТО – стратегічний вибір України

За загальною редакцією *О. І. Соскіна*

Головний редактор *А. М. Матвійчук*

Видавець «Інститут трансформації суспільства»
а/с 297, Київ, 01034, Україна
Тел./факс: +38 (044) 235 98 28, 235 80 23
E-mail: office@osp.com.ua
WEB: www.ist.osp-ua.info

Свідоцтво Держкомінформу України
про внесення до Державного реєстру суб'єктів видавничої справи
Серія ДК № 1397 від 18 червня 2003 року

Підп. до друку 20.11.2008. Формат 70x100/16
Папір офс. Друк офс. Гарнітура Journal
Ум. друк. арк. 15,48. Облік.-вид. арк. 12,00
Замовл. № 600 Наклад 5000 прим.

Макетування та друк
ТОВ ТЕФ «ОЛБІ»